

Plan:

1. *Məhəbbət əfsanəsi baletinin musiqi dili*
2. *Əsərlərinin təhlili*
3. *Musiqi materialları*

"Məhəbbət əfsanəsi" baleti: Şərq xalqları folklorunda neçə əsrlərdir ki, gözəl Şirin daş yonan memar Fərhad və hökəmdar Xosrov haqqında poetik əfsanə yayılmışdır. Müxtəlif zamanlarda hər xalq bu əfsanəyə yeni-yeni rəvayətlər əlavə etmiş, qəhrəmanların adlarını, onların xarakterini, hadisənin vəqə olduğu yeri dəyişdirmişlər. Əsrlər ötdükcə dünyanın müxtəlif yazıçı və şairləri bu mövzuya müraciət etmişlər. 1952-ci ildə «Noviy mir» jurnalının səhifələrində ilk dəfə olaraq məşhur türk şairi, dramaturqu və publisisti Nazim Hikmətin «Məhəbbət əfsanəsi» pyesi işıq üzü gördü. Burada o, məşhur əfsanənin türk variantından istifadə etmişdir. N.Hikmətin pyesində şahzadə Şirinin faciəli ölümü və məhəbbət uğrunda qeyri-adi qəhrəmanlıqlar göstərmiş igid daşyonan Fərhad haqqında əfsanə yeni şərhə təqdim olunurdu. Əsərdə Şirin hökəmdar deyildir. O, hökəmdar Məhmənə Banunun bacısı – şahzadədir. Xosrov obrazı isə diqqətdən kənarda qalıb.

Bundan başqa, Fərhadla Şirinin məhəbbət macərasına yeni bir xətt əlavə edilmişdir öz bacısını xilas etmək naminə gözəlliyini fəda edən Məhmənə Banunun Fərhada olan eşqi. Lakin gözəlliyini itirmiş, bacısının sevdiyi gənci ümitsiz məhəbbətlə sevən, dövrün tələbilə yaranan şərait üzündən əmələ gələn ziddiyyətlər Fərhad və Şirinin məhəbbətinə mane olur. Məhmənə Banunun faciəsi N.Hikmət dramının əsas xətlərindən birini təşkil edir. Əsərdə Fərhad obrazı Vətəni və xalqının səadəti naminə məhəbbətini, hətta canını belə fəda verməyə hazır olan qəhrəman kimi təqdim olunmuşdur. Balet üç pərdə və səkkiz şəkildən ibarətdir.

Birinci pərdə Birinci şəkil Birinci pərdənin əvvəlində qısa müqəddimə səslənir. Kədərli, qüssəli hadisələrindən epigraf kimi xəbər verən klasterlərin beş dissonans akkordlarının ff ifasından sonra Məhmənə Banunun mövzusu səslənir (ikili kvintalı nonakkordlar). Bütün akkordlar xanənin güclü hissəsində səslənir və bununla yanaşı, hər gələn xanə sonrakından bir çərək uzadılır. Məhmənə Banunun mövzusu balet boyunca bir neçə dəfə səslənəcək (məs., hökəmdarın xəyalları, xalqla səhnələrində və s.). Beləliklə, dəqiq ölçülü hərəkət sanki qeyri-sabitliyə qarşı qoyulur, bu da musiqidə ilk taktlardan gərginlik atmosferinin gücləndirilməsinə gətirib çıxarır. Gözəl hökəmdar Məhmənə Banunun otağı. Onun kiçik bacısı Şirin ölümcül xəstədir. Yaxınları Şirinin ətrafındadır. Hamı ümitsizliyə qapılmışdır. Qızların rəqs səhnəsi Məhmənə Banunun və saray əhlinin kədərini ifadə edir. Gözlənilmədən keşikçi naməlum adamı gətirir və onun bir neçə leytmotivi səslənir. Yad adam şahzadəyə şəfa verə bilər. Məhmənə Banu ona yaxınlaşır. O, bacısının yolunda Öz vətəndən və hökəmdarlığından keçməyə hazırdır. Növbə ilə qızıl, hakimiyyət rəqsləri səslənir. Lakin naməlum adam ona təklif edilmiş qızıl və taxt – tacı rədd edir. O, Şirini yalnız bir şərtlə qurtarar: gərək hökəmdar öz gözəlliyini qurban versin. Məhmənə Banunun tərəddüdü əzabvericidir. Lakin bacısına olan məhəbbətinə görə o, hər şeyə hazırdır. Gözəlliyi ilə vidalaşmaq səhnəsi hökəmdarın keçirdiyi hissləri Çox ifadəli tərzdə əks etdirir və onun qətiyyətinə xəbər verir. Heyrətdən donmuş saray adamlarının gözü önündə gözəl Məhmənə Banu qeybə çəkilir və onun çöhrəsi çirkin Şəklə düşür. Şirin həyata qayıdır. Yatağından qalxaraq bacısı tərəfə atılır. Lakin Məhmənə Banunun eybəcərləmiş çöhrəsi qarşısında dəhşətə gəlir.

İkinci şəkil. Şirin üçün ucaldılmış saray bağında sənətkarlar çalışırlar. Onların arasında gənc usta Fərhad da var. Əyanların əhatəsində Məhmənə Banu və Şirin gəlir. Fərhadın gözəlliyindən heyran olan bacılar saray qarşısında ayaq saxlayırlar. Onların qəlbində məhəbbət odu alovlanır. Saray adamları getdikdən sonra Şirin geri qayıdır.

Gözlənilmədən Fərhadı bir qız səsləyir. Şirini görəndə Fərhad onun gözəlliyinə heyran olur. Qız gənc memarı, məftun edir, lakin onun hökəmdarın bacısı Şirin olduğunu biləndə çox məyus olur: fəqir bir daş ustası şahzadəyə sahib olmağı arzulaya bilərmi? Fərhadla Şirinin Adajiosu baletdə mühüm rol oynayır. Onun melodiyası məhəbbət leytmövzusunun əsasını təşkil edir. Sevgililərin bu ifadəli dialoqu bütün balet boyu lirik xətti davam etdirir. Adajio qəhrəmanların məhəbbət hisslərinin baş qaldırması səhnəsinin davamı kimi, bədii intonasiya baxımından əvvəlki musiqi materialı ilə səsləşir və eyni zamanda Şirinin mövzusu ilə assosiasiya yaradır. Birinci hissədə sakit və təmkinli tərzdə səslənən Adajionun orta hissəsi getdikcə gərginləşən həyəcanlı bir musiqiyə çevrilir. Adajionun reprizi təntənəli məhəbbət himni kimi səslənir.

İkinci pərdə Birinci şəkil .Səmadan od yağan atəşli bir istilik. Vədə çeşmələr qurumuşdur. İnsanlar ümitsizliyə qapılmışlar. Heç yerdən su tapmaq mümkün deyil, saraya suyu uzaqlardan gətirirlər. Suyu saraya gətirmək üçün nəhəng bir qayayı yarmaq lazımdır. Bu işə mümkün deyil. Xalq ölüm qorxusu gözləyir. Musiqinin qəmgin intonasiyası vasitəsilə səhnə məzlum, susuzluqdan məhv olan və xilas olmağa heç bir ümidi qal' mayan xalqın obrazını təcəssüm etdirir. Səhnə üçhissəli quruluşa malikdir. Kədərli, dəqiq vəznli xalqın mövzusu səslənir. Bu mövzu ona metrik cəhətlədən zidd olub, saray keşikçilərini səciyyələndirən musiqiyə qarşı qoyulmuşdur. Üçhissəli formanın kənar hissələri şərti olaraq «xalqın əzabı» adlanan mövzunun materialı üzərində qurulmuşdur. Akkord tərzli, yalvarış, sekunda intonasiyaları aramsız kvintaların fonunda xor lyamentosunu xatırladır, ağlar zərif iniltilərlə əvəz olunur (zəif intonasiyalar, bas ostinatosu, sekundaların dəqiq hərəkəti). Bütün səhnənin orta hissəsi davamlı mövzu üzərində qurulmuşdur. Bu mövzunun əsasım triton dissonans intonasiyaları və artırılmış kvinta təşkil edir. Beşvəznli ölçü sanki yükün ağırlığından belləri bükülmüş su gətirənlərin inamsız yerləşlərinin mənzərəsini əks etdirir.

İkinci şəkil .Bu səhnədə Məhmənə Banunun daxili aləmi açılır. O, Fərhadı unuda bilmir, eyni zamanda, gözəlliyini itirdiyindən Fərhadın xoşuna gələ bilməz. Gözəlliyini bacısına fəda etmək ona bədbəxtlik gətirmişdir. Sevgisindən əziyyət çəkən hökmdar xalqın ağır vəziyyətini düşünür.

Üçüncü şəkil. Fərhad Şirinin otağına gəlir. Sevgilisindən ayrı qala bilməyən qız onunla birlikdə sarayı tərk etməyə qərar verir. Fərhadla Şirinin Adajiosu qarşılıqlı məhəbbətin qızğın etiraf səhnəsidir. Bu Adajio onların məhəbbət və sədaqət andı olmaqla, Fərhadla birlikdə saraydan qaçmağa razı olan Şirinin musiqi səciyyəsinin inkişafının yeni mərhələsidir. Adajionun improvizasiyalı məftunedici melodiyasında yalvarış, inilti, ah–nalə intonasiyaları eşidilir. Muğam melodiyalarının məntiqi inkişafı Adajionun ahəngdar musiqisində tədricən gərgin, coşğun, həyəcanlı intonasiyalara çevrilərək, əbədi məhəbbət hissə ilə qovuşan ürəklərin monoloqu kimi qavranılır. Şirinin qaçdığını eşidən Vəzir bunu Məhmənə Banuya Xəbər verir. Hökmdar qəzəblənir və əmr edir ki, o nankoru tutub gətirsinlər. «Təqib» rəqs nömrəsində incəsənətdə kino priyomuna xas olan kadr «axını» (müxtəlif hadisələrin bir kadrda toplanması), yəni məkan etibarilə bir-birindən uzaq olan hadisələri (qaçqınları və onları təqib edənləri) kadrda bir araya gətirmə metodundan istifadə edən baletmeyster, baletdə belə hadisələri rəqs hərəkətləri ilə bir yerə toplamış, gərgin dramatik səhnələr yaratmağa nail olmuşdur. Uzun axtarışlardan sonra əsgərlər sevgililəri haqlayırlar. Onlar qəzəbli hökmdarın qarşısında dirlər. Şirin bacısına yalvarır ki, onu sevgilisindən ayırmasın. Məhmənə Banu Fərhadın qarşısına yerinə yetirilməsi mümkün olmayan bir şərt qoyur: o, külünglə dağı yarmalı və suyun qabağını açmalıdır. Yalnız əmri yerinə yetirdiyi təqdirdə Şirin onun ola bilər.

Üçüncü pərdə Birinci şəkil. Gecədir. Fərhad dağda tənhadır. Yorğunluq və yuxusuzluq ona üstün gəlir. O, xəyallarında qayanın artıq parçalandığını və oradan su süzüldüyünü görür. Su xəyallarından sonra Fərhadın xəyalında Şirinin obrazı canlanır. Fərhadın ifa etdiyi variasiyalar onun daxili aləmini açır. Bu səhnə qəhrəmanın şəxsiyyətinin səciyyəsinə ən böyük poetik məqamdır. Buradakı zərif, rəvan, gətirdikcə inkişaf edən və geniş diapazonla malik melodiya məsum Şirinin sakit mövzusuna yaxındır. Dramatizm, gərginlik ifadə edən və Fərhadın qəhrəman simasını canlandıran orta bölümün musiqisi intonasiya cəhətdən xalq kədəri mövzusuna yaxındır. Geniş dominant redikt dinləyicini yenidən birinci hissənin sakit mövzusuna qaytarır. Son iki səhnə Fərhadın xəyallarında iki obrazı canlandırır: Su və Şirin.

İkinci şəkil .Məhmənə Banu Fərhadı olan sevgisindən iztirab çəkir. Bu sevgi ona qəmquşə gətirmişdir. O, daima Fərhadı fikirləşir, xəyallara dalır. Yenidən gözəl olduğunu təəvvünə gətirir . Fərhad onu sevir, o, xoşbəxttir. Böyük Məhmənə Banu səhnəsi. Şirinin gəlişi hökmdarı xəyallarından ayırır. Şirin bacısına yalvarmağa, tələb etməyə gəlmişdir. O, sevgilisindən ayrı yaşaya bilmir. Şirin bacısına yalvarır ki, onunla dağlara, Fərhadın yanına getsin.

Üçüncü şəkil. Fərhad qayalarda külüng çalır. Xalq onun yanına axışır. Xalq buraya ümid və arzu gətirir. Axı, Fərhad qələbə çalarsa, xalqın səfaləti sona çatır. Susuzluğa son qoyular, əkin tarlaları, otlaqlar göyərər. Fərhadın külüngünün hər zərbəsi əzab-əziyyət çəkmiş xalqın qəlbinə ümidlər səpər. Elə bu an kütlə aralanır. Məhmənə Banuyla Şirin görünür. Fərhad xoşbəxttir. Şirin onunladır və onlar heç bir zaman ayrılmayacaqlar. Lakin Məhmənə Banunun fikrində yeni xain bir plan yetişmişdir. O, sevgililəri ayırmaq istəmir, lakin gərək Fərhad külüngünü atıb onlarla saraya getsin Fərhad Şirinlə Vidaləşir. O, işini qoyub, gedə bilməz, xalqın inam və ümidlərini puç edə bilməz. Şirin onu başa düşür. Sevgililər əbədi olaraq vidaləşirlər. Yenidən birinci Adajiodan musiqi səslənir. Şirin Məhmənə Banu ilə gedir Fərhad yenidən ona hərşeydən əziz olan xalqının xoşbəxtliyi naminə işini davam etdirir. Balet Fərhad və Şirinin Adajiosunun musiqisi ilə sona çatır. «Məhəbbət əfsanəsi» baletini səhnələşdirən Yuri Qriqoroviç xoreografiya tarixində ilk dəfə olaraq, əsərdəki gərgin

çoxcəhətli emosional hisslərin inkişaf prosesini aktiv simfonik rəqslər, eləcə də plastik jestlər üzərində qurmuşdur.

“İki qəlbin dastanı” Məhəbbət əfsanəsi baletindən 20 il sonra A.Məlikov bir daha bu janra müraciət etmiş və ona ilham verən mövzu yenə də əsirlərin sınağından çıxmış, hərşeyə qadir, zülmə, zorakarığa, qarşı mətanətli həyatın özü kimi əbədi olan məhəbbət haqqında əfsanə olmuşdur. İki qəlbin dastanı baletin librettosu hind rəqqasəsi Kondi və özbək müğənniçisi Modan haqqında qədim əfsanə təşkil edir. Qaraşahın sevimlisi rəqqasə Kondi özbək müğənni-musiqiçisi Modana vurulub. Bütün xalqın istəkli Modan Komdenin rəssam tərəfindən çəkilmiş şəklini görəndə ona elə vurulur ki, öz gələcək həyatını Komdesiz təsəvvür edə bilmir. Lakin Qarasahın hökmü ilə onlar bir-birindən ayrı salınır və ölürlər. Beləliklə, yalnız, Komde ilə Modanın məhəbbətini əbədləşdirən, ölüm onları qovuşdura bilir. A.Məlikovun eyni vaxtda Daşkənddə və Kuybışevdə tamaşaya qoyulan «İki qəlbin dastanı» baletinin qısaca məzmunu belədir. Uç dövlətin mədəniyyət xadimləri bəstəkar A.Məlikov və rəssam S. Haqverdiyevin, baletmeyster; RSFSR-in Əməkdar incəsənət xadimi İ.Çernişevin və dirijor SSRİ xalq artisti, Özbəkistan SSRİ Dövlət mükafatı laureatı Abdürrəhmanovanın birgə yaradıcılıq məhsulu olan «İki qəlbin dastanı» milli musiqi mədəniyyətlərinin qarşılıqlı zənginləşmə prosesinin parlaq təcəssümünə çevrildi. Qədim, poetik əfsanə A.Məlikovun musiqi şərhində, təfsirində yeni həyat tapmışdır. Baletin müəllifləri ədəbi materialın bədii şərhini ümumiləşdirərək, onu həyatda hər şeyə qalib gələn məhəbbət mövzusunun, xeyirlə–şər, aydınlığın zülmətində qələbə mövzusunun təcəssüm etdirmişlər. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Komde və Modan haqqındakı əfsanənin motivləri ənənəvi Şərq, o cümlədən Azərbaycan əfsanələri motivləri ilə yaxından səsləşir. Məsələn, «Leyli və Məcnun», «Xosrov və Şirin» kimi. Librettonun (A.Məlikov yazmışdır) aparıcı mövzusunun və obrazlar dairəsini ümumiləşdirən poetik portret prinsiplərinə uyğun quruluşu balet tamaşaları üçün çox vacib olan portret konkretliyi və simfonik inkişaf (ümumiləşdirmə) keyfiyyətlərinə malikdir. Emosional şəkildə inkişaf edən süjetin əsaslandırılmış məntiqi həlli baletin aparıcı ideyasını geniş ümumiləşmiş şərhə təqdim edir.

Ekspozisiya rolunu oynayan «Komdenin portretində aparıcı motiv kimi meydana çıxan müəllif fikri «Görüş» adlanan ikinci əsas pərdədə ümumi məzmunu qoşulur, sonrakı iki şəkildə («Modanın düşüncələri», «Komdenin düşüncələri») inkişaf edərək təntənəli finala gətirib çıxarır.

Balet öz mahiyyətinə və dramaturji istiqamətinə görə ziddiyyət təşkil edən üç pərdədən ibarətdir. Qaraşahın müşayiətçilərinin rəqsi eyni tipli və sərt rəqs cizgiləri ilə təqdim olunur. Burada zərb alətlərinin müşayiətində metroritmik vurğularla verilir. Ona qarşı gözəllik və məhəbbətin təcəssümü olan gözəl Komde obrazı dayanır. Bu obraz, şübhəsiz ki, Azərbaycan bəstəkarları tərəfindən yaradılan qadın obrazları qalereyasına yeni və dəyərli töhfədir. Komdenin lirik qəhrəmanlara xas olan ən müsbət xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirən zərif obrazı, sevgilisi Modam istisna etmək şərti ilə, bütün digər obrazların fəvqində durur. Modan qəlbinin saflığı, məhəbbətinin və sənətinin gücü ilə Komdenin qəlbində uzun illərdən bəri yatıb qalmış hissləri oyadır. Onun gözəl səsinə, məlahətli oxuması əsərdən Komde ona dərhal vurulur. Bütün tamaşa boyu Modanın əlində gəzdirdiyi tambur da böyük sənətin rəmzi kimi verilmişdir.

Modanın böyük ustalılıqla yazılmış partiyasmda onun daxili aləmini, istedadını və mənəvi gözəlliyini açan solo variasiyaları kütləvi səhnə fonunda çox məzmunlu səslənir. Mürəkkəb, çoxcəhətli obraz olan Qarasahın iştirak etdiyi səhnələr dramatik cəhətdən gərgin və dolğundur. Musiqi Qaraşahın hökmranlıq hikkəsi ilə yanaşı, onun həyəcanlarını, mənəvi əzablarını da son dərəcə gözəl acı Qarasah despotdur, zülmkardır; Komdedə özünə qarşı məhəbbət hissləri oyada bilməsə də, hər halda onu sevir. Komdenin Modana vurulduğunu bilən Qaraşah həqiqətən əzab çəkir. O, Modam öz fikrindən daşındırmaq üçün hətta ona yalvarmağa da hazırdır. Lakin hər şey əbəddir. İndiyə qədər bu ali hisslərdən uzaq olmuş Komde artıq bütün varlığını çulğalamış məhəbbət qarşısında gücsüzdür. Baletin partiturası bəstəkarın zəngin melodiya yaratmaq istedadını, musiqi materiallarını inkişaf etdirmək, onu kulminasiya nöqtəsinə istiqamətləndirmək bacarığını əks etdirir. Əsər boyu gümrəh, zərif, şux, yumoristik, sirayətəddici musiqi hökm sürür. Melodiyaların bu cür obrazlılığı və fərdi konkretliyi parlaq portretlər yaratmağa, ideya və süjetin əyani şəkildə açılmasına imkan yaradır. Baletin zəngin melodik axarında dəfələrlə özünü göstərən, lakin hər dəfə də yeni emosional vüsət alan poetik məhəbbət mövzusu xüsusilə yadda qalır. Birinci pərdənin birinci şəklinin finalında «Çahargah» muğamında səslənən lirik epizod öz incə, poetik keyfiyyətləri ilə seçilir. Sevgililərin adajio-diaqları bütün balet boyu lirik xətt axarını səciyyələndirir. Görüş səhnəsindəki ilk Adajio isə qarşılıqlı məhəbbətin, etirafın, bir vuran ürəklərin monoloqu kimi qavranılır. Ahəngdar muğam melodiyasının məntiqi inkişafına əsaslanan bu adajio, ehtirash, emosional cəhətdən zəngin

sonrakı adajio və himni xatırladan final adajiosu, şübhəsiz ki, baletin ən gözəl səhifələrindəndir. Xalq səhnələrini, xüsusilə yarmarka meydanını əks etdirən parlaq musiqi, təlxəklərin və qızların rəqsi yaddaqalandır. Musiqinin metroritmik zənginliyini də xüsusi qeyd etmək lazımdır. Metroritmik quruluşun rəngərəngliyi, müxtəlif tipli ritm bir çox cəhətdən baletin rəqs təbiətinin genişliyini şərtləndirir. Tez–tez istifadə olunan assimetriklik, güclü hissənin müntəzəm dəyişən vurğu qarışığı kəskin ritm nəbzi yaradır ki, bu da həm Şərq xalqlarının musiqi təfəkkürü üçün, həm də müasir bəstəkarların düşüncə tərzini üçün səciyyəvidir. Müasir musiqi leksikası ilə həssaslıqla duyan A. Məlikov, Azərbaycan musiqisinin spesifik cəhətləri vasitəsilə həyatın dinamikasından yaranmış müasir ritm duyumunu ustalıqla ifadə edə bilmişdir. Baletdə (Komde obrazında) özbək və qismən də hind gözəllik aləmi məhz Azərbaycan bəstəkarının musiqi duyumu və təfəkkürü baxımından təqdim olunur. Azərbaycan musiqisinin intonasiya və ritmlərinin özbək və hind musiqisinin ayn-ayrı elementləri ilə üzvi şəkildə əlaqələndirilməsi melodiyaların ifadəli plastikasını, Komdenin portretinin lirik hisslərlə Zəngin musiqisini, habelə kütləvi səhnələrin həyəcanlı, coşğun, şən və əlvan rəqs ritmlərini əmələ gətirir. Baletdə ayrı–ayrı alətlərin solo imkanlarından ustalıqla istifadə olunmuşdur. Komde və Modanın adajiosunda trubanın solosu tərəvətlidir. Bəstəkar tərəfindən orkestrə daxil edilmiş tambur, finalda musiqi və məhəbbətin simvolu kimi, ulvi eşqin təntənəli mahnısını şövlə səsləndirir. Musiqidəki müntəzəm dinamika, müasirlik vüsəti «İki qələbə dastanı» baletini böyük realist gücü ilə fərqləndirən kefiyyətdir. Baletin musiqi həlli xoreoqrafiyanın da müvəffəqiyyətini xeyli dərəcədə təmin edir. Əsərin bədii-emosional məzmunu müəllif fikrinin dəqiq baletmeyster təfsirində açılır. Baletdə özbək, hind rəqs elementlərinin orijinal və cəsarətlə istifadə olunmuş plastik dili klassik xoreoqrafiyanın üsullarını çox mürəkkəb müasir leksika ilə birləşdirir. Məhəbbət və sənət aləmi, lirik və dramatik hadisələrin üzvi vəhdəti, emosiya və poetika baletdə vahid musiqi harmoniyasına, hərəkətin plastikasına tabe etdirilmişdir. Baletin musiqisində əsas cəhət onun simfonizmi və təsvirliyi. Bakı musiqi Akademiyasının bəstəkarlıq kafedrasının müdürü A.Məlikov 2019-cu ildə Bakı şəhərində vəfat etmişdir.

"MƏHƏBBƏT ƏFSANƏSİ" BALETİ

Naməlum adamın leytmotivləri

[11] Allegro

meno mosso

Tempo I

Meno mosso (Moderato)

[12]

Più mosso

[13]

CamScanner ile tarama

BRRA

Qızıl rəqsi

[15] Allegro vivace

[16]

I pərdədən Fərhad və Şirinin adajiosu

[17] Andante cantabile

“İKİ QƏLBİN DASTANI”

Əsir qızların rəqsi

Qarashaın hiylə və qəddarlığı

Modanın əzabları

Komdenin xəyalları

Abasova Günay

MÜHAZİRƏ №22

Mövzu № 22: Səid Rüstəmovun həyat yolu və yaradıcılıq xüsusiyyətləri. Mahnı yaradıcılığı. “Sumqayıt” mahnısı, “Sürəyya” mahnısı. “Mən sülhə səs verirəm”. Musiqi materiallarının dinlənilməsi (1907-1983)

Plan:

- 1.Bəstəkarın tarixi rolu və yaradıcılıq yolu*
- 2.Mahnılarının musiqili təhlili*
- 3.Musiqi materialları*

Azərbaycanın görkəmli mahnı ustası, bəstəkar, dirijor, müəllim, folklorşünas, operetta və instrumental əsərlərin müəllifi, ictimai xadim Səid Rüstəmov milli mədəniyyəximizin aparıcı simalarındandır. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında Səid Rüstəmovun xidmətləri danılmazdır. O, lirik mahnıları ilə musiqi xəzinəmizə dəyərli töhfələr vermişdir. S.Rüstəmov üç operetta, xalq çalğı alətləri orkestri üçün «Bayatı–Kürd fantaziyası», dörd süita, xor, solist və orkestr üçün üç kantata, tar ilə orkestr üçün konsert, çox sayda instrumental pyeslər və mahnıların müəllifidir. Onun milli sərvətimiz olan xalq musiqi nümunələrinin - muğam, aşiq musiqisi, xalq mahnıları, rəqslərin, rənglərin nota köçürülməsi sahəsindəki fədakar əməyi musiqi folklorşünaslığının inkişafında tarixi əhəmiyyətə malikdir.S.Rüstəmov musiqi tariximizə nəğməkar bəstəkar kimi daxil olmuşdur. Bəstəkar muğam, aşiq sənəti, xalq mahnı və rəqslərinin lad-intonasiya, melodik, ritmik xüsusiyyətlərinə istinad edərək, bənzərsiz, könül oxşayan mahnılarım yaratmışdır. Bu mahnıların melodiyaaları aydın, obrazlı, səmimi olmaqla yanaşı, dinləyicilərin qəlbinin ən incə tellərini oxşayaraq xalqımız tərəfindən bu gün də sevilə–sevilə oxunur. S.Rüstəmov milli musiqili komediya janrının inkişafında da önəmli rol oynamışdır. O, Ü.Hacıbəyliyən sonra bu janra müraciət etmiş və müasir mövzuda ilk musiqili komediyanın müəllifi olmuşdur. Səid Rüstəmovun musiqi təhsili, tar tədrisinin təkml ləşdirilməsi və mükəmməlləşməsi sahəsində əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. O, çox dəyərli dərslər vəsaitləri ilə tar ifaçılığının repertuarını genişləndirmişdir. 1931–ci ildə əsası Ü.Hacıbəyli tərəfindən qoyulmuş Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestrinin dirijor köməkçisi və konsertmeysteri təyin olunan Səid Rüstəmov 1935–ci ildən 1973–cü ilə kimi orkestrin bədii rəhbəri və baş dirijoru olmuşdur. Orkestrdəki fəaliyyəti bəstəkara xalq çalğı alətlərinin spesifik xüsusiyyətlərini əsaslı surətdə öyrənməyə kömək etmiş və bu orkestr üçün musiqi repertuarının zənginləşdirilməsi sahəsində geniş imkanlar yaratmışdır. S.Rüstəmov 1940–1949–cu illərdə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının direktoru və bədii rəhbəri olmuşdur. Ü.Hacıbəylinin vəfatından sonra Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının İdarə Heyətinin sədri vəzifəsinə seçilmiş və 1953–cü ilə kimi bu vəzifədə çalışmışdır. 1951–ci ildə S.Rüstəmov üçüncü çağırış Azərbaycan SSRİ Ali Sovetinə deputat seçilmişdir. Azərbaycan incəsənətinin inkişafındakı xidmətlərinə görə Səid Rüstəmov Əməkdar İncəsənət xadimi (1938), Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti (.1957) fəxri adlara, SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülmüş (1951), iki dəfə Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni, Xalqlar Dostluğu, “Qafqazın müdafiəsi” ordenləri, Azərbaycan Ali Sovetinin Fəxri Fərmanı ilə təltif olunmuşdur.

HƏYAT VƏ YARADICILIGI Rüstəmov Səid Əli Oğlu 1907–ci il may ayının 12–də irəvan şəhərində anadan olmuşdur. 1921–ci ildə Bakıya gələrək müəllimlər seminariyasında oxuyur və eyni zamanda musiqi dərsləri ilə də məşğul olmağa başlayır, truba çalmağı öyrənir. Musiqiyə olan həvəs S.Rüstəmovu 1924–cü ildə Azərbaycan Musiqi Texnikumuna gətirir. Burada o, xalq çalğı alətləri şöbəsində məşhur tarzən Mirzə Mansur Mansurovun sinfində oxuyur, Üzeyir Hacıbəyliyə not savadını öyrənir. 1926–cı ildən müəllimlər seminariyasını bitirən S.Rüstəmov ümumtəhsil məktəbində pedaqoji fəaliyyətə başlayır. 1928–ci ildən S.Rüstəmov Bakı musiqi məktəbində və Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında tar sinfi üzrə dərslər deyir. Ağabacı Rzayeva, Hacı Xanməmmədov, Adil Gəray kimi Azərbaycan incəsənətində görkəmli yer tutmuş sənətkarlar onun tələbələri olmuşlar.

Pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olduğu illərdə, Səid Rüstəmov Pedaqoji İnstitutda daxil olur və 1932–ci ildə bu təhsil ocağını bitirir. 1931–ci ildə Ü.Hacıbəyli tərəfindən ilk notlu xalq çalğı alətləri orkestrinin yaranması respublikanın həyatında əlamətdar hadisə oldu. Orkestrə konsertmeyster və baş dirijor köməkçisi kimi dəvət alan S.Rüstəmov, dörd il sonra bu orkestrin bədii rəhbəri, baş dirijoru vəzifəsinə təyin edilir və 1979–cu ilə kimi öz yaradıcılığını bu kollektivlə qırıılmaz tellərlə bağlayır. Orkestr Səid Rüstəmov üçün bir növ, yaradıcılıq laboratoriyası oldu. S.Rüstəmov 1935–ci ildə orkestr üçün– geniş həcmli əsər olan «Bayatı–kürd» fantaziyasını bəstələyir və ilk dəfə olaraq eyniadlı muğam orkestr üçün işləyir. Bəstəkarın «Şadlıq rəqsi» adlı pyesi də bu dövrə təsadüf edir. S.Rüstəmovun musiqi təlimi və tədrisi sahəsində əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. O, 1931–ci ildə Azərbaycan dillində ilk «Not savadı» dərsliyinin (A.Zeynallı, Ə.Həsənov, F.Əfən– diyəvlə birlikdə) və bu günə kimi öz əhəmiyyətini itirməmiş «Tar məktəbi» (1935) adlı ilk dərs vəsaitinin müəllifidir. S.Rüstəmov xalq musiqisi nümunələrinin toplanması və notlaşdırılması sahəsindəki fəaliyyəti ilə

bütün yaradıcılığı boyu məşğul olmuşdur. Folklorşünaslıq sahəsinin dərin bilicilərindən olan bəstəkar, yüzlərlə el havalarını, mahnılarını toplamış, nota köçürmüş və nəşr etdirmişdir. Onun 1937–ci ildə «Azərbaycan xalq rəqsləri» (bu məcmuə 1950-ci ildə təkrar nəşr olunmuşdur), 1938–ci ildə Cabbar Qaryağdının oxumasından «50 Azərbaycan xalq mahnısı», həmin ildə «Aşıq mahnıları» adı ilə nəşr olunmuş 4 məcmuəsi musiqi folklorşünaslığının inkişafında mühüm addım oldu.

1938-ci ildə Moskvada Birinci Azərbaycan Ədəbiyyatı və İncəsənəti Oğunlüyü keçirilir. Bu tədbir üçün S.Rüstəmov Ü.Hacıbəylinin «Arşın mal alan» musiqili komediyasını xalq çalğı alətləri orkestri üçün orkestrləşdirir və tamaşa orkestrin müşayiəti ilə təqdim edilərək, böyük müvəffəqiyyət qazanır. Elə həmin ildə S. Rüstəmov M. S. Ordubadinin librettosu əsasında, müasir mövzuda ilk Azərbaycan musiqili komediyası olan, «Beş manatlıq gəlin» operettasını yazır. Bu əsər kəskin komedik süjeti, aktual mövzusu, lirik, aydın musiqisi ilə diqqəti cəlb edərək, bəstəkara şöhrət gətirir. Operettada kolxoz həyatının realist lövhələri ilə yanaşı, gənclərin təhsilə, yeni həyatın gözəlliyinə can atması və keçmişin qalıqlarına qarşı konflikti göstərilir. «Beş manatlıq gəlin» musiqili komediyasının ilk tamaşası 1940–cı il aprelin 30-da Azərbaycan Dövlət Musiqili Komediya Teatrının səhnəsində keçirildi. Operettanın Bakıda rus və Azərbaycan dillərində keçirilən premyerasından sonra, əsər Orta Asiya respublikalarının bütün musiqili teatrlarının səhnələrində nümayiş etdirilmişdir.

S. Rüstəmov M. Əzizbəyov adına Dram teatri ilə yaradıcılıq əməkdaşlığı etmiş və ayrı–ayrı illərdə «Hacı Qara», «Xırs quldurbasan» (M.F.Axundov), «Həyat» (M.İbrahimoğlu), «Vaqif» (S.Vurğun), «Od gəlini», «Almas» (C.Cabbarlı), «Namus» (A.Şirvanzadə), «Toy», «Aydınlıq», «Nişanlı qız» (S.Rəhman), «Şərqi sabahı» (Ə.Məmmədcanlı), «Nüşabə» (A.Şaiq), «İntizar» (M.Hüseyn və İ.Əfəndiyev), «Nizami» (M.Hüseyn), «Vəfa» (R.Rzanın) və başqa tamaşaların musiqi tərtibatçısı olmuşdur. Bu tamaşaların müvəffəqiyyət qazanmasında S.Rüstəmovun milli zəminə bağlı, milli koloriti ilə seçilən musiqisinin əhəmiyyətli rolu olmuşdur.

İkinci Cahan müharibəsi illərində S.Rüstəmov da digər Azərbaycan bəstəkarları kimi vətənpərvərlik mövzusunda mahnılar – «Cəbhəyə», «Şanlı ordumuz», «Dənizçilər mahnısı», «Sərhədçilər mahnısı», «İrəli» mahnılarını bəstələyir. Mübariz ruhlu, gümrəh musiqisi ilə seçilən bu mahnılar 416–cı diviziyanın döyüşçüləri tərəfindən sevilə– sevilə oxunurdu. S.Rüstəmov bu diviziyanın döyüşçü. lərindən ibarət öz fəaliyyət orkestri təşkil edərək, orkestrlə birlikdə konsert proqramları ilə çıxış edirdi. 1946–cı ildə S.Rüstəmov Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafındakı xidmətlərinə görə Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni ilə təltif olunur.

1947-ci ildə bəstəkar Süleyman Rüstəmin mətni əsasında «Duma» musiqili komediyasını yaradır. Operetta kolxozçuların həyat və məişəti, əmək və sevgisi haqqında şən bir komediya. Operetta qəhrəmanları Duma və Muradın simasında əməyə münasibət, məhəbbət, onların köhnəlik qalıqları ilə konflikti təsvir olunur. Səmimi, oynaq, ürəkəcan musiqi, ibrətamiz yumor bu komediyam tamaşaçılara sevdirə bilmişdir. S.Rüstəmovun üslubuna xas zəngin xalq musiqisi, xüsusilə aşıq musiqisi intonasionalından istifadə, lirizm «Duma»da özünü aydın şəkildə büruzə verir. 1948–ci ildən S.Rüstəmov Bəstəkarlar İttifaqına rəhbərlik edir. SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının bir neçə çağırış idarə heyətinin üzvü olan S.Rüstəmov, İttifaqın İkinci Qurultayında bu qurumun Təhsil Komissiyasının üzvü seçilir. 40–01 illərin sonu 50–ci illərin əvvəllərində S.Rüstəmov mahnı yaradıcılığı sahəsində böyük uğurlar qazanır. Məhz bu dövrdə bəstəkarın kütləvi mahnı janrında parlaq nümunələri yaranır. Mövzu rəngarəngliyi və obrazların səmimiyyəti ilə diqqəti cəlb edən bu mahnılarda Vətənə məhəbbət, zəhmətkeş insanların, əmək qəhrəmanlarının parlaq, dinamik bədii obrazları təəcəssüm etdirilmişdir. «Sürəyya» (söz. Z.Cabbarzadənin), «Neftçi qız» (söz. A.Aslanovun). «Həkim qız» (söz. İ.Səfərlinin), «Sumqayıt», (söz. N.Cəfərovun)! «Mən sülhə səs verirəm» (söz.H.Hüseynzadənin), «Toxucu qız» (söz.R.Rzanın) mahnıları geniş dinləyici kütləsi tərəfindən böyük rəğbətlə qəbul olunmuş, ona ümumxalq məhəbbəti qazandırmışdır. 1949–cu ildə Moskvada keçirilən xalq çalğı alətləri orkestrlərinin Ümumittifaq müsabiqəsində F.Əmirovun fortepiano ilə xalq çalğı alətləri orkestri üçün konsertinin S.Rüstəmovun rəhbərliyi ilə orkestrin ifası Moskva dinləyicilərinin zövqünü oxşayaraq, orkestr kollektivinin professionallığının yüksək səviyyəsini nümayiş etdirmişdir.

Bəstəkarlıq və xalq musiqisi sahəsində fəaliyyəti ilə yanaşı, S.Rüstəmov musiqi tədrisi ilə bağlı məsələlərə də diqqət yetirmiş, musiqiyə aid pedaqoji–tədris ədəbiyyatının nəşri ilə məşğul olmuşdur. 1950-ci ildə onun «Tar üçün melodik etüdlər» dərsliyi işıq üzünə görünür. 1954–cü ildə S.Rüstəmov Rimski–Korsakovun «Harmoniya» və R.Konyusun «Elementar nəzəriyyə» dərsliklərini Azərbaycan dilinə tərcümə edir. 1951–ci ildə S.Rüstəmov «Sürəyya», «Komsomol», «Mən sülhə səs verirəm», «Sumqayıt» mahnılarına görə Dövlət mükafatı laureatı adına layiq görülür. 1955–ci ildə Azərbaycan Dövlət musiqi nəşriyyatı bəstəkarın «Mahnılar» məcmuəsini çap edir. Bu məcmuəyə «Neftçi qız», «Alagöz», «Bənövşə», «Sevgi mahnısı», «Həkim qız», «Hardasan?» mahnıları daxil edilmişdir.

1954–cü ildə S.Rüstəmovun «Azərbaycan xalq rəngləri» toplusu (I hissə · 1954 il, II hissə · 1956 il) nəşr olunur. 1961–ci ildə S.Rüstəmov Məhərrəm Əlizadənin librettosu əsasında «Rəisin arvadı» musiqili komediyasını yazır. Tamaşanın premyerası 1961–ci ilin 24 yanvarında olmuşdur. Xalqın malına xor baxanların, meşşanlığın ifşası mövzusunda yazılmış bu operetta, süjeti və maraqlı musiqisi ilə dinləyicilərin rəğbətini qazanmışdır. Bu illərdə S.Rüstəmovun yaradıcılığı «Aydın günlər», «Gəlmədin» (söz. Ə.Əlibəylinin), «Sənindir» (söz. M.S.Ordubadinin), «Bənövşə» (söz. Aşıq Qurbaninin), «Qurban adına» (söz. S.Rüstəmin), «Dedim–dedi», «Şeir deyilmi?» (söz. M.Arifin), «Oxu, gözəl» (söz. S.Vurğunun), «Oxu, çar» (M.Müşfiqin) «Toxucu qız» (Söz. R.Rzanın), «Harda qaldı cavabın?», «Ukrayna haqqında mahnı» kimi lirik əsərlərlə zənginləşir. S.Rüstəmov çox sayda uşaq mahnlarının da müəllifidir. «Ana məktəb», «Dəstə rəhbəri», «Şaxta baba», «Kəpənəyim», «Qaranquşum», «Uşaq və buz», «Yaz günləri» «Oyuncaqlar», «Quzum», «Anamı istəyirəm» və s. mahnılar bu gün də uşaq bağçalarında, məktəblərdə sevilə-sevilə oxunur. Uşaqların musiqi tərbiyəsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Səid Rüstəmov daim respublikamızın musiqi həyatında fəal iştirak edən ictimai xadim idi. O, Azərbaycan Dövlət mahnı və rəqs ansamblının bədii rəhbəri, Dövlət Televiziya və Radio Veriləri Komitəsi nəzdindəki Bədii Şuranın üzvü, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının professoru, Bakı şəhəri və Azərbaycan Ali Məclisinin deputatı, Sülh tərəfdarlarının Ümumdünya Konqresinin nümayəndəsi olmuşdur. S.Rüstəmov 1983–cü ildə iyun ayının 10–da Bakıda vəfat etmişdir.

MAHNI YARADICILIĞI. S.Rüstəmov özünəməxsus melodik istedadla malik bir sənətkar idi. Onun çox səmimi, inandırıcı, yadda qalan melodiyanı bədii ifadəliyi ilə seçilir. Bəstəkarın unudulmaz mahnılarının geniş dinləyici auditoriyası tərəfindən məhəbbət qazanmasının səbəbi də məhz bundadır. S.Rüstəmovun 60 il öncə yaratdığı mahnıları bizim günlərdə adlanmış, bu gün də yeni yaranmış mahnılarla yanaşı öz tərəvəti, mehribanlığı, səmimiyyəti ilə dinləyicilərin qəlbinə yol taparaq, müğənnilərin repertuarında layiqli yer tutur. Bu mahnılar həm professional müğənnilər, həm də musiqisevərlər tərəfindən sevilə-sevilə oxunur. S.Rüstəmovun mahnı mətnlərinin müəllifləri S.Rüstəm, B.Vahabzadə, Z.Cabbarzadə, H.Hüseynzadə və başqa görkəmli Azərbaycan şairləri olmuşdur. Bununla yanaşı o, tez-tez xalq yaradıcılığı nümunələrinə də (bayatılar) müraciət etmişdir. Onun mahnılarındakı musiqi ilə şeirin vəhdəti bəstəkarın mətnlə ustalıqla işləmək bacarığını nümayiş etdirir. S.Rüstəmovun mahnıları arasında poetik cazibəsi və səmimiyyəti ilə seçilən, bəstəkarın lirikasının parlaq səhifələrindən olan «Bənövşə», «Alagöz», «Qurban adına», «Gəlmədin» «Oxu, gözəl», «Şeir deyilmi?», «Sənindir» mahnıları insanın ən gizli hisslərini, zəif duyğularını ifadə edir. Onun lirik mahnıları üçün şəffaf hisslər qamması, emosional təsir qüvvəsi səciyyəvidir. S. Rüstəmovun mahnılarının əksəriyyəti ənənəvi kuplet formasındadır. Bəzən bəstəkar formanın həddlərini genişləndirərək, üçhissəli kompozisiyalardan istifadə edir. «Sevgi mahnı», «Hardasan», «Bənövşə» və başqa mahnılar buna misal ola bilər. «Mən sülhə səs verirəm» (söz. Hüseyn Hüseynzadənin) mahnısı müharibədən sonra Azərbaycan bəstəkarlarının sülh mövzusunda yazdıqları ilk mahnılardandır.

Bu mahnı müharibəyə qarşı bütün tərəqqipərvər insanların mürtəce qüvvələrlə mübarizəyə çağıran himn kimi səslənir. Mahnıda sülhün müharibəyə qalib gəlməsinə böyük inam, müharibə qızısqırdanlara nifrət tərənnüm olunur. «Mən sülhə səs verirəm» mahnısı bədii yetkinliyi, musiqisinin mətnə uyğun mərdlik, cəsarət əks etdirən xüsusiyyəti ilə diqqəti cəlb edir. Bu himn xarakterli mahnı lapidar akkord fakturası, aktiv çağırış intonasiyaları və plastik ritm ilə dolğunlaşdırılmışdır. Aydın melodiya və natural–diatonik harmonizasiya səslənməyə xüsusi ciddilik və iradəlik verir. Mahnının kupletlərinin musiqi materialı əsasında qurulmuş fortepiano müqəddiməsi elə ilk akkordlarından həyəcanlı çağırış atmosferi yaradır. Musiqi nümunəsindən göründüyü kimi mahnının təmkinli, dürüst başlanğıc melodiyası majorda təntənəli xarakterlidir. Onun frazaları getdikcə genişlənərək, hər dəfə yüksəlir, daha gərgin, həyəcanlı çalarlara boyanır və kulminasiyada major melodiya son dərəcə təntənəli, bayramsayağı səslənir. Forteplano müşayiətinin akkord fakturası, qətiyyətli melodiya və dəqiq ritmi (2/4) ilə mahnıya marş xüsusiyyəti verərək, musiqinin əsas komponentinə çevrilir. Zeynal Cabbarzadənin sözlərinə yazılmış «Sürəyya» mahnısı Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Sürəyya Kərimovanın əmək qəhrəmanlığını tərənnüm edir. Bu mahnı 1948–ci ildə respublikada keçirilən kütləvi mahnı müsabiqəsində mükafat almışdır. Mahnı tanınmış müğənnilərin ifasında respublikanın həddlərindən kənara çıxaraq tez bir zamanda şöhrət qazanaraq, dillər əzbəri oldu. «Sürəyya» 1958–ci ildə Brijseldə keçirilən Azərbaycan incəsənəti günlərində müvəffəqiyyətlə nümayiş etdirildi. Mahnının musiqisi oynaq, melodik, xalq musiqisinə xas intonasiya və ritmik xüsusiyyəti ilə diqqəti cəlb edir. Minor tonallıqda yazılmasına baxmayaraq, mahnı şən ovqata malikdir. İti temp, 6/8 ritm Azərbaycan xalq rəqsləri ilə yaxınlığını nümayiş etdirir.

Mahnı Bayatı-Şiraz ladında yazılmışdır. Olduqca səmimi, həzin melodiya şeirlə tam uyğunluq təşkil edir. Bəstəkar şeirin poetik məzmununu həssaslıqla ifadə etmişdir. Mahnı tarı vəsf edən bir himn kimi səslənir. Mahnının əvvəlində sakit nəqli xarakterli lirik melodiya dalğınlıq əhval-ruhiyyəsi yaradır və gətdikcə inkişaf edərək bir qədər dramatik rəcətativ formasını alır.

MUSİQİ NÜMUNƏLƏRİ

“Mən sülhə səs verirəm” mahnısı

ff

Мая су-на сас ве-ри-рам, Мая-вои-лар — дан би-ри так
 За мир бо-рюсь я. за мир, Стра-ны сво-ей граж-да-нин,

f

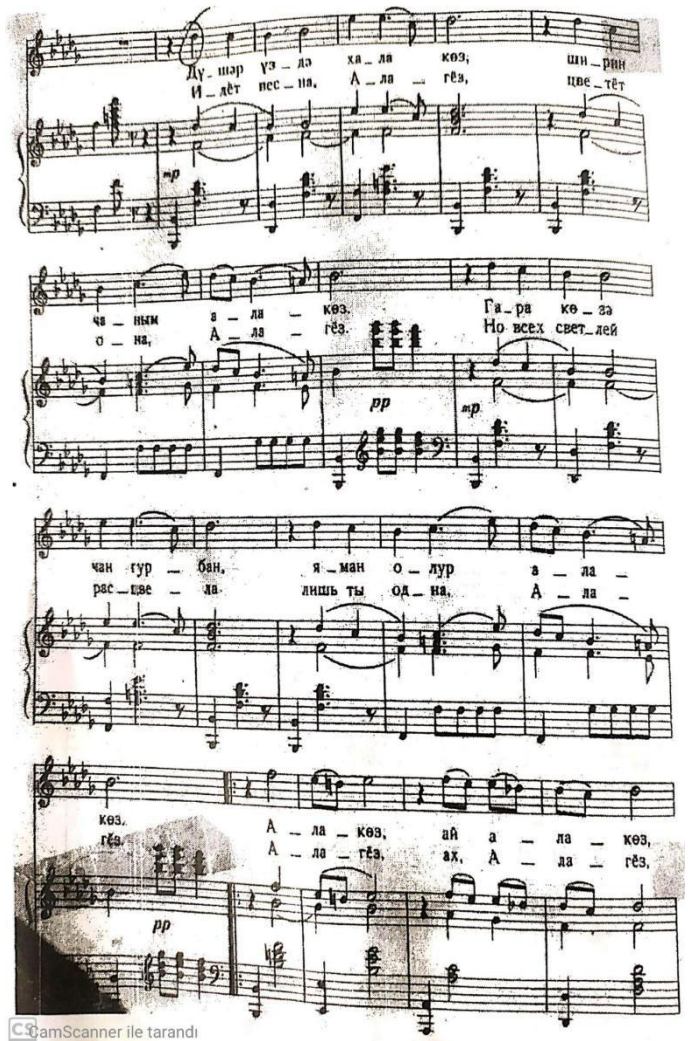
“Sürəyya” mahnısı

Гол чыр-ма-йыб сән тар-ла-я чы-хан-до сәс-я-йылыр
Кто на зорь-ке вме-сте с ни-ца-ми пста-ет, тот встре-ча-ет

нар ма-һа-ла, Сү-рәй - ја Гол чыр-ма-йыб сән тар-ла-ја
вме-сте с солнцем день ра-бот. По-ут-рам слыш-на мне пе-сен-

чы-хан-да сәс-ја-йылыр нар ма-һа-ла, Сү-рәй - ја
ка тво-я, злрав-стуй, дочь А-зер-бай-джа,на, Су-рей - я.

Аг пәм-бы-гы бе-ча-рән-дә, йы-ған-да кәл-мә-јә-сән
То не об-ла-ко за-кры-ло не-бо-свод, то не ста-я.

MÜHAZİRƏ №23

Mövzu: №23: Suleyman Ələsgərov həyat yolu."Ulduz"operettdası.

Plan:

1. Bəstəkarın həyat və yaradıcılığı
2. Musiqi materialları

Ələsgərov Süleyman Əyyub oğlu 1924-cü ildə Azərbaycanın təkrarolunmaz bir guşəsi olan, Qarabağın gözü sayılan Şuşa Şəhərində anadan olmuşdur. İlk təhsilini Şuşa orta ixtisas musiqi məktəbində alan Süleyman oranın tar sinfini bitirdikdən sonra, yəni 1943-cü ildə Bakıya gələrək Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının nəzəriyyə, sonra isə bəstəkarlıq şöbələrində öz təhsilini davam etdirir. Burada onun müəllimi görkəmli pedaqoq və bəstəkar B.İ.Zeydman olur.

Süleyman Ələsgərov konservatoriyanı fərqlənmə diplomu ilə bitirir. Konservatoriya illərindən sonra bəstəkar vətənpərvərlik mövzusunda çoxlu əsərlər yazır. «Həzi Aslanovun xatirəsinə» simfonik poeması, «Məhəbbət gülü» musiqili komediyası, skripka, violonçel və fortepiano üçün triosu, «Gözlə məni», «Gözləyirəm», «Xatirə» və başqa əsərləri məhz vətənpərvərlik mövzusunda yazılmışdır. 1947-ci ildə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında ifa edilmiş Violonçel, fortepiano və simfonik orkestr üçün yazılmış ilk əsər kimi dinləyicilər tərəfindən çox yaxşı qarşılanır.

1948-ci ildə bəstəkar Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını Müasirlərinin həyatına həsr etdiyi «Vətən» simfoniyası ilə bitirir. 1949–1951-ci illərdə bəstəkar Bakı orta ixtisas musiqi məktəbinin

direktoru, 1951–1952-ci illərdə M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında mahnı və rəqs ansamblının bədil rəhbəri, 60–cı illərdə Musiqili Komediya Teatrının direktoru və baş dirijoru vəzifələrində çalışır. 1956–cı ildə Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının Azərbaycan xalq musiqisi kafedrasına müəllim kimi qəbul olunan bəstəkar 1971-ci ildən ömrünün sonuna qədər həmən kafedraya rəhbərlik etmişdir.

S.Ələsgərovun yaradıcılığında musiqili komediya janrı xüsusi yer tutur. Onun mərhum şair, alim, ədib Ş.Qurbanovun librettosuna yazdığı «Milyonçunun dilənçi oğlu» operettası 1967–ci ildə Azərbaycan dövlət mükafatına layiq görülür. <<Ulduz» operettası isə təkcə Azərbaycanda deyil, həm də Türkiyədə də tamaşaya qoyulmuş, onun əsasında C.Cabbarlı adına «Azərbaycanfilm» kinostudiyasında bədii film də çəkilmişdir.

1962–ci ildə bəstəkarın Ə.Bədəlbəylinin və Ş.Qurbanovun librettosu əsasında yazılmış «Bahadır və Sona» operası M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulur.

Bəstəkar bir neçə kantata və simfonik poemalar da yaratmışdır. Bunlardan «Vətənə eşq olsun», «Bahar tərənələri», «Bir bayraq altında» kantatalarını, o cümlədən «Ç.İldırım» vokal-simfonik poemasını göstərmək olar; S.Ələsgərovun «Bayatı–Şiraz» simfonik muğamı, tar və xalq çalğı alətləri orkestri üçün üç konsertləri, instrumental əsərləri də yaradıcılığında xüsusi yer tutur.

Bəstəkar öz yaradıcılığında romans və mahnılara da yer ayırmışdır. S.Ələsgərovun Nizaminin sözlərinə yazdığı «Sərvi–xuramanım mənəm», Füzulinin qəzəlinə bəstələdiyi «Vətənimdir», Nəsimiyə müraciət etdiyi «Neylərəm» romansları bu gün də ifaçıların repertuarındadır. «Neftçi qız», «Xəzər neftçisi». «Pambıqçılar mahnısı» və sairə mahnılar bəstəkarın yaradıcılığını zənginləşdirən əsərlərdəndir. S.Ələsgərov gənc nəslin musiqi-estetik tərbiyəsi sahəsində də müəyyən işlər görmüşdür. Onun ümumtəhsil məktəbləri üçün yazdığı «Musiqi» dərsliklərindən uzun müddət şagirdlər istifadə etmişlər. Bəstəkar 2000-ci ildə Bakı şəhərində vəfat etmişdir.

Onun musiqili komediyaları arasında «**Ulduz**» daha çox məşhurdur. «Ulduz» ilk dəfə 1948-ci ildə tamaşaya qoyulmuşdur. Əsərin tamaşaya hazırlanmasında rejissor Şəmsi Bədəlbəylinin xüsusi əməyi var.1965-ci ildə «Ulduz» Moskvanın Kreml Teatrında göstərilmişdir.Əsər eləcə də Bolqarıstanda tamaşaya qoyulmuşdur. Bu musiqili komediya 11 dilə tərcümə edilmişdir. «Ulduz» musiqili komediyası lentə yazılıb Teleradio Şirkətinin qızıl fonduna daxil olunmuş, 1957-ci ildə qrammofon valına alınmışdır. 1964-cü ildə isə bu əsər C.Cabbarlı adına Azərbaycan Kinostudiyasında ekranlaşdırılmışdır.

Abasova Günay

MÜHAZİRƏ №24

Mövzu: №24 S.Ələsgərovun simfonik yaradıcılığı,mahnı və romanslar.

Plan:

- 1.Əsərlərinin təhlili*
- 2.Musiqi materialları*

«BAYATI-ŞIRAZ» SİMFONİK MUĞAMI .Süleyman Ələsgərov «Bayatı–Şiraz» simfonik muğamını yazmaqla bu sahədə F.Əmirovun və Niyazinin qoyduqları ənənələri davam etdirmişdir. Klassik «Bayatı–Şiraz» muğamında olan vəznətsiz improvizasiya xarakterli şöbələr vəznəli dəqiq ritmə malik təsnif, diringə və rənglər öz əksini eyniadlı simfonik muğamda da tapır. «Aman ovçu» Azərbaycan xalq mahnısı simfonik muğamın fəallığını bir qədər də artır. Bəstəkar simfonik orkestrin alətlərinin müxtəlif rəng koloritlərindən istifadə edərək, bir-birini əvəz edən müxtəlif ritmli təzadlı obrazlar şəklində birləşdirərək bütöv bir lövhə yarada bilmişdir. Bu lövhə bir–birini sevən iki gəncin sevgi həyatını xatırladır.

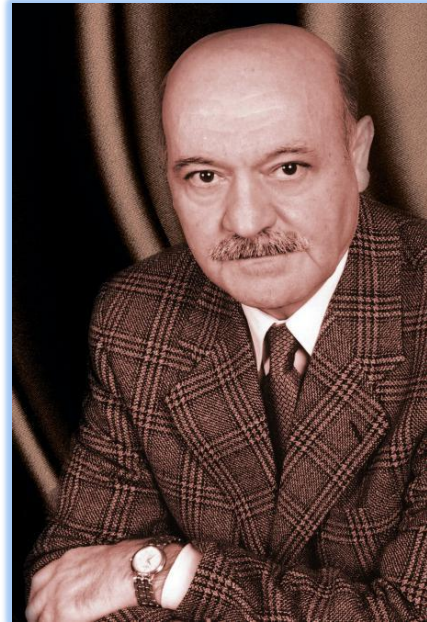
«BAHADIR VƏ SONA» OPERASI. Bu əsəri bəstəkar Süleyman Ələsgərov böyük ictimai xadim, yazıçı Nəriman Nərimanovun eyniadlı romanı əsasında yazmışdır. Romanın mövzusunun əsasını XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda inqilabdan əvvəlki həyat şəraitində bir-birini sevən və müxtəlif xalqların nümayəndəsi olan iki gəncin faciəli məhəbbəti təşkil edir.Bu operada bəstəkar opera janrına xas olan ariya, arioz, ansambl səhnələri və xor epizodlarından peşəkarcasına istifadə edə bilmişdir. Bundan əlavə, bəstəkarın əsərdə Qarabağ zonasında geniş yayılmış folklor nümunələrindən, xalq mahnılarından, rəqslərdən, muğam intonasiyalarından məharətlə istifadə etməsi operanın musiqisinin maraqlı olmasına səbəb olmuşdur. Süleyman Ələsgərov olduqca qayğıkeş, mehriban və sözün əsl mənasında el adamı olub. O bütün varlığı ilə Qarabağa, doğulub

boya-başa çatdığı Şuşaya bağlı idi. Qarabağda baş verən hadisələri üyində dərd edən bəstəkar öz fikirini bəstələrində ifadə edib. “Yürüş mahnısı”, “Gənclik marşı”, Aslan Aslanovun sözlərinə “Bu torpağa bağlıyıq”, “Haradasan, igid oğlan”, Qurban Musayevin sözlərinə “Biz qələbə çalmalıyıq”, Bəşir Nəzərlinin sözlərinə “Bura vətəndir” mahnıları, Bəhlul Orucoğlunun sözlərinə “Əsgər marşı”, Qüdrət Əzizin sözlərinə “Güllələnən abidələr” balladası, “Azərbaycan polisi”, “Bakı-Ankara” əsərləri, orkestr üçün çoxlu sayda hərbi marşlar Süleyman Ələsgərov yaradıcılığında Vətən harayı, düşməyə qisas çağırışı olub. Gözəl insan, görkəmli bəstəkar Süleyman Ələsgərovun xatirəsi hələ uzun illər qədirbilən xalğımız tərəfindən ehtiramla yad ediləcək, onun bənzərsiz əsərləri qəlblərimizi fəth edib zövqümüzü oxşayacaq.

Abasova Günay

MÜHAZİRƏ №25

Mövzu: №25: Vasif Adıgözəlov həyat və yaradıcılıq yolu. Oratoriya və kontatları (1935-2006)

Plan:

- 1. Bəstəkarın həyat və yaradıcılığı*
- 2. Musiqi materialları*

Vasif Zülfüqar oğlu Adıgözəlov 28 iyul 1935-ci ildə Bakı şəhərində məşhur müğənni xanəndə ailəsində anadan olmuşdur. 1953-cü ildə Bülbül adına onillik musiqi məktəbini bitirən gənc Vasif Ü.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq fakültəsinə daxil olur və böyük bəstəkar Q.Qarayevdən dərs almağa başlayır. Artıq bu illərdən Vasif Adıgözəlov bir bəstəkar və ifaçı kimi formalaşmağa başlayır. Bir ifaçı kimi o, konservatoriyada professor G.Şarayevin sinfində təhsilini davam etdirir. 1956-cı ildə Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının qurultayında Vasif Adıgözəlov özünün «Simfonik poema»sı və fortepiano Üçün «Sonata»sı ilə çıxış edir. 1958-ci ildə V.Adıgözəlov bəstəkarlıq, bir ildən sonra isə fortepiano ixtisasları üzrə konservatoriyanı bitirir. (1959-cu ildə o, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqına üzv kimi qəbul olunur.) Konservatoriyanı bitirəndən sonra o, C.Məmmədquluzadənin eyniadlı komediyası əsasında A.Aslanovun və F.Mehdiyevin yazdıqları librettoya «Ölülər» operasını yazır. Bu opera 1963-cü ildə M.F.Axundov adına Opera və Balet Teatrında tamaşaya qoyulur. Opera yazmazdan bir il əvvəl V.Adıgözəlov bəstəkar R.Mustafayev ilə birlikdə «Hacı Qara» (libretto müəllifləri Ş.Bədəlbəyli, Ə.Kürçaylı) operettasını yaradır. Bu operetta dahi Azərbaycan dramaturqu M.F.Axundovun eyniadlı komedik pyesi əsasında yazılmışdır. R.Mustafayevlə birgə eyni zamanda «Səbuhi» vokal-simfonik poeması da yazılmışdır. 60-cı illərin əvvəlində V.Adıgözəlov Rəşid Behbudov ilə birlikdə böyük konsert-estradasında çıxışlar edir. Rəşid Behbudovla birgə konsertlərdəki çıxışları onun dünyagörüşünün daha da genişlənməsinə səbəb olur. 1968-ci ildə bəstəkar Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının II

qurultayında özünün “II simfoniyası” ilə çıxış edir. 1960-62-ci illərdə bəstəkar Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında baş musiqi redaktoru vəzifəsində çalışır. 1970–ci ildə onun «Mərhələlər» simfonik poeması Bəstəkarlar İttifaqının plenumunda səslənir. 21 sentyabr 1979–cu ildə maestro Niyazinin dirijorluğu ilə bəstəkarın “III simfoniya”sı Bakıda, bir il sonra isə Berlin radiosunun orkestrinin ifasında (dirijor -Peter Zonner) səslənir. 70–ci illərin əvvəllərində V.Adıgözəlov «Şərqli çörək», «Həyat bizi sınayır», «Skripkanın qaytarılması», «Sovet Azər. baycanı» və sairə kimi filmlərə musiqi bəstələyir. 1971–ci ildə o, «Nənəmin göy quşu», iki ildən sonra isə «Ayrılacaq-birləşərək» Operettalarını yaradır. 80-ci illərdə bəstəkarın «Odlar yurdu» və «Qarabağ şikəstəsi» oratoriyaları səslənir. Bu illərdə iri həcmli əsərlərlə bərabər bəstəkar özünün fortepiano üçün 24 prelüdünü də tamamlayır. 90-cı illərin əvvəllərində V.Adıgözəlovun violonçel və simfonik orkestr üçün «Konsert»i, 4 saylı fortepiano ilə simfonik orkestr üçün konserti, «Novruzum-93» kantatası yaranır. 16 oktyabr 1998-ci ildə Türk Prezident Orkestrinin ifasında bəstəkarın «Çanakkale» oratoriyası səslənir. «Şöhrət» ordenli bəstəkarın yaradıcılığında mahnı janrı da mühüm yer tutur. Onun «Qərənfil», «Bakım mənim», «Naz-nazı» və sairə mahnıları xalqımızın dilinin əzbəridir.

2005–ci ildə Vasif Adıgözəlovun «Natəvan» operası M.F.Axundov adına Opera və Balet Teatrının səhnəsində tamaşaya qır yulmuşdur. Uzun illər V.Adıgözəlov Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının I katibi kimi fəaliyyət göstərir.

MAHNI VƏ ROMANSLARI 60–cı illərdə Azərbaycanda yazılan mahnılar içərisində Vasif Adıgözəlovun mahnıları xüsusi yer tuturdu. Ü.Hacıbəyovun və T. Quliyevin ənənələrini davam etdirən Vasif Adıgözəlovun mahnılarını yada salaq: «Bahar» (söz. B.Vahabzadəninindir), «Lirik mahnı» və «Gecələr ay olmaq istəyirəm» (söz. Ə.Kürçaylınınindir), «Damlalar» (söz. Z.Cabbarzadəninindir), «Çiçəyim sən» «Unutdun məni» (söz. A.Aslanovun), «Məhəbbət mahnısı» (söz. Y.Həsənbəyininindir), «Xoşbəxtlik mahnısı», «0 qız ham» (söz. Ə.Kürçaylınınindir), «Ay sevgilim» (söz. C.Novruzundur), «Niyyətin nədir» (söz. İ.Səfərlininindir), «İntizar» (söz. xalqındır), «Azərbaycan» (söz. S.Vurğunundur), «Bakı» (söz. R.Rzanınınindir), «Xəzər» (söz. İ.Səfərlininindir), «Sahilə gəl» (söz. M.Müşfiqininindir), «Naz-naz» (xalq bayatıları), «Ay berekallah sənə» (söz M.Ə.Sabirininindir), «Gözləməsin, neyləsin?» (söz. Z.Cabbarzadəninindir), «Kənd müəllimi» (söz. Y.Həsənbəyininindir). Bu mahnıların mövzularına nəzər salsaq görürük ki, burada təbiət, lirik-sevgi, lirik-vətəndaşlıq, torpağa, vətənə hörmət, yumoristik mövzular əsas yer tutur. Bəstəkarın mahnı-romansları da Azərbaycan vokal sənətinin inciləri hesab oluna bilər. Bu janrdakı əsərləri bunlardır: «Qərənfil» (söz. .Natəvanınınindir), «Yeddi çinar» (söz. R.Rzanınınindir), «Yuxular» (söz. N.Xəzrinininindir), «Yenə o bağ olaydı_» (söz. M.Müşfiqininindir), «Bir şərq de...» (söz. F.Qoçanınindir), «İntizar» (söz xalqındır), «Şair, nə tez qocaldın sən» (söz. S.Vurğunundur), «Laylay» (söz. B.Vahabzadəninindir). Adları çəkilən mahnı-romanslarda sözlər musiqi ilə vəhdət təşkil edir. Muğam intonasiyalarına əsaslanan bu əsərlərin melodiyalan müasir harmonik dillə həmahəng səslənir. Faktura müxtəlifliyi və rəngarəngliyi sözlərin məzmununu açmağa köməklik göstərir.

Muğam xanəndəsi [Zülfü Adıgözəlovun](#) oğludur.

Müğənni [Rauf Adıgözəlovun](#) qardaşıdır.

Dirijor [Yalçın Adıgözəlovun](#) atasıdır.

Vasif Adıgözəlov 2006-cı ildə Bakı şəhərində vəfat etmişdir.

Abasova Günay

MÜHAZİRƏ №26

Mövzu: №26: Azər Rzayevin həyat yolu.Kamera instrumental yaradıcılığı. (1930-2015)

Plan:

- 1. Bəstəkarın tarixi rolu və yaradıcılıq yolu*
- 2. Musiqi materialları*

Rzayev Azər Hüseyn oğlu 1930-cu ilin iyul ayının 15-də Bakı şəhərində anadan olmuşdur. Onun anası Azərbaycanın məşhur müğənni və xanəndəsi M.F.Axundov adına Akademik Opera və Balet teatrının solisti Həqiqət Rzayeva olmuşdur. Kiçik yaşlarından musiqi əhatəsində olması onun professional skripkaçı və bəstəkar kimi yetişməsinin əsas səbəblərindən biri olmuşdur.

Eyni zamanda atası Hüseyn Rzayev də öz dövrünün tanınmış teatr rejissorlarından biri olmuş və M. F. Axundov adına Akademik Opera və Balet teatrında uzun illər rejissor vəzifəsində işləmişdir. Valideynlərinin incəsənət sahəsində işləməsi Azər Rzayevin yaradıcılığına böyük təsir göstərmişdir. Orta ixtisas musiqi məktəbini skripka alətində bitirən Azər Rzayev konservatoriyada həm skripka, həm də bəstəkarlıq ixtisası üzrə təhsilini davam etdirir və hər ixtisas üzrə konservatoriyayı müvəffəqiyyətlə bitirir. Azər Rzayev konservatoriyayı diplom işi kimi "I sayılı skripka və simfonik orkestr üçün konserti" ilə bitirir. 3 hissəli olan bu əsər 1955-ci ildə V Ümumdünya Varşava festivalı çərçivəsində keçirilən beynəlxalq müsabiqədə ifa olunur və III dərəcəli mükafata layiq görülür. Eyni zamanda müəllifin özü bu müsabiqənin laureatı adına sahib olur. Bəstəkarın skripka və fortepiano üçün yazdığı sonata əsəri də o vaxtlar Moskvada keçirilmiş gənc bəstəkarların yaradıcılıqlarının Ümumittifaq baxışında birinci dərəcəli diploma layiq görülür. Bu əsər sonradan keçmiş SSRi-nin 60-a yaxın şəhərində, həmçinin Polşada, Almaniya, İtaliya, Fransa, Avstriya, Çexoslovakiya, Kubada, Bolqarıstan və Macarıstanda müvəffəqiyyətlə müxtəlif musiqiçilər tərəfindən ifa olunmuşdur. 60-cı illərdə bəstəkarın öz qızına həsr etdiyi fortepiano və simfonik orkestr üçün 3 hissəli konserti də sonradan dünya şöhrəti qazanan bir əsərdir. Bununla bərabər bu illərdə A.Rzayev simli kvartet, uvertura, simfonik orkestr və müxtəlif alətlər üçün altı poema, trio, instrumental pyeslər, dram tamaşalarına musiqilər yazır. Bəstəkarın yaradıcılıq məhsulu olan «Hacı Kərimin aya səyahəti» musiqili komediyasının musiqisi Azərbaycan xalq musiqisi ənənələrinə əsaslandığı üçün uzun müddət bu teatrın səhnəsindən düşməmişdir. 90-cı illərdə bəstəkarın yaradıcılığı xüsusilə məhsuldar olmuşdur. Onun 1990-cı ildə şəhidlərimizə həsr etdiyi «Bakı-90» simfoniyası Bakıda yanvar ayının 20-də baş verən faciəvi hadisələrə həsr olunmuşdur. Azan musiqisindən məharətlə istifadə edən bəstəkarın bu simfoniyası şəhidlərin bir illiyi qeyd olunan gündə Bakıda səslənmişdir. 90-cı illərdə bəstəkarın Skripka və piano üçün Sonatina, Simfonik orkestr üçün «6 simfonik lövhə», piano, skripka və violonçel üçün Sonata, N.Gəncəvinin sözlərinə səs və kamera orkestri üçün «Lirik mahnı», kamera orkestri üçün «Nokturn», Violonçel və orkestr üçün «Kantilena», Simfonik orkestr üçün «Gənc ifaçılar marşı», piano üçün 6 prelüd, Skripka və simfonik orkestr üçün 3 sayılı konsert və s. kimi əsərləri yaranır və müxtəlif illərdə ifa olunur. Dövlət A.Rzayevin milli musiqi mədəniyyətimizin inkişafı sahəsindəki əməyini nəzərə alaraq onu 1972-ci ildə əməkdar incəsənət xadimi, 1990-cı ildə Azərbaycanın xalq artisti kimi fəxri adlara layiq görmüşdür. 1977-ci ildə professor adına, 2000-ci ildə «Şöhrət ordeni»nə, 2002-ci ildə isə «Humay» mükafatı laureatlığına layiq görülmüşdür. A.Rzayev bir bəstəkar kimi ilk dəfə skripka ilə simfonik orkestr üçün 1 sayılı Konserti ilə tanınmışdır. Bəstəkar bu əsərə görə 1955-ci ildə Varşavada keçirilən bəstəkarların Beynəlxalq Müsabiqəsində laureat adına layiq görülmüşdür. 1954-cü ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü, 1957-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə Heyətinin üzvü olmuş, həmçinin

1957-ci ildən Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında əvvəlcə kamera ansamblı üzrə müəllim, baş müəllim və nəhayət professor kimi fəaliyyət göstərmiş, Radio və Televiziya komitəsində səs rejissoru (1958-1960), M.Maqomayev adına Dövlət Filarmoniyasında bədii rəhbər (1965), Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının direktoru (1972-1987) olmuşdur.

Yaradıcılıq fəaliyyətində Beynəlxalq və Ümumittifaq müsabiqələr laureatı və diplomantı, Azərbaycan gənclərinin I və II festivallarında həm bəstəkar, həm də ifaçı kimi laureat adlarına layiq görülmüş. Bəstəkarın yaradıcılığında əsas yeri instrumental musiqi janrları tutur. O, skripka ilə simfonik orkestr üçün 3 Konsertin, 6 poemanın, o cümlədən "Həyat vürğünü", "Nəsimi", "Atamın xatirəsinə" poemalarının, "Bakı-90" simfoniyasının, skripka ilə orkestr üçün "Fədai-Vətən", violonçel və simfonik orkestr üçün "Poema-konsert"-in, tar və simfonik orkestri üçün "Düşüncə" və "Qaytağı", fortepiano və simfonik orkestr üçün Konsertin, habelə "Hacı Kərimin Aya səyahəti" adlı bir operettanın, çoxlu sayda kamera-instrumental əsərlərin, tamaşalara yazılmış musiqilərin müəllifidir. 1963-cü ildən televiziya və radioda "Azərbaycan musiqi tarixindən səhifələr", "Orkestrin musiqi alətləri haqqında", "Bəstəkarlarımızın portreti", "Musiqi aləmi" silsilə verilişlərin müəllifi və aparıcısı olmuşdur.

1997-ci ildə Bülbül adına orta-ixtisas musiqi məktəbi nəzdində "Uşaq simfonik orkestri" yaratmışdır. Azər Rzayev 2015-ci ildə 14 dekabrda Bakı şəhərində dünyasını dəyişmişdir.

Abasova Günay

MÜHAZİRƏ №27

Mövzu: №27: Tofiq Quliyevin həyat və yaradıcılıq yolu. Mahnı yaradıcılığı. (1917-2000)

Plan:

- 1. Bəstəkarın həyat və yaradıcılığı*
- 2. Musiqi materialları*

Tofiq Quliyev Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə əsərləri ilə dəyərli töhfələr vermiş istedadlı bəstəkar və görkəmli musiqi xadimidir. Musiqi yaradıcılığının çox sahələrində əsərlər yaradaraq bəstəkar beş operetta, balet, kantatalar, teatr tamaşalarına kitnofilmlərə musiqinin, instrumental və orkestr əsərlərinin müəllifi olsa da ona şöhrət, uğur gətirən məhz bənzərsiz mahnıları olmuşdur. Dahi Üzeyir Hacıbəylinin ənənələrini davam etdirərək, eyni zamanda klassik Avropa mədəniyyəti ənənələrini mənimsəyən T. Quliyev, milli musiqili komediyalarımızın diapazonunu genişləndirmiş, onları yeni lirik, məişət tipli müasir mövzularla zənginləşdirmişdir.

Azərbaycan milli kino sənətinin inkişafında da T.Quliyevin böyük xidmətləri olmuşdur. O, «Səbuhi», «İyirminci bahar», «Bəxtiyar», «O qızı axtarın», «Ögey ana», «Görüş», «Qızmar günəş altında», «Nəsimi», «Möcüzələr adası», «Qaynana» və bu kimi, 40–dan artıq filmə musiqi bəstələmişdir. Azərbaycan kinosunda mahnı janrının vüsət alması məhz T.Quliyevin adı ilə bağlıdır. T.Quliyev musiqi tariximizə estrada və caz musiqisinin banisi kimi daxil olmuşdur.

Mahir melodiya ustası olan bəstəkarın musiqisi, ilk növbədə, melodik zənginliyi, rəngarəng harmonik dili, səmimiyyəti ilə diqqəti cəlb edir. Məzmunun yüksək ideallığı, forma bitkinliyi, yüksək Peşəkarlıq T. Quliyev sənətinin ən səciyyəvi xüsusiyyətlərinə– dəndir. Bəstəkarın mahnılarında musiqi ilə sözün vəhdəti tam dolğunluğu ilə öz həllini tapır. Onun melodiyları həmişə intonasıya cəhətdən son dərəcə yeni və təbiidir, onlarda ahəngdarlıq və improvizasiyalıq məhərdlə uyğunlaşır. Bu melodiylara zəriflik, romantik uçuş, poetikliklə yanaşı, ehtiraslı drammatizm də xasdır. T.Quliyev istedadlı bəstəkar olmaqla yanaşı, görkəmli ictimai xadim idi. O, Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının bədii rəhbəri və direktoru, Bəstəkarlar İttifaqının birinci katibi və sədri, Azərbaycan SSRİ Ali Sovetinin deputatı olmuşdur. Dövlətimiz T.Quliyevə Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət Xadimi, Xalq artisti, Dövlət mükafatı laureatı fəxri adlarını vermişdir. O, iki dəfə «Qırmızı Əmək Bayrağı» ordeni, Ali Sovet Rəyasət heyətinin Fəxri fərmanları və «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur.

HƏYAT VƏ YARADICILIĞI.Tofiq Quliyev 1917–ci il noyabr ayının 7–də Bakı şəhərində, mühəndis–iqtisadçı Ələkbər Quliyevin ailəsində anadan olmuşdur. Onun anası Yaxşıxanım Mahmudova Hacı Zeynalabdin Tağıyevin qızları gimnaziyasında, müqəddəs Nina məktəbində təhsil almış, 1937–ci ilə kimi hakim işləmişdir. Quliyevlər ailəsində uşaqların təhsil və tərbiyəsinə ciddi fikir verilir, musiqiyə, teatra xüsusi maraq aşılanırdı. Bu da onların gələcəkdə sənət tələyinə öz təsirini göstərmişdir. 1929–cu ildə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının nəzdindəki fəhlə fakültəsində S.İ.Turiçin sinfində təhsil alan Tofiq Quliyev, artıq 1931–ci ildə, 14 yaşında ikən Asəf Zeynallının tövsiyə M.Ə.Sabirin «Uşaq və buz» şeirinə «Dərsə gedən bir uşaq» mahnısını bəstələyir. 1934 – cü ildə Tofiq Quliyev Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına daxil olur və eyni zamanda iki fakültədə – professor İ.S.Aysberqin sinfində fortepiano və professor S.Y.Ştrasserin sinfində dirijorluq sənəti üzrə təhsilini davam etdirir. Konservatoriyada o, polifoniya, harmoniya, musiqi forması dərslərini R.M.Rudolfun sinfində alır, xalq musiqisinin əsaslarını, muğam sənətinin sirlərini dahi Üzeyir Hacıbəyliyədən öyrənirdi. 1934–35–ci illərdə Tofiq Quliyev Bülbülün rəhbərliyi ilə təşkil olunmuş Elmi–Tədqiqat Musiqi Kabinəsində xalq musiqi nümunələrinin toplanması və notlaşdırılması sahəsində aparılan tədqiqat işlərində fəal iştirak etmiş və 1935–ci ildə tanınmış tarzən Mirzə Mansur Mansurovun ifasından «Rast», «Segah–zəbul» muğamlarını nota köçürmüşdür. Eyni zamanda, ekspedisiyalarda topladığı xalq mahnılarının bir hissəsi 1956 və 1958–ci illərdə Bülbülün redaktəsi ilə nəşr olunmuş ikicildlik «Azərbaycan xalq mahnıları» məcmuəsinə daxil edilmişdir. 1935–ci ildə Tofiq Quliyev M. Əzizbəyov adına Azərbaycan Dram Teatrında orkestrin rəhbəri, dirijor vəzifələrində çalışır.

1936–cı ildə Azərbaycan Xalq Maarif Komissarlığı tərəfindən Ü.Hacıbəylinin şəxsi təşəbbüsü və təklifi ilə bir qrup istedadlı gənc musiqiçilərlə birlikdə Tofiq Quliyev P.İ.Çaykovski adına Moskva Konservatoriyasının dirijorluq fakültəsində təhsilini davam etdirmək üçün yola düşür. Qəbul imtahanları zamanı onun fortepiano qeyri–adi ifaçılığı H.Y.Neyqauzun diqqətini cəlb etsə də o, dirijorluğa üstünlük verir. 1937–39–cu illərdə Tofiq Quliyev A.N.Tsfasmanın Umumittifaq caz orkestrində piano ifaçısı kimi çalışır. Təbii ki Tsfasmanla əməkdaşlıq onun yaradıcılığına təsir göstər– məyə bilməzdi. Moskvada təhsilini dayandıran Tofiq Quliyev Bakıya dönür və Niyazi ilə birlikdə Azərbaycan Dövlət Estrada orkestrini yaradır. 1939–cu ildən başlayaraq Gənc Tamaşaçılar Teatrı, Gəncə Dram Teatrı, Azərbaycan Akademik Milli Teatrı Rus Dram Teatrı, Kukla Teatrı ilə sıx yaradıcılıq əmək– daşlığı edən T Quliyev, müxtəlif illərdə 30 dan çox tamaşaya musiqi bəstələyir. Bunların arasında C. Cabbarlının «Aydın», «Yaşar» (1943, 1946), A. Fadeyevin «Gənc qvardiya» (1948), H. Seyidbəyli və İ. Qasımovun «Uzaq sahillərdə» (1955), N. Hikmətin «Qərribə adam» (1957), R. Rzanın «Qardaşlar», Ə.Məmmədخانlının «Şirvan gözəli», «Şərqi səhəri» (1958), V. Krenin «Dərin köklər», Malyuginin «Nyu–Yorka yol» İ.Volitrinski və P. Rubinşteynin «Entoni Qrantın cinayəti» M. Vinnikovun «Akasiya çiçəklənən vaxt» (1963), İ.Əfəndiyevin «Sən həmişə mənimləsən» (1967), L. Tolstoyun «Canlı meyit» (1970), S.Bağlının «Mənziliniz mübarək» (1971), N.Xəzrinin «Sahillər və talelər» (1973), A.Saqarelinin «Xanuma» (1975) və b. göstərmək olar.

1941–ci il sentyabrın 7–də Bakı Filarmoniyasında Tofiq Quliyevin rəhbərliyi ilə çıxış edən Dövlət Estrada Orkestrinin ilk konserti oldu. 1941–ci ildə orkestrin kollektivi rəhbərlə birgə 402–ci Azərbaycan diviziyasının tərkibinə daxil olaraq, döyüşlər gedən Krasnodar, Mozdok, Kerc

şəhərlərində cəbhənin Ön xəttində konsert proqramları ilə çıxış edirdi. Bu konsertlərdə xalq mahnıları ilə yanaşı Tofiq Quliyevin vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq mahnıları səslənirdi. Surikovun sözlərinə «Bir addım da geriye olmaz», «Vətən haqqında mahnı» (sözləri R.Rzanındır), «Döyüşçü nəğməsi», «Azərbaycan diviziyası» (sözləri Z.Xəlilindir), «Meşə qarnizonunda» (sözləri İ.Şamovundur) mahnıları faşist işğalçıları ilə üz-üzə duran döyüşçülərə ruh verirdi. T.Quliyevin yaradıcılığında kino musiqisi də önəmli yer tutur. 1941-ci ildə ilk dəfə «Səbuhi» filminə musiqi bəstələmiş Tofiq Quliyev, bütün yaradıcılığı boyu bu janra müraciət etmişdir. O, «Görüş», «Bəxtiyar», «Qızmar günəş altında», «Ögey ana», «Telefonçu qız», (Möcüzələr adası), «Onu bağışlamaq olarmı?», «Sən niyə susursan?», «Nəsimi». «Dərviş Parisi partladır», «Qaynana», «Həsən-arabakeş» kimi bir sıra bədii, sənədli filmlərə bəstələdiyi musiqisi ilə Azərbaycan kino musiqisinin inkişafında əhəmiyyətli rol oynamış və milli kino musiqimizi daha da zənginləşdirmişdir. 1944-cü ildən məşhur caz ustası Eddi Roznerlə yaradıcılıq əməkdaşlığı edən Tofiq Quliyev, onun orkestri üçün «Avara» hind kinofilminin, «Qara gözlər» romansının və uşaq mahnılarının mövzuları əsasında maraqlı kompozisiyalarını işləmişdir. 1946–47-ci illərdə Rəşid Behbudovla birlikdə həm pianoçu, həm də təkrarsız mahnıların müəllifi kimi çıxış edən bəstəkar, Sovetlər Birliyinin bir çox şəhərlərində mil·yonlarla dinləyicinin rəğbətini qazanmışdır. Bu konsertlərdə o, özünün fortepiano əsərlərini də ifa edirdi. Həmin illərdə «Azərbaycan» (söz. S.Vurğunundur), «Açıılır səhər» (söz. N.Dorizonundur) və s. mahnıları bəstələyir. 1948-ci ildə Tofiq Quliyev Moskvaya qayıdaraq Konservatorianın III kursuna daxil olur və dirijorluq fənni üzrə professor Ginzburqun, kompozisiya üzrə isə professor N.Qolubevin sinfində yarımçıq qalmış təhsilini davam etdirir. Həmin illərdə o, fortepiano üçün prelüdlər, «Qaytağ» pyesini, variasiyalar, romans və mahnılar, radio pyeslərinə, Moskvanın Yermolova adına Dram Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulmuş S.M.Svetlovun «Xəzər üzərində şəfəq» pyesinə musiqi bəstələmişdir. 1951-ci ildə Moskva Konservatoriyasını müvəffəqiyyətlə bitirən Tofiq Quliyev professor A.Qaukun sinfində dirijorluq üzrə aspiranturaya daxil olur. Moskvada oxuduğu illərdə o, Moskva Dövlət Filarmoniyasının orkestri ilə Çıxış edərək Qlazunov, Mendelson, Çaykovski, Qara Qarayevin əsərlərinə dirijorluq edir. 1954-cü ildə T.Quliyev təhsilini tamamlayıb, Bakıya qayıdır.

T.Quliyev Azərbaycan Musiqili Komediya Teatrı ilə Sıx əməkdaşlıq etmiş və müxtəlif illərdə 5 musiqili komediya bəstələmişdir: «Aktrisa» (1943), «Qızılaxtaranlar» (1963), «Sənin bircə sözün» (1967), «Tahirin süqutu» (1972) və «Sabahın xeyir, Ella» musikalı (1973). Məzmunu müasir həyatdan götürülmüş bu musiqili komediyalarda dostluq, düzgünlük, sülhə çağırış, məhəbbət kimi müsbət xüsusiyyətlər vəsf olunur, tüfeylilər, yaltaqlar gülüş hədəfinə tutulurlar.

Musiqi-səhnə dramaturgiyasının qanunauyğunluqlarını mükəmməl duyan, yüksək professionalıqla silahlanmış bəstəkar, müasir caz, əstrada elementləri ilə xalq musiqisini üzvi surətdə birləşdirərək, yüksək bədii obrazlar yaratmışdır. H.Seyidbəylinin librettosu əsasında yazılmış «Qızıl axtaranlar» operettası keçmiş Sovetlər Birliyinin bir sıra şəhərlərinin səhnələrində tamaşaya qoyulmuş və böyük müvəffəqiyyət qazanmışdır. 1965-ci ildə tamaşaya qoyulmuş «Sənin bircə sözün» operettası Ümumittifaq müsabiqəsində mükafata layiq görülmüşdür. 1954–58-ci illərdə T.Quliyev Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında orkestr sinfinə rəhbərlik etmiş, opera hazırlığı və alətsünaslıq sinifləri üzrə pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmuşdur. Bəstəkarın 1955-ci ildə nəşr edilmiş «15 Azərbaycan xalq rəqslərinin işləmələri» məcmuəsi xalq melodiyaqların fortepiano üçün işləmələrinin ilk nümunələrindəndir.

1958–59-cu illərdə T.Quliyev M.Maqomayev adına Dövlət Filarmoniyasının bədii rəhbəri, 1961-ci ildən direktoru vəzifəsini icra edir. Sənətindəki uğurlara görə Tofiq Quliyev 1958-ci ildə Azərbaycan Əməkdar İncəsənət xadimi fəxri ada layiq görülmüşdür. 1959-cu ildə Qırmızı Əmək Bayrağı ordeni ilə təltif olunmuş və Azərbaycan Ali Sovetinin deputatı seçilmişdir. 50-ci illərin sonunda bəstəkar «Moskva haqqında mahnı» kantatasını bəstəliyir. Bu kantata 1959-cu ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan mədəniyyəti Ongünlüyündə ifa edilmişdir. Klassik 5 hissəli rondo formasında yazılmış kantatanın mövzu materialını xalq mahnı yaradıcılığı, kütləvi mahnı və kantata–oratoriya janrı üçün səciyyəvi olan melodik intonasiyalar təşkil edir. Kantatanın fakturası bütövlükdə akkord harmonik xoral üslublu olsa da, onun melodikası bəstəkarı xas vokal təbiətlidir. Rəngarəng harmonik boyalar, polifonik üslubu, koloritli orkestr səslənməsi bu əsəri bəstəkarın bədii ustalığının daha bir nümunəsi kimi təqdim edir. 1964-cü ildə görkəmli sənətkar Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fərmanı ilə Azərbaycan Xalq artisti fəxri ada layiq görülmüşdür. 1966-cı ildə T.Quliyev Çexoslovakiyada keçirilən Azərbaycan incəsənəti günlərinin iştirakçısı olur. Bu səfərin təəssüratından yaranmış «Praha haqqında mahnı», «Bratislava haqqında mahnı» Çexoslovakiyada nəşr olunmuş və geniş qazanmışdır.

1967–68-ci illərdə T.Quliyev «Məhəbbət haqqında mahnı» baletini bəstələyir (libretto müəllifləri K.Bokkadoro və V.Riyev). Bir-biri ilə təzadlı surətdə birləşən üç xoreo–grafik novella – «Payız»,

«Qüssə» və «Atalar» baletin əsasını təşkil edir. Əsərin süjet xətti Vətənə məhəbbət, sevgi və insan şəxsiyyətinin tərbiyəsi problemləri ilə bağlıdır. 1968-ci ildə Tofiq Quliyev Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının katibi, 1973-cü ildə birinci katibi seçilmişdir. 1974-cü ildə Həsən Seyidbəylinin ssenarisi əsasında Çekilmiş «Nəsimi» filmi VII Ümumittifaq kinofestivalında mükafatlandırılır, filmin bəstəkarı Tofiq Quliyev Dövlət mükafatına layiq görülür. 80-ci illərdə bəstəkar yenə də kantata janrına müraciət edərək «Bahar respublikası» kantatasını yazır. Bu əsər ilk dəfə Azərbaycan bəstəkarlarının VI qurultayında ifa edilmişdir. Kantata səmimi və aydın ifadə tərz, melodik Zənginliyi, orkestrləşdirilməsi və forma bitkinliyi ilə diqqəti cəlb edir. 1984-cü ildə Moskvanın «Sovetski kompozitor» nəşriyyatı T.Quliyevin «Cəmilənin albomu» adlı 12 uşaq pyesləri məcmuəsini çap edir. 1990-cı ildə Tofiq Quliyev Bəstəkarlar İttifaqının VII qurultayında İttifaqın sədri seçilir və ömrünün sonuna kimi bu vəzifədə çalışır. Tofiq Quliyevin Bəstəkarlar İttifaqına rəhbərlik etdiyi illərdə respublikanın musiqi sənətinin inkişafında mühüm rol oynayan musiqi festivalları, ümumittifaq və respublika müsabiqələri, «Musiqi baharı», «Bakı payızı» festivalları keçirilirdi. Bu tədbirlərdə Tofiq Quliyev həmişə münisflər heyətinin üzvü, sədri olmuşdur. Tofiq Quliyev dövrü mətbuatda musiqi sənəti ilə bağlı dərc olunmuş böyük sayda məqalələrin müəllifidir. Bu məqalələr onun müdrik bir sənətkar kimi nəzəri baxışlarını, dogma incəsənətimizin sabahı haqqında düşüncələrini əks etdirir.

1998-ci ildə Tofiq Quliyev «İstiqlal ordeni» ilə təltif olunmuşdur. T.Quliyev 2000-ci il oktyabr ayının 4-də Bakıda vəfat etmişdir.

MAHNI YARADICILIĞI. Azərbaycan xalqının mədəni, mənəvi sərvətinin ayrılmaz hissəsini təşkil edən T.Quliyevin mahnıları nəinki respublikamızda, onun hədudlarından kənarda da şöhrət qazanaraq, daim sevilməkdədir. Azərbaycanda obraz–intonasiya quruluşu baxından keyfiyyətə yeni kütləvi mahnının yaranmasındakı tarixi xidmətlər məhz T.Quliyevə məxsusdur.

Bəstəkarın mahnılarında milli musiqimizin, muğam, mahnı və rəqslərimizin səciyyəvi xüsusiyyətləri özünü aydın büruzə verərək, eyni zamanda, müasir kütləvi mahnının, estrada və caz musiqisinin xüsusiyyətləri də əks etdirilir. Dogma yurdun mənzərəsinə, təbiətinə, xeyirxah, fədakar insanların əməyinə, məhəbbətinə həsr olunmuş bu mahnılar bəstəkarı populyarlaşdırmış, onun yaradıcılığının ən yüksək zirvəsi olmuştur. Mahnıların musiqi dili harmoniya zənginliyi, ifadəliyi, səmimiyyəti, ekspressivliyi ilə səciyyələnir. Onun mahnılarının konstruksiya kamilliyi intonasiya inkişafının dramaturji məntiqi ilə vəhdət təşkil edir. Tofiq Quliyevin yaradıcılığında əsas amil olan mahnıvarilik onun musiqi dilinin bütün komponentlərində «harmoniyada, metro–ritmdə, forma quruluşu və strukturada özünün adekvat əksini tapmışdır. Əsası Ü.Hacıbəyli tərəfindən qoyulmuş qəzəl-romans janrına, bir çox Azərbaycan bəstəkarı kimi, T.Quliyev də müraciət etmiş və milli vokal musiqimizin ən gözəl nümunələri ilə bir sırada duran «Bəxtəvər oldum» (sözləri Xaqaninindir), «Gərəkmez» (sözləri Nəsiminindir) romansların yaratmışdır. Mahnı mövzularının rəngarəngliyi, çoxşaxəliyi bəstəkarın müxtəlif Azərbaycan və rus şairlərinin yaradıcılığına müraciət etməsini sərtləşdirir. Səməd Vurğun, Nəbi Xəzri, Mixail Svetlov, Konstantin Simonov, Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm, Teymur Elçin, Fikrət Qoca, Zeynal Cabbarzadə kimi şairlərin sözlərinə mahnı bəstələmişdir. «Axşam mahnısı», «Qızıl üzük», «Qəmgin mahnı», «Bahar nəğməsi», «Arzular», «Sənə də qalmaz», «Mən sənə, sən mənə», «İlk bahar», «Məhəbbət valsı» milli musiqi incəsənətimizin dəyərli inciləridir. T.Quliyevin mahnılarının mövzu dairəsi çox genişdir. Onun yaradıcılığında Vətən mövzusu (Azərbaycan, Bakı haqqında mahnılar), müharibə («Yürüş», «Geriye bir addım da olmaz», sözləri V.Surikovundur), «Döyüşçülər nəğməsi» (sözləri Z.Xəlilindir), xalqlar dostluğuna («Tiflis dənizi», «Praqa haqqında mahnı»), zəhmət adamlarının fədakar əməyinə («Neftçi nəğməsi», sözləri M.Svetlovun, «Saçaqlanan qızıl», sözləri A.Jarovundur) həsr olunmuş, dostluq və məhəbbəti tərənnüm edən mahnılar dinləyici qəlbinə yaxındır.

60-cı illər bəstəkarın yaradıcılığının ən məhsuldar dövrü idi. Məhz bu dövrdə onun böyük qrup mahnıları yaranır: «Axşam görüşləri», «Tez gəl», «Bakım qızları», «Bakı haqqında» silsilə nəğmələri, «Azərbaycana gəl», «Ordenli Bakı», «Bahar bayramı», «Moldova–Azərbaycan» «Qız qalası», «Sənənlə», «Gəl, ay qız», «Dedim-dedi» kimi mahnılar məhz həmin dövrdə yaranmışdır. Dahi Azərbaycan şairi Xaqaninin sözlərinə yazılmış «Bəxtəvər oldum» romansı şəffaf lirikası, musiqi və poetik mətnin vəhdəti, yüksək emosionallığı ilə milli vokal musiqimizin ən gözəl nümunələrindən sayılır. Ü.Hacıbəylinin qəzəl ənənələrini davam etdirən T.Quliyev bu janrı özünün fərdi üslubuna xas xüsusiyyətlərlə zənginləşdirmişdir. Onun qəzəlinin nəzərə çarpan xüsusiyyətlərindən biri, xalq mahnılarına xas oxunaqlığın musiqi ornamentikası elementləri və deklamasiyalılığı özündə birləşdirən tipik romans kantilenası təşkil edir. Bununla yanaşı, faza inkişafı musiqiyə muğam forma quruluşunun təsir göstərməsindən xəbər verir. Qəzəlin fortepiano müşayiəti vokal partiyasının ladintonasiya ifadəliyini daha da zənginləşdirir. Burada T.Quliyevin yüksək duyğulu musiqisi qeyri-

adi dərəcədə Xaqaninin şeir duyğuları ilə eyniləşir. Bəstəkar qəzəl janrına milli kuplet forması üçün xas xüsusiyyətlər daxil edir. Belə ki, T.Quliyev üslubu üçün səciyyəvi olan simmetriyalıq, forma bitkinliyi romansı bu qəbildən olan başqa əsərlərdən fərqləndirir. Çahargah muğamının intonasiyaları üzərində qurulmuş fortepiano müşayiəti qəzəlin obrazını nümayiş etdirir. Müqəddimə çox ifadəli musiqi parçasından ibarət kulminasiya ilə başlayır. Romansda T.Quliyevin yaradıcılığı üçün xas olan milli və Avropa təfəkkürünün vəhdəti özünü aydın büruzə verir. Vokal partiyasının başlanğıcı müşayiətdə faktua dəyişkənliyi ilə qeyd olunur: harmonik liquranı saxlayan bəstəkar, musiqiyə xalq çalğı alətlərinin səslənməsini təq edən yeni ritmik cizgi daxil edir, Tofq Quliyev Bakı haqqında ən çox mahnı yaratmış bəstəkardır. Bu mahnılarda doğma şəhərini hədsiz məhəbətə sevən bir insanın hissləri tərənnüm olunur. Bu mənada «Bəxtiyar» filmindən «Bakı haqqında mahnı» bəstəkarın tikilən, böyüyən, çiçəklənən şəhərinə həsr etdiyi şərəf və şöhrət himnidir. Mahnı tez bir zamanda populyarlaşaraq dillər əzbəri oldu. Buna səbəb mahnının musiqisindəki ifadəlilik və doğma şəhərə məhəbbət, ictimai hisslərinin tərənnümü olmuşdur. Janr etibarilə bu mahnı rəqs musiqisi ilə mahnıvariliyin üzvi sintezinin aydın təzahürüdür. Mahnının müqəddiməsi musiqi obrazının formalaşmasında böyük rol oynayır. Aşiq musiqisi üçün səciyyəvi olan kvarta sıçrayışı – (do-fa) «E–hey!» başlanğıc intonasiyası ilk notlardan mahnının rəqs xarakterli melodiyasına, xalq mahnılarına xas intonasiya, metroritmik xüsusiyyətlər verir. Xalq rəqs musiqisi üçün xarakterik 8/6 vaxzlı ritm burada ustalıqla rəqsvari, sırf mahnı melodiyası ilə uyğunlaşdırılmışdır. Bəstəkar mahnıda xalq musiqisi üçün səciyyəvi olan variantlılıq inkişaf prinsiplərindən geniş istifadə edir.

Mahnının musiqisinin əsas komponentlərindən olan fortepiano müşayiəti poetik və musiqi mətnlərinin əsas dayaq nöqtələrinin dəyişkənliyi prinsipinə əsaslanır. Müxtəlif faktura növləri akkord, unison, virtuoz passajların mövcudluğu da buradan irəli gəlir.

Bəstəkar fortepiano müşayiəti, musiqi və mətnin uzlaşmasında faktura dəyişkənliyini təmin edərək, melodiya ilə mətnin həmahəng səslənməsinə nail olur. Mahnı əsasən Bayatı–Şiraz ladında olsa da, müxtəlif köklərdə reallaşmışdır: başlanğıc fraza (forteplano müqəddiməsində) «si» kökündə, sonunda isə fa tonallığında. Burada yaranmış modal transpozisiya, lad düzümünü başqa yüksəkliyə keçirməklə, mahnının dəyişkən kökdə yazılmasını nümayiş etdirir. Bayatı–Şiraz ladi sekvensiya şəklində çahargah ladından kiçik parça ilə zənginləşdirilmişdir.

T.Quliyevin yaradıcılığını fərqləndirən cəhətlərdən birinin onun kiçik bir janr çərçivəsində insanın daxili aləminin ən fərqli nöqtələrindən təsvir etmək bacarığıdır. Onun hər mahnısı sanki bir duyğunun, bir yaşamının kiçik hekayəsidir. «Görüş» kinofilmindən «Arzular» mahnısı belələrindəndir. Mahnı lirik əhval–ruhiyyəlidir. Forteplano müşayiəti melodiya böyük ifadəlilik və kolorit verərək musiqinin əsas komponentinə çevrilir. Bəstəkarın melodikası üçün səciyyəvi olan improvizasiyalıq bu mahnıda özünü daha aydın büruzə verir. Forteplano müqəddiməsində mülayim axarlı melodik xəttin lad müəyyənliliyinə baxmayaraq (Bayatı–Şiraz, Zəbul– Segah), poliharmonik effekt nəticəsində lad-tonallıq aydınlığı tamamilə itir. Belə ifadə vasitəsi bəstəkarın üslubu üçün səciyyəvi olan Avropa və milli musiqi təfəkkürünün sintezindən irəli gəlir. Bu da öz növbəsində müxtəlif tembrlərin intonasiyası, faktura modulyasiyalan, registr və tonal modulyasiyalanmın yaranmasını şərtləşdirir. Mahnının improvizasiya xarakterli 4 xanəlik forteplano müqəddiməsi prelüdiya tipli instrumental havam (tütək) təsvir edir və musiqi materialının faktur–harmonik mühiti (fonizm) impressionizm üslubu kimi qavranılır. Janr etibarilə valsı xatırladan «Arzular» mahnısında 3 vaxzlı ritmik formula və uçuş xasiyyətli melodiya bədii məzmunun açılmasında əsas amillərdəndir. İncə lirik rəqsvarilik burada bəstəkarın yaradıcılıq dəst–xəttinə xas aydın harmoniya ilə ustalıqla uyğunlaşdırılmışdır.

MUSIQI NÜMUNƏLƏRİ

"Bəxtəvər oldum" romansı

(romans)

Andantino

Sözləri Əfzəladin XAQAİNİNİDİR

mf

rit.

a tempo

Get - dik - cə bu eş -

"Bakı haqqında mahnı"

Bə - ki, ə - ziz pə - nar, meh - n - bən - di - yar.

Ə - l - tən - da boy a - tıb ol - dum bax - ti - yar.

Sən - də ilk eş - qi - mən ya - di - gə - ri var.

Nəqarət

Sən mə - rəm sən - bə - tim. Gö - rə - fim, pəh - rə - tim.

1. - qin mə - rə - zi pür - xa - tar ol - du. Get -

2. - du. Dər - man e - la - dik - cə o - na, dön - du bə - tar ol -

- du. Eş - qin o - du yan - dır - di mə - nim

cə - ni - ni, ey vahl.. Bu va - qi - a - dan

mf

"Arzular" mahnısı

Sözləri Zeynal CABBARZADƏNİDİR

Moderato

Har yan - da al - ol - van

Abasova Günay

MÜHAZİRƏ №28

Mövzu: №28: Aqşın Əlizadə həyat və yaradıcılığı."Babək"baleti.(1937-2014)

Plan:

1. Simfonik yaradıcılığı.
2. "Azərliər" kontatası.

Simfonik, kamera orkestrləri, müxtəlif musiqi alətləri, xor kollektivləri, Opera və Balet teatrı, kinofilmlər və multfilmlər üçün gözəl musiqi əsərləri yaradan Azərbaycan Respublikasının xalq artisti, dövlət mükafatı laureatı, komsomol mükafatı laureatı, professor Aqşin Əliqulu oğlu Əlizadə 1937-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. İlk təhsilini Bülbül adına xüsusi orta musiqi məktəbində alan A.Əlizadə U.Hacıbəyov adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq şöbəsinə, professor C.Hacıyevin sinfinə daxil olur; Hələ 1959-cu ildə konservatoriya tələbəsi olan Aqşin Əlizadə Moskvada Ümumittifaq gənc bəstəkarların yaradıcılığına baxışda özünün ilk əsəri olan fortepiano üçün "Sonata"sı ilə çıxış etmiş və birinci dərəcəli diploma layiq görülmüşdü. O, konservatoriyam 1962-ci ildə bir hissəli "I simfoniya"sı ilə bitirir və bu əsər 1965-ci ildə keçirilən "Zaqafqaziya baharı" festivalında müvəffəqiyyətlə ifa olunur. 1966-cı ildə bəstəkarın "Kamera simfoniyası"nın ilk ifası Moskva şəhərində olur. Bu simfoniya dövrün böyük bəstəkarları, o cümlədən Qara Qarayev yüksək qiymət vermişlər. 1967-ci ildə bu əsərə görə bəstəkar Respublika Komsomolu mükafatına layiq görülür. Kamera orkestri bəstəkarı o qədər maraqlandırır ki, o, 1969-78-ci illərdə bir-birinin ardınca "Pastoral", "Aşıqsayağı", "Cəngi", "Nokf tüm", 1972-ci ildə isə "Uşaq süitəsi"ni yazır. Bəstəkarın 1973-cü ildə simfonik orkestr üçün yazdığı "Kənd süitəsi" öz zərif tembr, gözəl orkestrləşməsinə görə əvvəlki əsərlərindən tamamilə fərqlənir. 70-ci illərdə simfonik orkestr üçün yazılmış "Abşeron lövhələri", "Qəhrəmanlıq musiqisi" kimi əsərləri də öz milliliyi və keyfiyyəti ilə fərqlənirdi. Aqşin Əlizadənin yazdığı müşayiətsiz oxunan "Bayatılar" əsəri (10 xor əsərindən ibarətdir) və "İyirmialtı" kantatası onun yaradıcılığında çox maraqlı və əhəmiyyətli yer tutur. "Bayatılar" silsiləsi 1969-cu ildə Moskvada keçirilən Ümumittifaq baxışda diploma layiq görülmüşdür. Dörd hissədən ibarət olan ("Dənizin səsi", "Dağın səsi", "Baharın səsi", "Odlar yurduğunun səsi"). "İyirmialtı" kantatasına görə bəstəkar 1979-cu ildə Azərbaycan SSRİ-in dövlət mükafatına layiq görülür. 1979-cu ildə bəstəkar özünün "Babək" baletini tamamlayır. Bu əsərin librettosunu İ.Selvinskinin "Babək" pyesinin əsasında bəstəkar özü yazmışdır. Sonradan bu balet M.F.Axundov adına Dövlət Akademik Opera və Balet teatrında müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulur. 90-cı illərin axırı və 2000-ci illərin əvvəlləri A. Əlizadə Türkiyə universitetlərində pedaqoji fəaliyyət göstərir. 90-cı illərdə onun Xoreoqrafik simfoniyaSI "Natəvan" (1990), Skripka və simfonik orkestr üçün Konsert (1990), piano üçün "Qədim oyunlar" (1990), Orqan üçün "Muğam sədələri" (1991), Skripka və orqan üçün "Dialog" (1991), orqan üçün "roa xanəndə" (1991), "Vio- lonçel və orkestr üçün Poema" (1993), simfonik rəqslər (1994), piano və uşaq xoru üçün "Yumoreska" (1994), piano üçün "Qəmgin vais" (1995), piano və xor üçün "Atatürk marşı" (1995), piano və səs üçün "Bu dağda maral gəzər" (1995), "Qafqaza səyahət" baleti (A.Dümanın əsəri əsasında, 1997), piano və xor üçün "Universitet marşı" (1998), piano üçün "Sakit günlər" (1999) kimi əsərləri yaranır və müxtəlif kollektivlər tərəfindən ifa olunur. 1997-ci ildə Aqşin Əlizadə musiqi fəaliyyətinə görə "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunmuşdur.

Abasova Günay

MÜHAZİRƏ №29

Mövzu №29: Şəfiqə Axundovanın həyat və yaradıcılığı. "Gəlin qayası" operası.(1924-2013)

Plan:

1. *“Gəlin qayası” operasının məzmun*
2. *Musiqi materialları*

Şəfiqə Qulam qızı Axundova 21 yanvar 1924-cü ildə Azərbaycanın gözəl guşələrindən olan Şəki şəhərində ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. Atası Axundov Qulam ziyalı olmaqla bərabər eyni zamanda 1917–20-ci illərdə Şəki qəzasının I katibi vəzifəsində işləyirdi. Anası Züleyxa Səməd qızı evdar qadın idi. Tezliklə Bakıya köçən Axundovlar ailəsi Şəfiqəni Bakıdakı 6 saylı ümumtəhsil məktəbinə qoyurlar. VII sinifdən Şəfiqə 173 saylı məktəbə keçir və həm də musiqi məktəbində təhsilini davam etdirir. Bu dövrdə Şəfiqənin istedadlı olmasından xəbər tutan yazıçı Mirzə İbrahimov Ü.Hacıbəyova onun haqqında məlumat verir. Şəfiqə Axundovaya qulaq asan dahi sənətkar ona musiqi ilə ciddi məşğul olmağı tövsiyə edir və Şəfiqə 1941-ci ildən musiqi texnikumunda təhsil alır. Burada o, Hacı Xanməmmədov və Ağabacı Rzayevadan tarın sirlərini öyrənməyə başlayır, Fatma Zeynalova və Məmməd Nəsirbəyovdən isə musiqi nəzəriyyəsi dərslərini alır. Musiqi texnikumunu bitirən gənc musiqiçi qız Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq fakültəsinin hazırlıq kurslarına daxil olur. Burada məşhur pedaqoq–bəstəkar, professor Boris Zeydmandan bəstəkarlıq sənətinin sirlərini öyrənməyə başlayır. Bu illərdə ailədəki maliyyə çətinliklərinə görə o həm də müxtəlif mədəniyyət ocaqlarında işləyirdi. 1956-cı ildə Ş.Axundova konservatoriyanın həm nəzəriyyə, həm də bəstəkarlıq fakültələrini bitirir. Konservatoriyada oxuduğu müddətdə o, Nizami Gəncəvinin sözlərinə «Nə gözəl», «Cahanda», M.Füzulinin sözlərinə «Fəqan etməz idim» romanslarını, «Zəfər marşı», «Zəfər bizimdir», «Ana Vətən» və s. kimi mahnıları ilə bərabər, eyni zamanda bir sıra instrumental əsərlər də yazmışdır.

60-cı illərdə vətənpərvərlik mövzusunda bir sıra əsərlərinə görə müxtəlif fərman və mükafatlara layiq görülür. 1958-ci ildə Moskvada keçirilən teatr festivalında Azərbaycan Dövlət Dram teatrının C.Məcnunbəyovun «İliç buxtası» əsərinin tamaşası qoyulur. Ş.Axundova bu əsərə yazdığı musiqiyə görə «Şərəf nişanı» ordeni ilə təltif olunur.

Mədəniyyətimizin inkişafındakı əməyi 1973-cü ildə ona əməkdar incəsənət xadimi kimi fəxri adı gətirir. 1998-ci ildə isə Azərbaycan Respublikasının xalq artisti kimi fəxri ad verilir.

Bəstəkarın yaradıcılığında mahnı janrı xüsusi yer tutur. Onun bütün yaradıcılıq dövründə yazdığı çoxlu sayda mahnılar bu gün də müğənnilərimiz tərəfindən ifa olunur. Nəvənin sözlərinə «Nə üçün gəlməz», M.P.Vaqifin sözlərinə «Lirik mahnı», «Yaza bir xəbər» mahnıları məhz belə mahnılardandır.

Bu gün Ş.Axundovanın Dövlət Televiziya və Radio şirkətində çoxlu sayda mahnıdan vaxtaşırı xalqımızın zövqünü oxşayır. Onlara nəzər salaq: S.Vurğunun sözlərinə «İncə xanım», «Arzular», «İlk xatirələr», M.Müşfiqin sözlərinə «Yaşa, ürəyim», «Dostlar olmasa», «Maralım olmasa», İ.Coşğunun «Mehriban olaq». «Gözlərim», «Dəyişdi təbiət», «Könül tərənələri», «İnşaatçılar mahnısı», «Gəlirəm, eyşyar», «Bakı haqqında mahnı», M.Dilbазinin sözlərinə «Beşik başında», «Mənim rəpublikam», «Nəğməli Lənkəran», Hüseyn Abbaszadənin sözlərinə «Müəllim». «Körpü salanlar», «Xalqımızın ürəyi – partiya», «San bülbul». «Hind qızı», Hüseyn Arifin sözlərinə «Nəğməli həyat», «Nə dəyim», «Salam, doğma məktəb», Zivər Ağayevanın sözlərinə «Xoşbəxt uşaqlarımız», «Ötür

illər», «Dağ çiçəyi», «Xoş gördük, ana torpaq», «Ana Vətən», Süleyman Rüstəmin sözlərinə «Mənim Vətənim», «İlk baharım», «Laylay», «Səvəcək məni», Nəbi Xəzrinin sözlərinə «Çinar və mən», «Vətən həsrəti» və s. Bu siyahını elə bu qədər də artırmaq mümkündür. Mahnılar, görüldüyü kimi, lirik, vətənpərvərlik, səvgi mövzularına həsr olunmuşdur.

12 mahnıdan ibarət, Şərəf Rəşidovun eyniadlı poeması əsasında yazılmış radio verilişi Ş.Axundovaya xüsusi şöhrət gətirir.

Bu silsiləni 1958-ci ildə o vaxt cavan müğənni olan Flora Kərimova böyük ustalıqla ifa etdi.

Azərbaycan qadın bəstəkarları içərisində ilk opera janrına müraciət edən Ş.Axundova 1974-cü ildə S.Rəhimovun «Gəlin qayası» povesti əsasında (librettosu İ.Coşğunundur) eyniadlı lirik– dramatik operanı başa çatdırır və həmin ildə də M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet teatrında müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulur. Bəstəkarın yaradıcılıq məhsulları içərisində «Ev bizim, sirs bizim» adlı musiqili komediya da vardır. Novruz Gəncəlinin librettosu əsasında bu əsər 1965-ci ildə tamamlanmış və Bakı Musiqili Komediya Teatrında tamaşaya qoyulmuşdur.

Bəstəkar respublikamızın müxtəlif teatr kollektivləri üçün 60-a qədər tamaşaya musiqi yazmışdır. Bunlardan bir qisminə diqqət yetirək: Ə Abbasovun «Bahar nəğməsi · Aqil və Sərvinaz» (1943), R.İsmayılovun «Son məktub» (1943), «Etibar» (1945), B.Vahabzadənin «Vidən» (1958), İmran Qasımov və Həsən Seyidbəylinin «Böyük ürək» (1958) və s. Bəstəkar konservatoriyanı bitirəndən 1982-ci ilə qədər Mədəniyyət və incəsənət Universitetində müəllim və dosent vəzifəsində çalışmışdır.

Bəstəkar mahnı yazmaq ilə kifayətlənməyib mürəkkəb, eləcə də çətin bir janra müraciət edib və Şərqdə ilk opera yazan qadın kimi tarixə düşüb. 1971-ci ildə "Gəlin qayası" operası ilə musiqisəvərləri valeh edib.

26 iyul 2013-cü ildə vəfat etmişdir.

“Şərqin nəğməli bəstəkarı”

Hər bir insan dünyaya gəldiyi ilk andan qismətinə düşən ömür payını yaşamağa başlayır. Və belə qənaətə də gəlmək olar ki, hər bir insanın doğum tarixi o şəxsin «həyat məktəbi»nə qədəm qoyduğu gündür. Həyatı sevən, həyata bağlı olan zərif bir qadın ürəyi üçün bəzən həyatın gözlənilməz və xoşagəlməz surprizləri ilə rastlaşmaq nə qədər ağır olsa da o, bu ağır surprizləri də dözümlü və iradəsi ilə qarşılayıb. İncisə də həyatından küsməyib. 89 yaşında belə həyata gənclik illərinin sevgisi ilə "Həyat, sən nə şirinsən" deyirdi. Yaşlı çöhrəsindəki nur, işıq, mehribanlıq onun zahiri gözəlliyini də saxlayırdı. Bu gözəlliyi görmək üçün onun çöhrəsinə sadəcə bircə dəfə baxmaq bəs edərdi. Daxili dünyasından isə müəllifi olduğu mahnılar xəbər verirdi. Mən xanım bəstəkarımız Şəfiqə Axundova haqqında danışacam. Azərbaycanın xalq artisti, Şöhrət ordenli, Şərqin opera yazan ilk qadın bəstəkarı, yüzlərlə mahnının müəllifi, minlərlə insanın sevimlisi Şəfiqə Axundova.

Şəfiqə Qulam qızı Axundova 1924-cü il yanvar ayının 21-də qədim yurdlarımızdan olan Şəki torpağında anadan olub. Atası Axundov Qulam Bağır oğlu dövrünün ziyalı və dövlət işçisi olmuşdur. Belə ki, o, 1917-1920-ci illərdə Şəki qəzasının 1-ci katibi vəzifəsində çalışmışdır. Ona hətta «Bolshevik Qulam» da deyirdilər. Şəfiqə xanımın anası Züleyxa Səməd qızı isə evdar qadın idi. Onların ailəsində Şəfiqə xanımdan savayı İsmət, Tahir, Nəriman və Rəfiqə kimi övladları böyüyürdü. Və Şəfiqə xanımın həyatında çox mühüm əvəzedilməz xidmətləri olan Zümrüd adlı bir bacısı vardı. Beləcə qədim tarixi, şirin, məzəli söhbətləri, duzlu zarafatları, gözəl mənzərəsi, füsunkar təbiəti olan Şəki torpağında gələcəyin böyük sənətkarı böyüyürdü. Amma onun parlaq gələcəyi hələ heç kimə bəlli deyildi. Axı balaca Şəfiqə də adi körpələrdən biri kimi doğulmuşdu. Axundovlar ailəsi nə biləydi ki, bu körpə gələcəyin görkəmli sənətkarı olacaq. Əksinə anası Züleyxa xanım qızının məhz həmin gün dünyaya gəlməsindən bir qədər məyus olmuşdur. Şəfiqə xanım bu haqda anasının dilindən eşitdiklərini belə xatırlayır:

«Mən doğulandan sonra anam gözlərini açıb ki, yanında heç kim yoxdur. Yalnız bir qadın var. Soruşub ki, bəs bu camaat necə oldu? Cavabında o qohumumuz qadın deyib ki, ay Züleyxa, bilirsən

Lenin vəfat eləyib. Buna görə də hamı mitinqə gedib. Bu ölüm xəbərini eşidən anam çevrilib mənə baxır və deyir,- Can bala, nə pis gündə doğuldun.”

Görünür bu da bir qismətdir. Demək Şəfiqə xanımın doğulduğu o gün kədərini sevincə qarışdığı gün kimi dəyərləndirilə bilər.

Şəki mahalının sayılıb-seçilən Axundovlar ailəsində beləcə balaca bir Şəfiqə böyüyürdü. Lakin bu balaca qızın xislətində böyük bir həyat eşqi varmış. Onda bu həyat eşqini yaradan ən ümdə cəhət istedad idi. Elə Şəfiqəni yaşıdlarından fərqləndirən də bu olub. Belə ki, o da başqaları kimi təbiət gözəlliklərinə,dağların ucalığına, şlalələrin zümzüməsinə, quşların cəh-cəhinə, gül-çiçəyin zərifliyinə adi gözlə baxmayıb. Sanki o illəri özü belə xatırlayır: «Evimiz dağların qoynunda yerləşirdi. Hər səhər, hər axşam dağları seyr edirdim. Elə bil təbiətdə gördüyüm o füsunkar gözəlliklərin hər biri qulaqlarıma həzin bir musiqi sədası doldururdu. Zövq aldığım hər bir gözəllikdə musiqi duyurdum. Əlbəttə o vaxt bu hissələrin nə demək olduğunu bilmirdim. Sonralar anladım ki, bu mənim musiqiyə bağlılığım imiş. Yadıma düşür ki, hərdən öz-özümə zümzümələr edərdim. O qədər musiqiyə aludə olmuşdum ki, hətta rəqs etməyi də çox sevirdim. Dəfələrlə anam rəqs etməyimin şahidi olmuşdu».

Bəli, istedad belə bir keyfiyyətdir ki, onu həyatda sonradan qazanmaq olmur. O, elə insanla birgə doğulur. Beləcə balaca Şəfiqənin istedadı da ətrafındakıların diqqətini cəlb edirdi. İlk təhsilinə Şəki şəhərindəki 6 saylı orta məktəbdən başlayır. Lakin atasının işi ilə əlaqədar olaraq ailəsi Bakıya köçür. O da təhsilini Bakıda 6 saylı orta məktəbdə davam etdirir. Şəfiqə xanım təhsil illərini və bu dövrdə ona savad verən müəllimlərini belə xatırlayır: «Şəkidə çox az oxudum. Bir-iki il, açığını deyim ki, ailəmizin Bakıya köçməsi gözlənildiyindən heç bu illəri də vaxtaşırı məktəbə getmirdim.Əsas təhsilimi Bakıda almışam. Əvvəlcə 6 saylı məktəbdə oxudum. Burada yaxşı müəllimlərimiz vardı. Onlardan Əhliman müəllimi həmişə xatırlayıram. O bizə coğrafiya fənnindən dərs deyirdi. Çox ciddi müəllim idi. Elə yaxşı ki, ciddi olub və bizə də yaxşı savad verib. Yadımdadır ki, həmişə mənimlə böyük bacım İsməti müqayisə edər və məni ona nümunə göstərərdi. İsmət yaxşı cavab verə bilməyəndə Əhliman müəllim məni lövhəyə çağırar və xəritədən mənə suallar verərdi. Sanki Əhliman müəllim mənə məsuliyyətli olmağı öyrədib. Beləcə mən yeddinci sinfə qədər həmin 6 saylı məktəbdə oxudum. Sonra isə 173 saylı məktəbdə təhsilimi davam etdirdim. Bu illərdə musiqi məktəbinə də daxil oldum».

Şəfiqə xanımın həyatında sənətə gəlişi ilə bağlı maraqlı faktlar çoxdur. Belə ki, maraqlı görüşlər, xeyirxah insanlar ona sanki ruh veriblər. Amma bu yolda Şəfiqə xanıma mane olan, onu musiqiçi olmaqdan çəkindirən atası Qulam Axundov da vardı. Şəfiqə xanımın söhbətlərindən aydın olur ki, atası onu həkim görmək istəyirmiş. Musiqiçi olmasına qəti narazı imiş. Hətta musiqi sənətini seçdiyini biləndə o qızı Şəfiqəyə öz tərəfindən bəzi cəzalar da verərmiş. Bu barədə yenə Şəfiqə xanımın öz dediklərinə üz tutaq.

«Atam çox ciddi adam idi. Çox danışib-gülməyi qəti xoşlamazdı. Musiqiyə də o qədər aludə deyildi. Evimizdə bir piano var idi. Həmişə onu qıfıllı saxlayardı ki, mən çalmayım. Çünki musiqiçi olmağımı heç istəmirdi. Deyirdi ki, o sənət gələcəkdə sənə çörək qazandırmayacaq. Hətta anam Züleyxa xanımın da bir qarmonu vardı, hərdən çalardı. Atam buna da etiraz əlaməti olaraq həmin qarmonu evimizin elə bir yerində gizlətmişdi ki, onu götürmək mümkün olmasın. Amma atamın bu əzaziliyinə baxmayaraq mən musiqidən ayrılı bilmirdim. Və bu yolda anam mənə çox kömək edirdi. Belə ki, mənim musiqi ilə məşğul olmağım üçün bacardığı şəraiti yaradırdı. Elə bəlkə mənə musiqi istedadı anamdan keçib. Anam çox mənəvi dayaq olub mənə bu yolda. Çünki atam qəzəbindən mənə bəzi cəzalar da verirdi. Məsələn, yadımdadır ki, o bir dəfə mənim konservatoriyaya getdiyimdən xəbər tutanda məni hətta evə buraxmadı. Və mən qonşuda gecələməli oldum. Dəfələrlə qarlı, soyuqlu havalarda o mənə belə cəzalar verirdi. Anama da açıqlanır və deyirdi ki, qoy onun ağı başına gəlsin və özünə düz-əməlli bir sənət seçsin. Bəlkə də elə qarlı-soyuqlu havaların təsirindən mənim hətta böyrəyim zədələndi və professor Cavadzadə cərrahiyyə yolu ilə mənim bir böyrəyimi çıxartdı. Bax, o düzdür ki, sənət qurban tələb edir. Mənim də ilk qurbanım elə bu xəstəliyim oldu. Amma şükürlər olsun ki, mən xeyirxah insanların sayəsində öz sənət ideallarına qovuşdum

Doğrudan da Şəfiqə xanım öz sənət idealına qovuşdu. Bu mənada o həmişə özünü xoşbəxt sənətkar hesab edirdi. Əlbəttə buna haqqı da vardı. Çünki sənətkara xas olan bütün nailiyyətlərdən ona pay düşüb. Amma göründüyü kimi Şəfiqə xanımı sənətə gətirən yollar elə də hamar olmayıb. Bu çətin və məşəqqətli yolda ona istedadı ilə bahəm xeyirxah insanlar kömək olublar. Bəs görəsən Şəfiqə xanım o xeyirxah insanlarla necə rastlaşdı? Bu sualın cavabına aydınlıq gətirmək üçün yenə də hörmətli sənətkarla olan söhbətlərimə üz tuturam.

«Mən elə həyatı anlayandan sənət haqqında düşünmüşəm. Musiqini nə vaxtdan, yəni yaşıma hansı çağında sevdiyim yadıma gəlir. Çünki elə bilirəm ki, elə bu sevgi mənimlə birgə doğulub. Ona görə ki, çox erkən yaşlarımdan fortepiano da eşitdiyim mahnı və rəqsləri çalmağa başlamışam. Sanki bu öz-özünə öyrənmək qabiliyyəti mənim içimdən gəlirdi, Baxmayaraq ki, atam icazə vermirdi, yenə də sənət eşqi, musiqiyə həvəsim, məhəbbətim məni rahat qoymurdu. Elə bir balaca imkan tapan kimi piano arxasına keçib çalırdım. Belə-belə özüm də musiqilər qoşmağa başladım. İlk vaxtlar inana bilmirdim ki, mən musiqi bəstələyirəm. Çünki bu musiqilər birdən-birə, yəni bədahətən yaranırdı. Və əvvəllər mənə elə gəlirdi ki, onları haradasa eşitmişəm. Amma belə yeni musiqilər məndə tez-tez yarandıqca hiss etdim ki, bu nə isə qeyri-adi bir keyfiyyətdir. Və bu musiqiləri mən özüm yaradırəm. Bunu başa düşüncə sənətə məhəbbətim daha da artdı. Artıq hiss edirdim ki, heç kim məni bu sənət sevgisindən məhrum edə bilməz. Bunu ailə üzvlərimiz, yaxın, doğma insanlar da hiss edirdilər. Bircə atamdan başqa bu yolda mənə mane olan bir kimsə yox idi. Onu da başa düşürdüm. İstəyirdi ki, mən elə sənət sahibi olum ki, dolanacağım çətin olmasın. Mənim musiqiyə məhəbbətim o qədər güclü idi ki, heç gələcək həyatımın maddi təminatı haqda düşünmürdüm. Sənətə olan bu sevgimi böyük bacım Zümrüd xanım daha yaxşı başa düşürdü. Və elə sənət taleyimin uğurlu olmasını da mən həmişə onun adı ilə bağlayıram. Çünki o xeyirxah insanlar dediyim sırada bacım Zümrüdü adını hörmətlə və böyük sevgi ilə xatırlayıram.

Zümrüd xanım özü filologiya elmləri namizədi idi. Universitetdə dərs deyirdi. Onun həyat yoldaşı dövrünün görkəmli ziyalılarından olan ədəbiyyatşünas, tənqidçi alim Məmməd Arif Dadaşzadə idi. Onların ailəsində tez-tez görkəmli şairlər, ziyalılar qonaq olardılar. Onları yaxşı xatırlayıram, Səməd Vurğun, Cəfər Xəndam, Həmid Araslı, Mirzə İbrahimov və əlbəttə, çoxlarının adını çəkə bilərəm. Özü də onlar həyat yoldaşları ilə birgə gəlirdilər. Kişilər bir otaqda əyləşərdilər, qadınlar da bir otaqda, yəni bacım Zümrüdü otağında. Hansı ki, bu otaqda onun royalı vardı. Və bu xanımlar da mənim musiqi qabiliyyətimdən xəbərdar idilər. Hər dəfə yığışanda bacıma deyirdilər ki, ay Zümrüd, Şəfiqə bir musiqi çalsın bizim üçün. Mənim çalğım o qədər xoşlarına gəlirdi ki, hətta rəqs edirdilər. Beləcə bacım Zümrüdü evindəki bu maraqlı görüşlər mənim sənət taleyimi həll etdi.

Günlərin birində yenə də bacımın evində məclis qurulmuşdu. Artıq mənim ifaçılığım haqqında çoxları xəbərdar idi. Beləcə yenə də mən royal arxasına keçib bəstələdiyim musiqilərdən ifa etdim. Və bunu çox bəyənen xanımlar bacıma üz tutub dedilər – ay Zümrüd, bəlkə Şəfiqəni Üzeyir bəyin yanına aparasan. Bu yerdə yazıçı Mirzə İbrahimovun həyat yoldaşı Sara xanım dedi ki, mən bu dəqiqə Mirzəyə zəng edim qoy o bu barədə Üzeyir bəylə danışsın. Belə də oldu. Sara xanım Mirzə müəllimə zəng edib dedi ki, bilirsən, Zümrüdü bacısı Şəfiqə çox istedadlı qızıdır, özü də musiqi bəstələyir. Yaxşı olardı ki, onu Üzeyir bəylə görüşdürək, Mirzə müəllim də o saat Üzeyir bəylə danışsın. O vaxtlar Mirzə İbrahimov incəsənət idarəsinin rəisi idi. Elə Üzeyir bəyə deyən kimi bəs belə bir gənc qız var, musiqi bəstələyir, o dərhal demişdi ki, sabah gətirin yanıma. Səhəri gün bacım Zümrüd məni Üzeyir bəyin yanına apardı. Əlbəttə, belə bir dahi şəxsiyyətin qarşısında çıxış etmək təsəvvür edin ki, nə qədər çətinidir. Elə həyəcanlı idim ki, o həyəcan hissini heç vaxt unuda bilmirəm. Nə isə, görüşdük Üzeyir bəylə və o mənim musiqi qabiliyyətimi yoxladı, sonra mən öz bəstələdiyim musiqilərdən çaldım. Üzeyir bəy bütün bunlardan çox razı qaldı və dedi ki, bu qızda sırf yaradıcılıq qabiliyyəti var, mütləq o, musiqi ilə ciddi məşğul olmalıdır. Və beləliklə, Üzeyir bəy mənim musiqi təhsili almağımı tövsiyyə etdi. Elə o gündən də bütün varlığımı sənətə bağlandım».

Bəli, bu da Şəfiqə xanımın sənətə gəldiyi yolda rastlaşdığı xeyirxah insanlar və onların xeyirxah xidmətləri. Nə yaxşı ki, xalqımızın belə qədirdilən, xeyirxah övladları olub. Hansı ki, onlar özlərindən sonrakı nəslin də mədəniyyətimizin zənginləşməsində rol oynamalarına, xidmət

göstərmələrinə şərait yaradıblar. Bu xeyirxah insanlar içərisində həmişə dəhi Üzeyir bəyin adı hörmətlə yad edilir. Çünki o yalnız musiqi sahəsində deyil, elə hər cəhətdən insanlardan öz köməyini əsirgəməyib. Şəfiqə xanımın yaradıcılığında da, onun professional bir bəstəkar kimi yetişməsində də Üzeyir bəyin xidmətləri əvəzsizdir.

Şəfiqə xanımın istedadını görən Üzeyir bəy onu ilk musiqi savadı almaq üçün Hacı Xanməmmədovun tar sinfinə göndərir, çünki bu, həm xalq musiqisini daha yaxşı mənimsəməkdə gənc bəstəkara gərəkli idi, həm də əsas məqsəd not öyrənməsi və musiqi nəzəriyyəsini bilməsi idi. Çünki bunlar gənc bəstəkarın öz musiqilərini nota yazması üçün çox vacib idi. Bir də yəqin ki, Üzeyir bəyin Şəfiqəni tar sinfinə göndərməsi gələcək bəstəkarın yazacağı əsərlərin xalq ruhunda olmasını təmin etməkdən irəli gəlirdi. Çünki Üzeyir bəyin belə bir fikri vardı ki, hər bir bəstəkar mütləq öz milli alətlərindən birində mükəmməl çalmağı bacarmalıdır. Belə olan halda o, xalq musiqisini daha dərinləndirən mənimsəyər və yazdığı əsərlər də xalqın ruhunda olar. Doğrudan da dəhi bəstəkarın bu təcrübəsi tamamilə özünü doğruldub. Hansı bəstəkar ki, tarı, kamanı mükəmməl çala bilir, onun yaratdığı musiqi əsərlərinin kökü daim xalqa bağlı olur. O cümlədən, Şəfiqə Axundovanın da bütün əsərlərində xalq ruhu duyulur. Beləcə, Şəfiqə Axundova bir il Hacı Xanməmmədovdan, sonra isə Ağabacı Rzayevadan tar dərsi alır.

Beləliklə, Şəfiqə Axundova 1941-ci ildən Üzeyir bəyin təşəbbüsü ilə musiqi təhsili də alır. Özünün qeyd etdiyi kimi, Hacı Xanməmmədov və Ağabacı Rzayeva ona tarın ifasını və sirlərini öyrədir, eyni zamanda, Fatma Zeynalova və Məmməd Nəsirbəyovdan isə musiqi nəzəriyyəsi üzrə dərs alır. Əlbəttə bütün bunlar gənc Şəfiqənin ürəyindəki arzuların başa gəlməsi üçün ona bir təkan idi. Çünki o, not yazısını öyrəndikcə, musiqi fakturasının nə demək olduğunu dərk etdikcə, ürəyindən süzülüb gələn musiqiləri kağıza köçürə bilirdi. Demək o, sənət yolunda özünün ilkin arzusuna yetişmişdi. Bundan sonrakı həyat və sənət yolunun nə qədər enişli-yoxuşlu olmasına baxmayaraq, bu gənc xanımın yeganə amalı musiqiçi olmaq və bütün ömrünü məhz bu sənətə həsr etmək idi. Bu yolda o, qarşısına çıxan bütün çətinliklərə sinə gərdi, keşməkeşli bir ömür yaşaya-yasaya sənət dünyasında zirvələr fəth eləyərək xalqın sevimlisinə çevrildi.

Hərdən özü belə deyirdi: - «Mən Allahımdan çox razıyam. O, mənə hər nə qismət edibsə buna şükür eləyirəm. Çünki mən sənətdə arzuladığım hər nə varsa ona nail olmuşam. Və bu mənada özümü çox xoşbəxt insan, xoşbəxt sənətkar hesab edirəm. Hər dəfə əsərim hər hansı bir tamaşa salonunda səslənəndə tamaşaçılar məni çox alqışlayır, onda düşünürəm ki, kaş atam sağ olaydı və mənim bu uğurumu görəydi. Yəqin ki, ruhuna əyandı. Bir sözlə, mən xoşbəxt sənətkaram ki, xalq məni belə sevir. Demək, mən həyatımı boş yerə yaşamamışam. Çünki belə bir böyük istedadla, güclü sənət duyumuna malik olan xalqın məhəbbətini qazanmaq hər kəsə nəsim olmur».

Əlbəttə, Şəfiqə xanım haqlı idi. Hər kəs xalqın məhəbbətini qazanıb onun gözündə ucala bilməzdi. Bu, yalnız o insanlara qismət olur ki, onlar xalqın tarixinin, mədəniyyətinin zənginləşməsində öz ömürlərini fəda edərək böyük xidmətlər göstərirlər. Bunun üçün də o insanın qəlbində böyük sənət eşqi və xalq məhəbbəti olmalıdır. Şəfiqə xanımın qəlbində sənət məşəli alovlandığından və bütün varlığı ilə xalqa bağlı olduğundan xalq da onu sevirdi. Yəni Şəfiqə Axundovanın simasında sənətkar və xalq məhəbbəti eyniyyət təşkil edirdi. Təbii ki, belə bir sənətkar səviyyəsinə gəlib çatmaq üçün istedadla yanaşı sağlam mühit və düzgün istiqamət də tələb olunurdu. Əgər Şəfiqə xanım Üzeyir bəy kimi bir dahidən dərs alıb və onun tövsiyələrindən bəhrələnibsə, onun belə görkəmli bir sənətkar olması da təbii haldır. Çünki Azərbaycan musiqi mədəniyyətini öz dəyərli əsərləri ilə zənginləşdirən bəstəkarlar, ifaçılar və musiqişünaslar məhz Üzeyir bəydən dərs almış, sonrakı nəsillər isə onun tələbələrindən elmi ziyasından bəhrələnmişdir. Xalqımızın milli və professional musiqi incəsənətini belə yüksəkliyə çatdırmağına görə biz və bizdən sonra gələn bütün nəsillər Üzeyir bəyə minnətdar olmalıyıq. Bu minnətdarlıq hissi də bizim yazılarımızda, layiqli əməllərimizdə, bir sözlə yaradıcılığımızda öz əksini tapa bilər. Beləcə, yenə qayıdaq Şəfiqə xanımın yaradıcılığının ilk illərinə, hansı ki, bu illər Üzeyir bəylə bağlıdır.

Artıq musiqi yazı texnikasına bələd olan gənc bəstəkar fortepiano üçün pyeslər və mahnılar üzərində işləyir. Yazdığı əsərlərini Üzeyir bəyə göstərir. Hətta bu gün də Şəfiqə xanımın Üzeyir

bəyin düzəlişlərilə bəzi əlyazmlara rast gəldim. Düzdür, bu əlyazmaların əksəriyyətini Şəfiqə xanım Üzeyir bəyin ev muzeyinə, tarix muzeyinə və digər təşkilatlara verib, amma yadigar olaraq bir neçəsini də özündə saxlayıb. Maraqlıdır, Üzeyir bəyə təqdim etdiyi ilk musiqi əsəri nə olub və Şəfiqə xanım onu necə xatırlayırdı:

“Yadımdadır, Mirvari Dilbazinin sözlərinə “Beşik başında” adlı mahnımı Üzeyir müəllimə göstərdim. Bu mənim ilk mahnılarımdan idi. O, mahnını sona qədər dinlədi və xoşuna gəldi. Hətta dediyi sözlər bu günə qədər qulağımdan getmir. Dedi ki, Şəfiqə, səndə yaxşı orijinal keçidlər var. Ay qız, sən bu musiqiləri hardan tapırsan. Daha sonra, o, mənim lap ilk mahnım olan “Kolxoz qızları” mahnısını da dinləyib və hətta bəzi düzəlişlər etdi. İnanın ki, o, mənim hər hansı bir əsərimi bəyəyəndə həmin gün sevincim yerə-göyə sığmırdı”.

Şəfiqə Axundova musiqi texnikumunu bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq fakültəsi üzrə hazırlıq kursuna, bir ildən sonra isə həmin fakültədə professor Boris Isakoviç Zeydmanın sinfinə daxil olur. Bu artıq ən kamil bəstəkarlıq məktəbi idi. Çünki professional bəstəkarlar yetişdirmək üçün Üzeyir bəy B.I.Zeydmanı özü dəvət etmişdi. B.I.Zeydman Leningrad Konservatoriyasının müəllimi idi. Və onun Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin inkişafında mühüm xidmətləri olub. Üzeyir bəy tələbələrə Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarını, muğamların nota yazılmasını aşılıyır. B.I.Zeydman isə bəstəkarlıq texnikasının sirrlərini öyrədirdi. Yenə bu barədə Şəfiqə xanımın xatirələri:

“B.I.Zeydman çox istedadlı və tələbkər bir müəllim idi. Biz ondan bəstəkarlığın vacib cəhətlərini öyrənmişik. Amma onun da Azərbaycana gəlişi Üzeyir bəyin təşəbbüsü ilə olub. Demək, Üzeyir bəy konservatoriyanın nəzdində hazırlıq kursları açmışdı. Biz həftədə üç dəfə burada Üzeyir bəylə məşğul olurduq. Bir dəfə ümumi qrupda Azərbaycan xalq musiqisinin əsaslarını öyrənir, bir dəfə fərdi olaraq əsərlərimizlə məşğul olur, yəni yazdıqlarımıza baxır, bir dəfə də muğamları nota köçürürdük. Yəni tarzən Mansur Mansurov tarda muğamları çalırdı və biz də Üzeyir müəllimin nəzarəti ilə onları nota yazırdıq. Bu da bizim həm muğamları mükəmməl öyrənməyimiz üçün, həm əsərlərimizin xalq musiqisi üslubunda olması üçün vacib amillərdən biri və ən başlıcası idi. Biz bu hazırlıq kursunda oxuyarkən Üzeyir bəy qərara alır ki, konservatoriyada bəstəkarlıq sinfi açsın və burada bəstəkarlığın klassik qayda-qanunları daha dərinləndirən öyrənilsin. Belə də oldu. O, professor B.I.Zeydmanı dəvət etdi. İmtahan təşkil olundu. Musiqi texnikumunu bitirən və həmin hazırlıq kursunda oxuyan tələbələr imtahan verdilər. Onların içərisində qəbul olmayanlar da var idi. Amma mən xoşbəxtlikdən uğur qazandım. Konservatoriyanı həm musiqi nəzəriyyəsi, həm də bəstəkarlıq fakültələrini bitirmişəm”. Konservatoriyada oxuduğu illər Şəfiqə Axundova bir çox instrumental əsərlər, mahnı və romanslar yazmışdır. Onlardan Nizami Gəncəvinin sözlərinə “Nə gözəl” və “Cahanda”, Məhəmməd Füzulinin sözlərinə “Fəqan etmək idim” romansları, “Zəfər marşı”, “Zəfər bizimdir”, “Ana Vətən” mahnılarının və s. musiqilərin adını çəkməyə bilərik. Şəfiqə xanımın yaradıcılığında hərbi vətənpərvərlik mövzusu, o cümlədən, vətən nəğmələri geniş yer tutur. Bu da təbiiidir. Çünki onun yaradıcılığa gəldiyi ilk dövrlər Böyük Vətən müharibəsi (1941-1945) illərinə təsadüf edib. Əlbəttə, bu tarixin elə bir səhifəsidir ki, onu unutmaq olmaz. Çünki bu illərdə xalqımız çox qurbanlar verib. Sənətkarlarımızın da yaradıcılığında vətən, torpaq, qələbəyə inam, mübarizə mövzusu geniş yer tutub. Elə bu sahədə də ilk addımları Üzeyir bəy özü atır və gənc bəstəkarları da buna sövq edirdi ki, onlar xalqı ruhlandıran, ona mənəvi dayaq ola biləcək əsərlər yazsınlar. Süleyman Ələsgərov, Səid Rüstəmov, Soltan Hacıbəyov, Ağabacı Rzayeva, Əşrəf Abbasov, Fikrət Əmirov, Qara Qarayev, Cövdət Hacıyev, Qənbər Hüseynli, Cahangir Cahangirov, Tofiq Quliyev, Hacı Xanməmmədov kimi gənc bəstəkarların sırasında Şəfiqə Axundova da öz səy və bacarığını əsirgəməirdi. Qəlbi Vətən eşqi ilə dolu olan bu gənc qız öz Vətən məhəbbətini, məğrurluğunu məhz musiqisi ilə ifadə edirdi. Şəfiqə xanımın o illərdə yazdığı nəğmələr bu gün də aktualdır.

Beləcə, 1941-ci ildən öldüyü günə qədər Şəfiqə Axundova imzalı cəfəkeş, fədakar bir xanım öz musiqisi ilə öz xalqına xidmət etmişdir. O, musiqinin müxtəlif janrlarında yazıb yaratmışdır. Xırda instrumental əsərlərdən tutmuş iri həcmli opera, operetta kimi musiqi janrları, onlarla teatr tamaşalarına musiqi bəstəkarın yaradıcılığının əsas qayəsini təşkil edir.

Şərqin qadın bəstəkarları içərisində ilk dəfə olaraq, məhz Şəfiqə xanım opera janrına müraciət etmişdir. 1974-cü ildə xalq yazıçısı Süleyman Rəhimovun eyni adlı povesti əsasında Iskəndər Coşqunun librettosu üzrə yazdığı «Gəlin qayası» operası ilə bəstəkar yaradıcılığında ən yüksək zirvəni fəth etdi. Onu da deyək ki, əvvəlcə Şəfiqə xanım «Gəlin qayası» radiopyesinə musiqi yazır və buradan «Könül tərənələri» adlı bir mahnı çox məşhur olur. Povestin müəllifi görkəmli yazıçı Süleyman Rəhimov bəstəkara opera yazmağı təklif edir. Beləcə «Gəlin qayası» operası yaranır. Bu opera ilə Şəfiqə xanım Üzeyir bəy məktəbinin əsl və layiqli davamçısı olduğunu, onun ideyalarına, tövsiyələrinə sadıq qaldığını bir daha təsdiq edir. Bu cəhət operanın musiqi dilində daha aydın görünür. Əvvəla, operanın məhəbbət mövzusu onu Üzeyir bəyin «Leyli və Məcnun»una yaxınlaşdırır. Və bir də operada klassik musiqi ilə şifahi ənənəli klassik muğam janrının qovuşduğu yenə əsərdə Üzeyir bəy üslubunun saxlanılmasını təsdiq edir. «Gəlin qayası» operasında qəhrəmanların ariya və ariozolarla yanaşı muğam parçaları ifa etməsi bəstəkarın xalq musiqisini çox mükəmməl bilməsindən və ondan düzgün istifadə etməsindən irəli gəlir.

«Gəlin qayası» operası haqqında sənət adamları çox müsbət rəylər söyləmişlər. Onlardan ölməz bəstəkarımız Tofiq Quliyevin fikirlərini yada salaq: -«Opera çox gözəldir, melodiyası aydındır. Burada bəstəkar muğamdan bilə-bilə geniş istifadə edib. Bu çox yaxşıdır, səmərəsi əladır».

Və yaxud xalq artisti, professor Vasif Adıgözülovun fikirləri: «Mən operaya böyük fərəhlə, həvəslə tamaşa etdim. Şəfiqə xanım çox əziyyət çəkib. Opera məni qane etdi».

Əlbəttə, bu fikirlər operaya verilən ən yüksək qiymətlərin bir hissəsidir. İlk tamaşasından bu günə qədər böyük xalq məhəbbəti ilə qarşılanan «Gəlin qayası» operası daim müəllifinə uğur gətirib.

Bəstəkarın digər iri həcmli səhnə əsəri Novruz Gəncəlinin librettosu əsasında yazdığı «Ev bizim, sirr bizim» operettasıdır. Əsər həm dövrünün tələbinə cavab verir, həm də məhəbbətin gücünü tərənnüm edir. Belə ki, məhəbbət hər şeyə qalib gəlir. Operanın da, operettanın da əsas mövzusu məhz budur.

Şəfiqə xanım səhnə əsərlərinə hələ yaradıcılığının ilk dövrlərindən müraciət etmişdir. Belə ki, ilk dəfə o, 1943-cü ildə Əyyub Abbasovun «Adil və Sərvinaz» tamaşasına musiqi yazıb. Bu cərəyan bəstəkarın yaradıcılığında xüsusi bir şəxəni təşkil edir. «Son məktub», «İliç buxtası», «Qaynana», «Böyük ürək», «Vidən», «Sən nə üçün yaşayırsan», «Qızıl əjdaha», «Natəvan», «Yaşar», «Aydın», «Dost Əli», «Rübailər aləmində» və s. kimi tamaşalar Şəfiqə xanımın ürəyəyatımlı musiqisi ilə öz bədii dəyərini daha da məzmunlu etmiş və xalqda xoş təsir yaratmışdır. Şəfiqə Axundova tamaşalara yazdığı musiqisi ilə xalq arasında tanınaraq xalqın məhəbbətini qazanan bəstəkardır. Belə ki, o müxtəlif teatrlar üçün musiqi yazırdı. Yəni, Şəkidə, Gəncədə, Naxçıvanda, Sumqayıtda, Bakıda və digər bölgələrdə onun musiqi yazdığı tamaşalar səhnələşdirilirdi. Burada bəstəkar özü də iştirak edir və bilavasitə xalqla ünsiyyətdə olurdu. Bəstəkarın tamaşalara yazdığı musiqilər içərisində elə mahnılar var ki, onlar ifaçıların repertuarına daxil olub müstəqil şəkildə ifa olunaraq dillər əzbəri olmuşdur. Məsələn, «Vidən», pyesindən, «Nədən oldu», «Gəlin qayası» radiopyesindən «Könül tərənələri», «Natəvan» pyesindən «Neyçün gəlməz» və başqa nümunələr göstərə bilərik. Bəstəkarın Şərəf Rəşidovun «Kəşmir mahnıları» poeması əsasında yazdığı musiqi «Kəşmir mahnıları» məcmuəsinin yaranmasına səbəb olur. (Teymur Elçinin tərcüməsi əsasında).

Ümumiyyətlə, söz ki, mahnıdan düşdü, deməliyik ki, bu janr bəstəkarın yaradıcılığında mühüm şəxəni təşkil edir, bəlkə də – qırmızı xətlə keçir – desək, daha düzgün olar. Şəfiqə xanım 600-ə qədər mahnının müəllifidir. Onun mahnıları məzmun etibarilə müxtəlif mövzuları əhatə edir:

Vətən gözəllikləri və vətənpərvərlik mövzusu – «Şəki», «Bakı haqqında mahnı», «Sahil çıraqları», «Nəğməli Lənkəran», «Mənim respublikam», «Doğma diyar», «Ana torpaq», «Bu torpağa borcluyam», «Vətənim», «Zəfər marşı», «Qələbə bizimdir»; əmək, zəhmət mövzusu – «Dağlar oğlu», «Lənkəranın qızları», «Xuraman», «Sular qızı», «Şəfalı əllər»; lirik-məhəbbət mövzusu – «Gözlərimin işığı», «Nədən oldu», «Gözlərinə toxundu», «Sevilmək üçün gəlmisən»; həyat sevgisi – «Həyat, sən

nə şirinsən”, “Həyat eşqi”, “Qoruyaq biz həyatı”, “Nəğmədir həyat”; insanlara dostluq və mehribanlıq aşılayan nəğmələr – “Mehriban olaq”, “Bu dünyanı düşün”, “Dostlar olmasa”, “Dostlar bizə gələndə” və s. ana və övlad məhəbbəti – “Lay-lay”, “Anacan” mahnılarında və s. bu kimi nəğmələrdə öz əksini tapır. Bu mahnılardan savayı bəstəkarın qeyd olunan mövzulara aid yüzrlə nəğmələri var. Hansı ki, onları bir kiçik məqaləyə sığdırmaq çətindir.

Bəstəkarın bu gözəl nəğmələri Ş.Ələkbərova, R.Muradova, G.Məmmədov. S.Əzimi, A.Qəniyev, Ə.Əliyev, S.Qədimova, Z.Xanlarova, A.Babayev, E.Rəhimova, I.Rzayev, B.Mahmudoğlu kimi məşhur sənətkarların ifasında səslənmiş və bu gün də fəaliyyət göstərən müğənnilərin repertuarından düşmür. Şəfiqə Axundovanın mahnıları bir də ona görə sevilir ki, o şerin mahiyyətini itirməyib, əksinə onu musiqi ilə üzvi şəkildə qovuşdurur. Bəstəkarın sözlərinə müraciət etdiyi şairlər S.Rüstəm, S.Vurğun, Z.Cabbarzadə, I.Səfərli, N.Xəzri, F.Qoca, H.Arif, N.Həsənzadə, T.Mütəllibov, I.Coşqun, M.Müşfiq, M.Dilbazi, M.Əliyev, Z.Ağayeva, X.Əlibəyli, B.Vahabzadə və başqaları həmişə bu baxımdan Şəfiqə xanımla həmfikir olublar. Bu mənada Bəxtiyar Vahabzadə deyir ki, Şəfiqə xanım şerin ruhunu çox gözəl duyaraq onu musiqidə düzgün tənzimləyir.

Bəstəkarın uşaqlar üçün yazdığı mahnılarda da bu cəhət saxlanılır. Onun uşaq mahnılarından “Əziz müəllim”, “Doğma məktəb”, “Əkiz bacılar”, “O səhvini anlayıb”, “Zümrüd” və başqalarının adını çəkmə bilərik. Bu mahnıların əksəriyyəti X.Əlibəylinin sözlərinə yazılıb. Ümumiyyətlə, uşaq aləmi həmişə bəstəkarı özünə cəlb edib və o, bir neçə uşaq tamaşalarına da musiqi yazıb.

Şəfiqə Axundova musiqinin müxtəlif janrlarında işlədiyinə görə onun yaradıcılığında instrumental əsərlər də var: simfonik orkestr üçün süita, solo kamança üçün “Ləpələrin pıçılısı” əsəri, müxtəlif fortepiano pyesləri, xalq çalğı alətləri üçün “Bayram rəqsi”, “Xoş rəng” və s. əsərlərin adını qeyd edə bilərik.

Şəfiqə Axundova geniş yaradıcılıq diapazonuna malik bir bəstəkardır. Onun belə sənətkar olması yeni nəslin tərbiyə və təhsilində də mühüm rol oynamışdır. Belə ki, bəstəkar 1956-cı ildən 1982-ci ilə qədər Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunda müəllim kimi fəaliyyət göstərmişdir. Bu hörmətli yaradıcılıq fəaliyyəti xalqımız və dövlətimiz tərəfindən daim yüksək qiymətləndirilmiş, o, “Əməkdar İncəsənət Xadimi” və “Xalq Artisti” fəxri adlarına layiq görülmüş, müxtəlif fəxri fərmanlarla təltif edilmişdir. Bəstəkar, ulu öndərimiz Heydər Əliyevin sərəncamı ilə prezident təqaüdcüsü olmuşdur.

Ömrünü musiqi kimi zərif, incə bir sənətə həsr edən Şəfiqə xanımın qəlbi həmişəyaşar bahar çiçəyi qədər tərəvətli olmuşdur. Sanki bu nəğməli bəstəkar daim gənclik eşqi ilə yazıb, yaratmışdır. Bu gənclik tərəvəti isə Şəfiqə xanımın əsərlərində həmişə duyulub.

Abasova Günay

Plan:

1. *“Triptix” simfoniyası, “Ağlar və qaralar”*
2. *Bəstəkarın simfonik əsərləri*

Xəyyam Mirzəzadə 50-ci illərin sonunda musiqi sənətinə gəlmiş, tanınmış Azərbaycan bəstəkarıdır. X.Mirzəzadə öz yaradıcılığında əsas etibarilə mürəkkəb psixoloji intellektual obrazların təəcəssümünə xüsusi diqqət yetirmişdir. Müxtəlif insan xarakterlərinin, lirikanın həssas çalarlarının, fikrin lakonikliyi mövcud olan dünyaya aydın baxış, şüur və zəka ilə idarə olunan emosionallıq, drammatizm Xəyyam Mirzəzadənin hər zaman dəqiq, məntiqi ifadə olunmuş bənzərsiz fərdi yaradıcılığının əsas məzmununu təşkil edir. X.Mirzəzadə tez-tez mövcud janr, ənənəvi forma və strukturlara müraciət edərək, onları hər zaman öz fərdi yaradıcılıq üslubu ilə yeniləşdirirdi. Bəstəkarın texniki imkanları o qədər yüksəkdir ki o, öz yaradıcılığında hər bir üslubdan istifadə etmək imkanına qadir olmuşdur. X.Mirzəzadənin əsərlərini şərti olaraq iki qrupa, iki tipə bölmək olur. Birinci qrupa ənənəvi janr və formalarda yazılmış dünya musiqi sənətinin uzun müddətli inkişafı prosesində təşəkkül tapmış əsərləri daxil etmək olar. I və II simfoniyalar, simfonik poema, kvartetlər, sonatalar, ayrı-ayrı pyeslər, iki romans silsilə bu qəbildən olan əsərlərdir. İkinci qrupa bəstəkarın Azərbaycan musiqi sənətinə yeni janr və forma gətirmiş “oçerklər - 63”, “memory”, soprano və kamera-ansamblı üçün “pianto” (“ağı”), “konsertştük” solo fortepiano üçün “ohne” (“...siz”), bas klarnet üçün “dammerung” (“aşağa doğru”), bloq fleyta və gitara üçün “Metmarfoze”, “Ağlar və qaralar” silsiləsi, ifaçıların tərkibi mövcud janrların yeniliyi və yeni tərzdə təvsiyinin nümunəsidir.

X.Mirzəzadənin yaradıcılığında janr və forma rəngarəngliyinə baxmayaraq instrumental musiqi əsas sahələrindəndir. Bəstəkarın üslubu ifadə formaları düşüncə tərzini kimi instrumentaldır. Onun yaradıcılığının kamillilik zirvəsini məhz instrumental əsərlər təşkil edir. X.Mirzəzadənin əsərləri janr mənsubiyyətinə, forma, məzmun və xarakterinə görə olduqca rəngarəngdir. Bununla yanaşı onların bəstəkarın riyazi dəst-xəttinə xas milli musiqi sənətimizdə qabarıq şəkildə ifadə olunmuş, yeni intellektual - psixoloji başlanğıc birləşdirir. Bəstəkar öz yaradıcılığından həyatın mənasını, insan varlığının mürəkkəbliyini əks etdirməyə çalışır. Xəyyam Mirzəzadənin əsərləri Avstriya, İngiltərə, Macarıstan, Hollandiya, Almaniya, İtalya, Fransa, İsveçrə, Yuqoslaviya, İsrail, Misir, Filippin, Polşa və ümumiyyətlə 60-a qədər ölkədə ifa olunmuşdur. Onun əsərləri bir çox tanınmış dirijorların - N.Raxlin, L.Ginzburq, A.Stasaviç, N.Yesipov, İ.Arkin, F.Mansurov (“Rusiya”), Niyazi, K.Abdullayev, R.Abdullayev, (“Azərbaycan”), S.Kavalla (“Polşa”), Yaan Spancart (“Hollandiya”), C.Kaxitce (“Gürcüstan”) və başqalarının təfsirində səslənmişdir. X.Mirzəzadə 40-a yaxın film (“Yeddi oğul istəmə”, “Bakıda küləklər əsir”, “Ölülər”, “Arxadan vurulan zərbə”, “Fransız”, “Birisi

gün gecə yarısı” və.s) və 30 dram tamaşasına (“Hamlet”, “Topal Teymur”, “Sən nə üçün yaşayırsan”, “İntervensiya”, “Aydın”, “Dairəni genişləndirin” və s.) bəstələnmiş musiqinin müəllifidir. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafındakı xidmətlərinə görə X.Mirzəzadə Lenin Komsomolu Laueratı “1970”, Əməkdar İncəsənət Xadimi “1972”, Xalq artisti “1987”, İki dəfə dövlət mükafatı laueratı “1975-86” fəxri adlarına layiq görülmüşdür.

Bəstəkar Y.Məmmədəliyev medalı və “Şöhrət Ordeni” (2000) ilə təltif edilmişdir.

Həyat və yaradıcılığı

X.Mirzəzadə 1935-ci il Oktyabr ayının 5-də Bakı şəhərində görkəmli dilçi alim Hadi Mirzəzadənin ailəsində anadan olmuşdur. Təbii ki ziyalı ailəsinə xas olan abu-hava, Azərbaycan ziyalılarının nümayəndələri ilə ünsiyyət uşaq yaşlarından xalqının tarixi, mədəniyyəti, dahi şair və mütəfəkkirlərin əsərləri ilə tanışlıq gələcək bəstəkarın formalaşmasında təsir göstərməyə bilməzdi. İlk musiqi təhsilini 10 illik musiqi məktəbində skripka ixtisası üzrə alan X.Mirzəzadə bir qədər sonra M.Əhmədovun sinfində kompozisiya ilə də məşğul olmağa başlayır. 1952-ci ildə X.Mirzəzadə Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının bəstəkarlıq şöbəsinə daxil olur. İxtisas fənnindən dahi musiqiçi və pedaqoq Qara Qarayevdən bəstəkarlıq texnikası, müxtəlif janr və formalarda yazı vərdişlərini mənimsəyərək peşakarlığa dərindən yiyələnir. Müəlliminin mütərəqqi ideyaları, novator axtarışları ona doğma idi. Xəyyam Mirzəzadə Q.Qarayevin sevimli tələbələrindən idi. Məhz elə buna görə də dahi sənətkar tələbəsini yeni əsərləri ilə tanış edir. Gələcək planlarını onunla bölüşürdü.

1957-ci ildə konservatoriyayı bitirən möhkəm profesional məktəbə yiyələnmiş və gənclik illərində müəyyən uğurlar qazanmış X.Mirzəzadə müstəqil yaradıcılıq yoluna qədəm qoyur. Artıq o dövrdə mətbuatda onun birinci simli kvarteti, skripka və f-no üçün poema (bu əsər 1956-cı ildə qnesinlər adına institunun böyük salonunda ifa olunmuşdur), skripka üçün sonato, birinci simfoniya (diplom işi), geniş musiqi ictimaiyyətinin diqqətini cəlb edən əsərlər kimi qeyd olunurdu.

Konservatoriyayı yenidən bitirmiş gənc bəstəkarın ağac nəfəs alətləri üçün sekstet, lirik suitalar, f-no üçün variasiyalar, bir neçə mahnı, dram tamaşalarına bəstələnmiş musiqi maraqlı kompozisiyalardır. 60-cı illəri X.Mirzəzadə yaradıcılığında mühüm bir mərhələ kimi səciyyələndirmək olar. Həmin dövrdə yazılmış bir sıra əsərlər ictimaiyyət tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır.

1962-ci ildə Moskovada keçirilən Ümumittifaq müsabiqədə bəstəkarın ikinci kvarteti mükafata layiq görülmüş və həmin ildə Bakı Dövlət Filarmoniyasının simli kvartetinin ifasında səslənmişdir. Kvartet ayrı-ayrı illərdə bir çox dövlətlərin kvartetlərinin ifasında səsləndirilmişdir. İkinci kvartet-bəstəkarın kamera instrumental musiqi nümunələri arasında diqqətə layiq əsərlərindəndir. Kvartetin məzmunu psixoloji obrazı təcəssüm etdirir. Lakin bununla yanaşı əsərdə lirikanın aparı rolu da aydın görünür. Dərin psixoloji fikirlər, incə lirik-plastika ilə şəffaflaşaraq bütün silsiləyə siraət edir. Simli kvartet üçhissəli kompozisiyadır. Hissələr bir-birinin ardınca fasiləsiz olaraq səslənir. Onlar introduksiya, tokkatta, postlüdiya adlarını daşıyırlar. Kvartetin dramaturji əsasını iki emosional aləmin, iki başlanğıcın, xeyirxahlıq və ədalətin daim insan həyatının gözəllik arzuları qarşısında duran şəxər və qaranlıq qüvvələr ilə mübarizəsi təşkil edir. Bu kvartetdən başlayaraq X.Mirzəzadə sonralar yaradıcılığında görkəmli rol oynayan obrazlar sisteminə qədəm qoyur. Bəstəkarın bir çox əsərlərinin səciyyəvi xüsusiyyətlərindən olan getdikcə “Sönən” sonluq ilk dəfə məhz bu kvartetdə diqqəti cəlb edir. Musiqi məzmunun plakat şəkildə həlli X.Mirzəzadə yaradıcılığı üçün heç vaxt səciyyəvi olmamışdır.

Bəstəkarın 60-cı illərdə yaratdığı (nəşri bir qədər sonra həyata keçirilib)görkəmli əsərlərindən biri olan R.Rzanın sözlərinə vokal səs və simfonik orkestr üçün 4 essedən ibarət “Etiraf” (1977) vokal silsiləsi dərin lirizm və həzn düşüncə aləmini təsvir edir. Beləliklə 60-cı illərdə Azərbaycan musiqisinin diqqətə layiq əsərləri ilə zənginləşdirmiş X.Mirzəzadənin yaradıcılığının yeni mərhələsi kimi səciyyələndirmək olar. 1970-ci ildə ilk dəfə səslənmiş “Triptix” adlı ikinci simfoniya X.Mirzəzadənin parlaq əsərlərindəndir. Simfoniyanın intellektual məzmunlu musiqisindəki klassik və milli ənənələrin müasir musiqi dili ilə sinteziya əsərin müvəffəqiyyətini təmin etdi. Rəngarəng dramaturji cəhətdən məntiqli inkişaf etmiş intonasiya və struktur - kompozisiya formaları simfoniya öz təcəssümünü tapmışdır. Simfoniya dövlət mükafatına layiq görüldüklə tezliklə Moskovada ifa və nəşr olunur. 1972-ci ildə “Triptix” Tbilisi şəhərində “Zaqafqaziya baharı” festivalı günlərində 1981-ci ildə isə İtaliyada müasir Musiqi festivalında səslənmişdir. illərin sınağından çıxan bu əsər uzun ömürlü olmuş və milli musiqi mədəniyyətimizin fonduna daxil olmuşdur. 80-90-cı illər X.Mirzəzadənin yaradıcılığının kamillik dövrü kimi səciyyələndirmək olar. Bu illərdə “Konsertstück” (1994), “Pianto” (1983), “Memory” (1989) “Ağlar və qaralar” orqan üçün 12 prelüd (1984) kimi orijinal əsərlər meydana gəlir.

“Memory” - qeyri-adi alət tərkibinə görə maraqlıdır. Bu əsər bir fleyta, bir obo, bir klarnet, bir faqot, bir valturna, bir skripka, bir viola, bir violançel, 4 üçbucaq və zənglər (kompona) üçün bəstələnmişdir. Əsər 1989-cı ildə Berlində (İsveçrə), Amerika bəstəkarı Çarlz Ayvazın xatirəsinə həsr edilmiş konsertdə ifa olunmuşdur. Bir müddət sonra “Memory” yeni versiyasında London və ABŞ-da səsləndirilmişdir. Bəstəkarın 4 fleyta, arfa, royal, çembolo üçün yazılmış “Pianto” əsəri İtaliyada ifa olunmuşdur. Bu əsərin əlavə xorla işlənmiş variantı da mövcuddur (Polşadakı ifa). X.Mirzəzadənin yaradıcılığının mühüm sahəsini təşkil edən instrumental musiqi bəstəkarı daim diqqət mərkəzində olmuşdur. 80-ci illərin sonunda bəstələdiyi “Mərkəş rapsodiyası” ilk dəfə Qahirədə simfonik orkestrin ifasında səslənərək dinləyici auditoriyasının rəğbətini qazanmışdır. Həmin dövrdə solo skripka üçün müəllifin “Proekontra” adlandırdığı arfa üçün üçhissəli sonata, viola üçün sonata kimi əsərləri ərsəyə gəlir. X.Mirzəzadənin “Kristof Yaqqin üçün gecə musiqisi” (gitara sonatası) bloq fleyta və gitara üçün bəstələdiyi sonata (“Metmorfoze”) Almaniyanın “Tsimerman” nəşriyyatında nəşr olunmuşdur.

“Triptix” adlı ikinci simfoniya X.Mirzəzadənin yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Bu üçhissəli kompozisiya bəstəkarın dəst xəttini bir sıra orijinal xüsusiyyətləri öz əksini tapmışdır. Müəllif silsilədə insan və onu əhatə edən müasirlərimiz haqqında özünü narahat hissələrini, fikirlərini əks etdirir. Simfoniyanın bəstələndiyi dövr üçün bu əsər yenili və qeyri-adiliyi ilə seçilir. Simfoniya sonradan bəstəkarın bir çox əsərləri üçün səciyyəvi olan özünəməxsus dəst-xəttinin başlıca əlamətlərini özündə ehtiva edən monoloq tipli dramaturgiyası ilə diqqəti cəlb edir. Simfoniya rəngarəng dramaturji cəhətdən məntiqli, inkişaf xəttinə malik intonasiyada struktur - kompozisiya formaları öz təcəssümünü tapmışdır. Bununla yanaşı əsər ideya aydınlığı, lakonizmi qrafik yazı tərzilə fərqlənir. Simfoniyanın hissələrinin təzadlılığına baxmayaraq əsər vahidliyi və bütövlüyü ilə seçilir. Bütün əsər boyu irəliləyən doğru sürətli hərəkət, cəld hissələrin ritmik aktivliyi onların parlaq və bir qədər improvizasiyası xüsusiyyətli təzadlı ikinci hissə ilə dinamikası tez-tez rast gəlinən obrazın metamorfozları “Triptix” ə parlaq fərdilik və bədii məzmun relyefliyini verir. Simfoniya melodik, harmonik və polifonik inkişaf ilə yanaşı orkestr yazısının mükəmməlliyi də bəstəkarın danılmaz uğurlarından olmaqla onun simfonik təfəkkürünü nümayiş etdirir. Qeyd etmək lazımdır ki, adətən bəstəkarın xalq musiqisi ilə əlaqəsi bilavasitə intonasiya səviyyəsində deyil. Daha çox təfəkkür qanunauyğunluğunda özünü biruzə verir. Eyni zamanda bu simfoniyanın ilk baxışda mürəkkəb görünən musiqi dilində müəllifin milli - mədəni ənənələrinə bağlılığı kifayət qədər aydın hiss olunur. Simfoniyanın bütün hissələri birinci hissədən (“Allegro monte troppo”) əks edilmiş başlanğıc mövzusu üzərində qurulmuşdur.

Burada Baxın ənənələri ilə yanaşı bəstəkarın milli təfəkkürünün dərin köklərini görmək mümkündür. Birinci hissənin başlanğıc mövzunun iki əsas elementi, melodik və ritmik intonasiya baxımından simfoniyanın sonra gələn bütün qurumlarının əsasını təşkil edir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu əlaqə heç də hər zaman aydın müşahidə olunmur. Sərbəst ornament şəklində təqdim olunan ilkin intonasiya materialı ikinci hissənin əsas mövzusunun məzginini təşkil edir.

Simfoniyanın II hissəsində (largo) plastik, sərbəst, axıcı xüsusiyyətli melodiya daxili ekspresivlik ilə qoboyun solosu ilə verilir.

Klarnetin qoşulması dialoq - söhbət səslənməsini xatırladır. Sonradan fətoq və orkestrin digər alətlərini əlavə olunması mövzunun dinamik inkişafına gətirib çıxarır. Tədricən müəllif dinləyicini zərif elegiyadan faciəvi həddə gətirir. Simfoniyanın III hissəsi obraz-emosional məzmun cəhətdən II hissə ilə təzad təşkil edərək birinci hissənin özünəməxsus reprizi kimi qəbul olunur.

Beləliklə final birinci hissənin dramaturji inkişafını davam etdirir. Final sonata formasında yazılmışdır. Bu hissənin əsas mövzusu bir qədər rəqs tərzlidir. Finalda solo elementlər üstünlük təşkil edir. Burada bütün mövzular valturna, zərb alətlərinin ifasında iti tempdə səslənərək aktiv həyat obrazlarını canlandırır.

“Ağlar və qaralar” silsiləsinin ilkin versiyası orqan üçün yazılmışdır. Sonradan bəstəkar bu silsiləli fortepiano üçün işləmişdir. Bax, Şopen, Şostakoviç, Hindemit, Qarayev kimi klassiklərin təcrübəsindən bəhrələnən X.Mirzəzadə yeniliyi və danılmaz sərbəstliyi ilə seçilən bir əsər yaratmışdır. “Ağlar-qaralar” poliritmik “Naxışlı” qeyri-sabit vürğülü özünəməxsus virtuos pyeslərdir. Prelüdlərin harmoniyası müxtəlif ritmlərdən həllini tapmış üfüqi, inkişafda verilmişdir. Homofon üslubu bu pyeslərdə üstünlük təşkil etməsə də onlar faktura variantları rəngarəngliyi ilə seçilir. Polifoniyadan geniş istifadə edən bəstəkar fikir və hissələrin dərin ifadəsinə mürəkkəb tərkibli obrazın yaranmasına nail olur. Polifoniya və homofoniyanın uyğunluğu müasir dövrün klasterlərinin yazı xəzinəsindən bol-bol istifadə, sonor effektləri əsəri daha da zənginləşdirir. “Ağlar və qaralar”

silsiləsi 12 prelüddən ibarətdir. (iki dəftərdə). birinci dəftərdə prelüdlər fortepianonun ağ dilləri üzrə yuxarı istiqamətdə pilləvari ardıcılıqlarla düzülmüşlər. “do”, “re”, “mi”, “fa”, “sol”, “lya”, “si”. ikinci dəftərdə isə prelüdlər fortepianonun qara dilləri üzrə aşağı doğru ardıcılıqla: “si b”, “lya b”, “fa diyez”, “re diyez”, “do, d diyez”.

Prelüdlərin adında “do”, “re” və s göstərilməsi tonallığın müəyyən olunmasına deyil musiqinin bir səs qütbünə meyillənməsinə işarədir. Səs qütbü melodikadan özünü biruzə verən dayaq nöqtəsi olub. Hər hansı tonallığın hədudlarında öz əksini tapa bilər. Prelüdlərin hər birində belə dayaq pillələri vardır. Beləliklə hər bir pyesin əsasını lad sisteminin mərkəzinə çevrilən bir səs təşkil edir ki, o da digər səsləri özünə cəlb edir. Silsilədə prelüdlər müxtəlif obraz və intonasıya məzmunludur: pyeslər lirik, enerjili, major xarakterli, kədərli, canlı, rəqs tərzli, həyatsevər, mahnıvari və s. işıqlı dünya duyumuna malik obrazlar əsərdə üstünlük təşkil edir.

Abasova Günay

Firəngiz Əlizadə (1947)

Firəngiz Əliağa qızı Əlizadə ([28 may 1947](#), [Bakı](#)) — Azərbaycanın görkəmli bəstəkarı, UNESCO-nun Sülh artisti, Azərbaycan Respublikasının xalq artisti (2000), professor Firəngiz Əlizadə müasir Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin dünya miqyasında ən tanınmış simalarındandır. Onun əsərləri xarici ölkələrdə ən böyük konsert və teatr səhnələrində, beynəlxalq festivallarda adlı-sanlı ifaçılar tərəfindən səsləndirilir. Onun musiqisi minlərlə xarici dinləyicilər tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanaraq, ən geniş beynəlxalq arenada şöhrət qazanmışdır. Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi (1990), AMEA-nın müxbir üzvü (2017), professor ([1999](#)), Azərbaycan Respublikasının xalq artisti ([2000](#)), [Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi](#) Himayəçilik Şurasının üzvü Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının Sədri.

Firəngiz Əliağa qızı Əlizadə 1947-ci il mayın 28-də [Bakı](#)da anadan olmuşdur. İlk musiqi təhsilini [Azərbaycan Dövlət Konservatoriyası](#)nın nəzdində xüsusi istedadlı uşaqlar üçün orta ixtisas musiqi məktəbində almışdır. Daha sonra [Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında](#) bəstəkarlıq və [forteplano](#) ixtisasları üzrə təhsil almışdır. Həm bəstəkarlıq (1972-ci il, professor [Qara Qarayevin](#) sinfi), həm də forteplano ixtisası üzrə (1970-ci il, professor [Urfan Xəlilovun](#) sinfi) konservatoriyayı fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. 1972-1974-cü illər ərzində [Qara Qarayevin](#) assistenti kimi çalışmış, 1974-cü ildən Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında (indiki Bakı Musiqi Akademiyası) pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmağa başlamışdır. F.Əlizadə 1994-cü ildə dissertasiya müdafiə edərək, sənətsünaslıq namizədi elmi dərəcəsinə, 1998-ci ildə [professor](#) elmi adına layiq görülmüşdür. 1992-ci ildə F.Əlizadəyə Türkiyə dövləti tərəfindən “Boş beşik” baletinin yaradılması sifariş olunmuşdur. Həmin əsər Mersin Opera və Balet Teatrının açılışı münasibəti ilə səhnəyə qoyulmuşdur. 1997-ci ilə qədər F.Əlizadə Mersin Opera və Balet Teatrında və Mersin Konservatoriyasında professor vəzifəsində çalışmışdır.

1999-cu ildə isə o, [Almaniya](#)ya, [Berlin](#) İncəsənət Akademiyasının (“Akademie der Künste”) professoru vəzifəsinə dəvət olunmuşdur. 2007-ci ilə kimi burada bəstəkar, pianoçu və dirijor kimi fəaliyyət göstərmişdir.

F.Əlizadənin fəaliyyəti çoxşaxəli və genişdir. F.Əlizadə bir bəstəkar, pianoçu, dirijor, musiqi-ictimai xadim kimi beynəlxalq aləmdə böyük nüfuz qazanmışdır. Bir pianoçu kimi o, [A.Berg](#), P.Hindemit və digər XX əsr xarici ölkə bəstəkarlarının müasir əsərlərinin ölkəmizdə tanıtılmasında mühüm rol oynamış, bir çox Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərinin ilk ifaçısı olmuşdur. Öz əsərlərinin təqdimatında da o, həm pianoçu, həm də [dirijor](#) kimi çıxış edir.

F.Əlizadə öz yaradıcılığı ilə milli mədəniyyətimizi Azərbaycanın hüduqlarından çox-çox uzaqlarda parlaq şəkildə təmsil edir. Onun əsərləri bir çox xarici ölkələrdə ifa olunmuş, o, həmin ölkələrin “composer in residence” (ölkənin rəsmi bəstəkarı) fəxri tituluна layiq görülmüşdür.

F.Əlizadə müxtəlif janrlarda bir sıra musiqi əsərlərinin müəllifidir: “İntizar”, “Sənin adın Dənizdir”, “Ağ atlı oğlan” operaları, “Boş beşik” və “Stadt-Graniza” baletləri, “Habilsayağı”, “Muğamsayağı”, “Oasis”, “Dərviş”, “Abşeron” - müxtəlif ifaçılıq tərkibi üçün instrumental əsərlər, “Silk road” Konserti, violonçel və orkestr üçün Konsert “Mərsiyə”, böyük simfonik orkestr üçün “İthaf” və s. əsərlər.

Son illərdə xarici ölkələrin musiqi kollektivlərinin sifarişləri ilə yazılmış və ifa olunmuş əsərlərdən: Violonçel üçün “Oyan!” (Paris, Fransa, 2005), Kvintet üçün “Xəzər” ([Nyu-York](#), ABŞ, 2006), Fleyta, klarnet, skripka və zərb alətləri üçün “Atəş” (Sietl, ABŞ, 2006); “Optical Identity” baleti (Sinqapur, 2007); Misteriya “Al Kamandjaty” (Roma, İtaliya, 2007), Skripka üçün “Dastan” ([Augsburg](#), Almaniya, 2007), Hazırlanmış fortepiano, violonçel və kamera orkestri üçün “Dəniz” ([Bern](#), İsveçrə, 2008), “Your name means the Sea” operası (Hyuston, ABŞ, 2011), Xanəndə, flamenko ifaçısı və ansambl üçün “Mugflagamenco” ([Amsterdam](#), Hollandiya, 2011), Skripka və fortepiano üçün “İmpuls” (ABŞ, 2012), Forteplano üçün “Landscape” ([Fransa](#), 2012) və s. qeyd etmək olar.

F.Əlizadə 1974-cü ildən SSRİ və Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvüdür. 1979-cu ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı İdarə heyətinin katibi olmuşdur. 2007-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının sədri seçilmiş və bu günə kimi həmin vəzifədə fəaliyyətini davam etdirir.

F.Əlizadə respublikanın musiqi-ictimai həyatında önəmli rolunu oynayan görkəmli musiqi xadimidir. O, Heydər Əliyev Fondunun rəhbərliyi ilə keçirilən I, II və III “Muğam Aləmi” Beynəlxalq Musiqi Festivallarının, Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının layihəsi əsasında Şəkidə və Bakıda keçirilən I, II, III, IV, V, VI və VII “İpək yolu” Beynəlxalq Musiqi Festivallarının bədii rəhbəri kimi, “Üzeyir dünyası” layihəsinin baş redaktoru kimi səmərəli fəaliyyət göstərir.

8 fevral 2015-ci ildə Firəngiz Əlizadənin əsərlərinin də daxil olduğu Hillari Han ([ing. Hillary Han](#)) adlı Amerikalı skripkaçı "Deutsche Grammophon" albomu "[Qremmi](#)" mükafatına layiq görülüb. Azərbaycanlı bəstəkarın əsərlərinin çoxluq təşkil etdiyi albom "İlin ən yaxşı kamera musiqisi" nominasiyasının qalibi seçilib.

- "[Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi](#)" fəxri adı — 1990
- "[Azərbaycan Respublikasının xalq artisti](#)" fəxri adı — 28 oktyabr 2000
- "[Şöhrət](#)" ordeni — 25 may 2007
- [UNESCO](#)-nun "Sülh artisti" fəxri adı — 2007
- "Uğur" mükafatı — 2010
- "Zirvə" mükafatı — 2011
- AMEA-nın "Üzeyir Hacıbəyli" mükafatı — 2016
- "[Şərəf](#)" ordeni — 22 may 2017
- AMEA-nın müxbir üzvü — 2017
- "The First" mükafatı — 2017

Elmi əsərlərin siyahısı:

Əsərin adı	Yazılma tarixi	İlk nümayişi
1. Piano üçün 1 saylı Sonata (Alban Bergin xatirəsinə ithaf olunub)	1970	1970, Bakı, Azərbaycan
2. Habilsayağı	1979	Dekabr, 1979, Leningrad, SSRİ
3. Orqan üçün Fantaziya	1982	Fevral, 1982, Bakı, Azərbaycan
4. “Üç akvarel”	1987	28.02.1987, Bakı, Azərbaycan
5. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində orkestr üslubu (metodik vəsait)	1987	Bakı, “Azİneftexim”, 1987
6. “Zu den Kindertotenliedern” (Qustav Malerin xatirəsinə ithaf olunub)	1989	6.06.1989, Zürix, Almaniya
7. “Piano üçün musiqi”	1989	25.10.1989, Los-Anceles, ABŞ
8. Dilogiya II	1990	1990, Zürix, Almaniya
9. “Boş beşik”. Balet	1993	3.01.1993, Mersin, Türkiyə
10. “Muğamsayağı” (3 saylı simli kvartet)	1993	24.04.1993, Nyu-York, ABŞ
11. Yapon poeziyasından	1995	2.06.1995, Bern, İsveçrə
12. Crossing II	1995	2.06.1995, Bern, İsveçrə
13. Qara Qarayev (monoqrafiya)	1997	Bakı, 1997
14. Azərbaycanın simfonik musiqisi (monoqrafiya)	1998	Bakı, “Şirvannəşr”, 1998
15. “Strum und Drang”	1998	1.11.1998, Köln, Almaniya
16. “Eşq havası”	1998	26.11.1998, Tallin, Estoniya
17. “Oasis” (4 saylı simli kvartet)	1999	23.02.1999, Qlazqo, Şotlandiya
18. “İtirilmiş zaman axtarışında”	1999	23.04.1999, Orhus, Danimarka
19. “Ölümsüzlüyə səyahət”. Oratoriya	1999	21.08.1999, Lüsern, İsveçrə
20. “İpək yolu” konserti	1999	28.08.1999, Lüsern, İsveçrə
21. “Gottes ist der Orient” kantatası	2000	28.05.2000, Köln, Almaniya
22. “Abşeron” kvinteti	2001	1.04.2001, Paris, Fransa
23. “Bayatılar” Hilliard Ansambli üçün	2001	19.05.2001, Bonn, Almaniya
24. “Dəyişmə II”	2001	29.06.2001, İstanbul, Türkiyə

25.	“Dərviş”	2001	22.08.2001, Votersen, Almaniya, (Schleswig Holstein Musik Festival)
26.	“Stadt Graniza”. Balet	2001	11.10.2001, Berlin, Almaniya
27.	Marimba və Orkestr üçün Konsert	2001	2.06.2002, Ştutqard, Almaniya, (III Beynəlxalq Marimba Müsabiqəsi)
28.	“Mərsiyə”	2002	2.06.2002, Lissabon, Portuqaliya
29.	“Nağıllar”	2002	17.08.2002, Lüsern, İsveçrə
30.	“Şüştər”	2002	5.10.2002, Berlin, Almaniya
31.	“İthaf”	2003	27.01.2003, Bakı, Azərbaycan
32.	“Sabah”	2003	10.07.2003, Aspen, ABŞ
33.	“Yanar Dağ”	2003	5.09.2003, Zermatt, İsveçrə
34.	“Zikr” Atlas Ansamblı üçün	2004	24.06.2004, Amsterdam, Hollandiya (Concertgebouw)
35.	“Impromptus”	2004	29.06.2004, Bantri, İrlandiya
36.	“Axtarışda...”	2005	19.05.2005, Amsterdam, Hollandiya
37.	“Öncə sezmə...”	2005	10.06.2005, Münxen, Almaniya
38.	Dəyişmə II	2005	10.07.2005, Osnabrük, Almaniya
39.	“Impromptu-Crossings”	2005	16.11.2005, Paris, Fransa
40.	“Oyan”	2005	20.11.2005, Paris, Fransa
41.	“Xəzər”	2006	1.02.2006, Nyu-York, ABŞ
42.	“Atəş”	2006	18.02.2006, Sietl, ABŞ (“Icebreaker III: Caucasus” Festivalı)
43.	“İlk sözlər”	2006	10.09.2006, Turin, İtaliya
44.	“Optical Identity”. Balet	2007	31.05.2007, Sinqapur
45.	“Al Kamandjaty”. Misteriya	2007	30.11.2007, Roma, İtaliya
46.	“İntizar” operası	2007	15.12.2007, Bakı, Azərbaycan
47.	“Dəniz”	2008	16.11.2008, Bern, İsveçrə
48.	“Dastan”	2009	23.05.2009, Auşsburq, Almaniya
49.	“Sənin adın Dənizdir”. Opera	2011	21.05.2011, Hyuston, ABŞ (Hyuston Grand Opera)
50.	“Mugflamenco”	2011	30.01.2011, Amsterdam, Hollandiya

51.	“Impulse”	2012	11.09.2012, Rio de Janeyro, Braziliya
52.	“Mənzərə”	2012	4.06.2012, Qalyar, Fransa
53.	“Trance”. Balet	2015	1-3.02.2015, Almaniya
54.	“Rəqs” - Kronos kvartet	2016	4.02.2016, San-Fransisko, ABŞ
55.	“Nasimi” Passion	2017	Aprel, 2017, Amsterdam, Hollandiya

Operalar

- [İntizar](#) (2007)
- [Qarabağnamə](#) (2007)
- [Ağ atlı oğlan haqqında əfsanə](#) - rok-opera
- [Sənin adın dənizdir](#) (2011)

Balet

1. “Boş beşik” – Türkiyə, Mərsin, 1993.
2. “Stadt-Granitza” – Almaniya, Berlin, 2000.
3. “Du Don De Sol” – Portuqaliya, Lissabon. “Absheron Quintet” Paulo Ribieronun xoreoqrafı ilə “Kronos Quartet” və müəllifin ifasında. “Arseni Tarkovskinin kino dünyası” baleti, 1999/2000.
4. “Song of Azerbaijan” – Broadway, New-York, ABŞ. “Muğam sayağı”nın musiqisi əsasında, “Kronos Quartet”in ifasında, “Pearl Lang” Balet Company, 2000/2003.
5. Hugo Fanari – “Muğam sayağı”, italiyalı xoreoqraf və baletmeystr.
6. “One” – fin xoreoqrafik qrupunun baleti, Helsinki, 2003/2005.
7. “Optical Identity” – ingilis xoreoqrafı , “Tang” Sinqapur simli kvarteti, Sinqapurda İncəsənət Festivalı, 2007/2009.
8. “Trance” – Almaniya, Coburg, Landestheater Coburg – 2015-2016 mövsümü ərzində 11 tamaşa.
9. “Oyan!” – Toronto, Agha Khan Museum, Sashar Zarif Dance Group, 2015-2016-2017.
10. “Dərviş” – Nəsiminin yubileyinə həsr olunmuş tamaşa, YUNESKO, 2017.

Vokal-instrumental əsərləri

- [Nazim Hikmətin](#) sözlərinə bariton, xor və kamera ansamblı üçün "Ölümsüzlüyə yolculuq" Oratoriyası (1997);

- İ.Takubokunun sözlərinə 3 ifaçı – soprano, fleyta, piano/vibrafon/çelesta üçün vokal silsilə (1990);
- A.S.Puşkinin sözlərinə tenor və simli kvartet üçün "Vlasth krasoti" Romansı (1999);
- Müəllifin sözlərinə soprano və kamera ansamblı üçün "İtirilmiş zaman axtarışında" (1999);
- Azərbaycan şairlərinin və Y.V.Qotyenin "Şərq-Qərb Divanı" poeməsindən sözlərinə kiçik həcmli xor, orqan, arfa və zərb alətləri üçün "Gottes ist der Orient" /alman və azərb. dil./ (2000);
- Qiraətçi, solo-violonçel və ansambl üçün "Dərviş" Septeti (2000);

Instrumental əsərləri

- Piano üçün 2 sayılı Sonata (1990)
- 2 ifaçı – klarnet və vibrafon /çelesta/ üçün "Crossing-I" /"Çarpazlaşma-I"/ (1991)
- 11 ifaçı üçün "Crossing-II" /"Çarpazlaşma-II"/ (1992)
- Simli kvartet, zərb alətləri və sintezator üçün "Muğamsayağı" (1993)
- violonçel və fortepiano üçün "Habilsayağı"
- Solo-gitara üçün "Fantaziya" (1994)
- Fleyta, iki gitara və zərb alətləri üçün "Azərbaycan pastoralı" (1998)
- Simfonik orkestr üçün "Sturm und Drang" (1998)
- Zərb alətləri və kamera orkestri üçün "Silkout road" Konserti (1999)
- "İpək yolu" silsiləsi: ud və kamera ansamblı üçün "Miraj" (1998); Solo-violonçel üçün "Eşq havası" (1998); simli kvartet və maqnit yazısı üçün "Oasis" (1999);
- Piano /prepare/ və simli kvartet üçün "Abşeron" kvinteti (2001)
- Vokal kişi kvarteti üçün "Bayatılar" (2001); İki arfa və maqnit. yazısı üçün "Deyişmə" (2001)
- Marimba və simli orkestri üçün Konsert (2001).

Şübhə yoxdur ki, dünya musiqi Olimpində "Dünya Artisti" Firəngiz Əlizadə adlı bir ulduz parlayır. Onun musiqisi Qərbin xoreoqraf, quruluşçu və musiqi tənqidçilərinin diqqət mərkəzindədir. Firəngiz Əlizadənin skripka üçün yazdığı "İmpuls" əsəri Hillari Xaanın ifasında prestijli "Grammy" mükafatına nominasiya edilib, Azərbaycan bəstəkarının istedadının minlərlə pərəstişkarı bu əsərin müəllifinə minnətdarlıq və ehtiram bildirib. Bu musiqi dünyanın müxtəlif guşələrində böyük sevincə qarşılanıb. Hillari Xaan özü bizim maestronun musiqisinin fanatı olduğunu dəfələrlə qeyd edib.

F. Əlizadə iki tammetrajlı baletin – 1993-cü ildə Türkiyə Mədəniyyət Nazirliyinin sifarişi ilə yazılmış "Boş Beşik" və 2000-ci ildə "Akademie der Kunst"nin (Berlin) sifarişi ilə yazılmış "Stadt-Graniza" baletlərinin müəllifidir. Qeyd etmək lazımdır ki, onun əsərləri çox vaxt avanqard beynəlmiləl səhnə layihələrinin əsasını təşkil edir. Bütün bu səbəblərə görə F. Əlizadənin musiqisinə müraciət edən xoreoqrafların və balet quruluşçularının sayı durmadan artır. Lap təzə bir misal göstərək: 2015-ci il sentyabrın 24-də və 25-də Toronto şəhərindəki (Kanada) "Aga Khan Museum" konsert zalında "Oyan" adlı tamaşa olub. Amerika qitəsində F.Əlizadənin musiqisinin yenidən səslənməsi dinləyicilərə və tamaşaçılara unudulmaz anlar bəxş edib.

Hazırda Kanadada yaşayan İran mənşəli rəqqas və xoreoqraf Əli Rza Zərif tərəfindən on il bundan əvvəl yaradılmış "Sashar Zarif Dance" bəstəkarı müraciət edərək onun əvvəlki "Oyan" və "Muğamsayağı" əsərləri əsasında 45 dəqiqəlik yeni kompozisiya yaratmasını xahiş edib. Bu kompozisiyada iki əsərin ifası elektron musiqi, habelə Mirələm Mirələmovun (xanəndə) və Elnur Mikayılovun (kamança) canlı ifası ilə müşayiət olunub. Nəticə etibarilə çox maraqlı bir musiqi əsəri və onun əsasında bir ifaçı üçün tamaşa yaranıb. Bu ifaçının rəqsində müasir balet, dərvişin caduları, gimnastika tryukları, jestlərin və mimikanın simvolizmi cəmləşib. Violonçel tembrli kamança səsinə qarışır, xanəndənin səsi isə şövqlü rəqs ritmlərini daha da çılgınladır. Şəxsiyyətin yaranması və onun yaradıcılığı, dünyanın yaranması və kainatın sirləri barədə bütöv bir "səhnə" əmələ gəlir. Işıq və rəng effektləri görmə sırasını tamamlayaraq onu daha həcmli və təsirli edir. Bu, çox böyük effektdir. Dalbadal iki gün gurultulu alqış sədaları, tamaşalardan sonra nəzərdə tutulmayan mətbuat konfransları, yeni-yeni yaradıcılıq təklifləri...

Kanadadakı uğurun təsiri hələ keçməmiş Almaniyada F.Əlizadənin musiqisinə yeni layihə başlanması elan edilib. “Landestheater” teatrı (Koburqa, Bavariya) Mosart, Firəngiz Əlizadə, Con Lennon və Pol MakKartninin musiqisi əsasında 2015-ci il dekabr ayından 2016-cı il mart ayına qədər nəzərdə tutulan 11 tamaşanın konkret tarixlərini elan edib. Firəngiz Əlizadənin simfonik və kamera musiqisi əsasında yeni “Trance” baletinin quruluşçusu almaniyalı xoreoqraf Renata Lidtkedir, baş rolu yaponiyalı rəqqas Takaşi Yamomoto ifa edir. Bir klassik və müasir avanqard musiqinin iki nümayəndəsi. Təsədüfü deyil ki, Firəngiz Əlizadənin adı Avropada keçmiş və müasir dövrün üç görkəmli musiqiçisi sırasındadır. Öz-özümə soruşuram: nə üçün Qərb bizim maestronu alqışlayır və yalnız bizim bəstəkarın musiqisini dinləmək istəyir? Musiqi özü qərblə dinləyici və tamaşaçının qəlbinə yol tapmasa, onların etimadını qazanmaq mümkün deyil. Bu əsrin əvvəlində bir neçə məşhur şəxsin rəylərinə fikir verin. 2001-2003-cü illər mövsümündə “Mugamsayağı” əsərinin musiqisi əsasında italyan xoreoqrafı Hyuqo Fanari Brodveydə (Nyu-York) “Song of Azerbaijan” baletinin, portuqaliyalı xoreoqraf Emmanuel Ribeyronun “Andrey Tarkovskinin kino dünyası” adlı performansı, Helsinki Opera Teatrının səhnəsində uzun illər tamaşaya qoyulan birpərdəli “One” baleti – bütün bu əsərlərin musiqisi bizim görkəmli maestroya məxsusdur.

Bəs F. Əlizadənin musiqisində müxtəlif millətlərdən olan xoreoqrafları cəlb edən nədir? Onun yaradıcılıq üslubunun hansı cəhətlərini digər müasir bəstəkarların yaradıcılığında tapa bilmirlər? Burada məşhur tədqiqatçıların, musiqişünasların söylədiklərinə diqqət yetirmək vacibdir. Onlar Azərbaycan bəstəkarının populyarlığı fenomeni dəfələrlə vurğulayıblar. “New York Times” qəzetinin musiqi şərhçisi Kyle Gann yazır: “Şübhəsiz, Firəngiz Əlizadə 20-ci əsrin ikinci yarısında Şərqi Avropada ən maraqlı şəxsiyyətlərdən biridir”. Başqa bir fakt: “Time Out” New York nəşrinin musiqi tənqidçisi Susan Cekson yazır: “Firəngiz Əlizadənin universal musiqisi dinləyicilərə sehrli təsir göstərir. Bu musiqi melodiya və parlaq texnika ilə zəngindir”.

Paul Qriffits: “Crossing-2” əsəri parlaq və cəlbedicidir. Bu əsərdə Şərq ilə Qərbin sintezinin necə ola biləcəyi sualına yer qalmır. Əsər bu suala çox gözəl cavab verir” (“New York Times”, 1997-ci il). Andre Cut-«Irish Examiner» 2004: “Ciddi musiqi sahəsində Şərqi nadir nümayəndəsi Firəngiz Əlizadə, şübhəsiz, böyük istedad sahibidir. Uzaq Azərbaycandan gəlmiş bu qadın Şərqi emosional gücünü və intellektual dərinliyini özündə cəmləşdirməyə və bütün bunları qərb bəstəkarlıq məktəbinin avanqard texnikası ilə əlaqələndirməyə nail olub”.

Alman musiqişünası Ulrika Patofun Almaniyada nəşr edilmiş kitabından da çoxlu sitatlar gətirmək olar. Bu müəllif F. Əlizadənin böyük istedadını, onun bəstəkarlığını, pianoçuluğunu, musiqişünaslığa dair işlərini, pedaqoji fəaliyyətini, habelə Türkiyə, Amerika və İsveçrədə dirijor kimi çıxışlarını əhatə edən fəaliyyətinin geniş miqyasını döndə-döndə vurğulayır.

Lakin bu kitabın bəlkə də ən maraqlı cəhəti həmin nəşrə Firəngiz Əlizadənin yaradıcılığı və şəxsiyyəti barədə (2007-ci ilə qədər olan dövrə aid) bütün Avropa dillərində 220 adda bibliografik siyahı daxil edilməsidir. Bu, Azərbaycan musiqisi tarixində unikal hadisədir.

Bəs F. Əlizadə üslubunun hansı cəhətləri tədqiqatçıların diqqətini xüsusilə cəlb edir? Bu, maraqlı və diqqətə layiq sualdır. Cavab isə belədir: Musiqi obrazlarının qabarıqlığı, tembr zərifliyi, dramaturji ölçü həddi, Avropa və Şərq musiqi alətlərinə əsl virtuoz kimi bələd olmaq, müxtəlif bəstəkarlıq texnikasından istifadə edilməsində tükənməz fantaziya...

Xaricdən alınan xəbərlərin sayı artmaqdadır. Və bu xəbərlərin hamısı Qərbin mədəniyyət xadimlərinin bizim məşhur həmvətənimiz, Azərbaycan Respublikasının fəxri və milli sərvəti olan, müasir dövrün görkəmli bəstəkarı Firəngiz Əlizadənin musiqisinə və yaradıcılığına tükənməz maraq barədədir.

Musiqiyə sevgidən danışanda iki istiqamət nəzərdə tutulur. Bir musiqiyə qulaq asıb ondan mənəvi qida alanlar, bir də gözəl musiqi yaratmağı bacaranlar. Musiqi yaratmaq bacarığı hər insana nəsis olan keyfiyyət deyil. Bu, böyük bir istedadır ki, Tanrı onu ən çox sevdiyi bəndələrinə bəxş edir.

Belə simalardan biri də istedadı ilə xalqımızı dünyada əzmlə təmsil edən, UNESCO tərəfindən Azərbaycandan yeganə «Sülh artisti» mükafatına layiq görülməyi Xalq artisti, professor Firəngiz Əlizadədir. Onun özünəməxsus və fərqli musiqi dünyası var. Bu dünyaya o əvvəlcə pianoçu kimi daxil olmuş, sonralar isə öz əsərlərini yaratmaqla Azərbaycan professional musiqi xəzinəsini zənginləşdirmişdir.

Qara Qarayev məktəbinin layiqli davamçısı olan Firəngiz Əlizadə Azərbaycanda yeni musiqi cərəyanının aparıcı qüvvələrindən biridir. Onun sərhədləri aşan musiqisinin sevilməsinin əsas səbəbi sənətkarın öz peşəsinə olan sevgisindən irəli gəlir. Bu yerdə Qreq Dubinski imzalı musiqişünasın Firəngiz xanım haqqında fikirlərinə nəzər salaıq. O, yazır: «Yer kürəsinin müxtəlif guşələrində mədəniyyətlərin, sivilizasiyaların bir-birinə zidd gəlməsi şəraitində Firəngiz Əlizadənin əsərləri barış rəmzi kimi çıxış edir. O, Azərbaycan musiqisinə və tarixinə xas olan Şərq və Qərb cinahlarını sintez edərək nadir musiqi dünyası yarada bilmişdir».

Belə yaradıcılıq irsinə malik olmağın başlıca səbəblərindən biri də daim axtarışda olmaqdır. Bu da sənətkarı başqalarından fərqləndirən ən ümdə cəhətidir. Firəngiz xanım haqqında nəşr olunan bir mənbəni qeyd etmək istərdim. Bu, türk dilində yeni işıq üzü görən “Firengiz Alizadenin müzik dünyası” kitabıdır. Belə bir kitabı hazırladıqlarına görə redaktor Ömər Kayhana və digər yaradıcı heyətə musiqi ictimaiyyəti adından çox sağ olun deyirik. Çünki kitab görkəmli bəstəkarın parlaq əməllərini bir daha türk dünyasına bəyan edir ki, bu da Azərbaycan musiqi mədəniyyəti üçün daha bir uğurdur. Ön sözdə qeyd olunan bir fikri olduğu kimi təqdim edirik: “Firengiz Alizade kendine, yaratıcılığına karşı çox sorumlu biri ve de sorumlu olduğu için hep başarı kazanmış. Başarının sırrını bir besteçi olarak saklamaz; hep öğrenmek, hep çalışmak ve öğrendiklerini öğrencilerine öğretmek...” Bəli, Firəngiz xanım həm insani, həm də sənətə aid fərdi keyfiyyətləri ilə seçilən sənətkardır. Onun fəaliyyəti yalnız bəstəkarlıqla bitmir. Yaradıcılığının ilk dövründən bu günə qədər musiqi təbliğatçısı kimi də geniş fəaliyyəti ilə mədəniyyətimizə töhfələr bəxş edib. Bu mənada onun mahir pianoçu kimi hələ tələbəlik illərindən başlayan uğurları yenə də davam etməkdədir. Ən mötəbər beynəlxalq festivallarda pianoçu kimi çıxış edərək böyük nailiyyətlər qazanıb. O, Qərb bəstəkarlarının əsərlərinin fəal təbliğatçılarından biridir. Bundan başqa Azərbaycanda ilk qadın dirijoru kimi rəğbət qazanmaq da məhz Firəngiz xanıma qismət olub.

Firəngiz Əlizadə eyni zamanda ölkəmizin və dünyanın musiqi həyatından bəhs edən məqalələrin müəllifidir. Xalq musiqisinə, muğam janrına dərin bələd olan bəstəkar bu intonasionaları müasir musiqi dilinə ustalıqla çevirir. Firəngiz xanımın 2007-ci ildə «Muğam jurnalının» ilk nömrəsində nəşr olunan «Muğam sənəti dünya musiqisi kontekstində» məqaləsi bu baxımdan bariz nümunədir. Onun Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında orkestrləşdirmə mövzusunda dissertasiyası (1994) və Qara Qarayev haqqında kitabı (1997) milli musiqişünaslıq elminə dəyərli töhfələrdir.

Bəstəkarın fəaliyyətinin bir şəxəsinə də pedaqoji fəaliyyəti təşkil edir. Azərbaycanda, Türkiyədə, ABŞ-da, Almaniyada və digər ölkələrdə məhsuldar müəllimlik fəaliyyətini aparmış və aparmaqdadır. Geniş yaradıcılıq irsinə malik olan Firəngiz Əlizadənin ictimai fəaliyyəti də çox təqdirəlayiqdir. Bir vaxtlar katibi olduğu Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının artıq neçə ildir ki, sədridir. Bu illərdə Azərbaycan mədəniyyətinə bir çox uğurlar bəxş olunub ki, burada Bəstəkarlar İttifaqının da böyük rolu var. Firəngiz xanım respublikamızda keçirilən beynəlxalq musiqi festivallarında ictimai xadim və təşkilatçı kimi yaxından iştirak edir. «İpək yolu» beynəlxalq musiqi festivalı buna parlaq nümunədir.

Mayın 28-də ad gününü qeyd edən hörmətli sənətkarımıza cənsağlığı, yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq. Əminik ki, o, Azərbaycan və dünya musiqisinə hələ neçə-neçə töhfələr bəxş edəcəkdir. Seyid Əzimin təbirincə desək: «Bir şəmi ki həqdən yana, heç bad ilə sönməz». Firəngiz xanım, Tanrının bəxş etdiyi sənət çırağınızın işığı daha nurlu və parlaq olsun.

Abasova Günay

Фәрәс Qarayev (1943)

Fərəc Qarayev 1943-cü il dekabr ayının 19-da anadan olub. Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını 1966-cı ildə professor Qara Qarayevin sinfi üzrə bitirib. 1991-ci ildən fasilələrlə Bakı və Moskvada yaşayır.

Qarayev Fərəc Qara oğlu 1966-cı ildən Azərbaycan Konservatoriyasında dərs deməyə başlayıb. 1999-cu ildən P.İ.Çaykovski adına Moskva Dövlət Konservatoriyasının musiqi nəzəriyyəsi kafedrasının professorudur.

1994-1996-cı illərdə Moskvada Müasir Musiqi Assosiasiyasının (ACM) vitse-prezidenti olub. 1995-ci ildən Bakıda Yeni Musiqi cəmiyyətinin prezidentidir. 1980-1994-cü illərdə BaKaRa-ensemble kollektivinin bədii rəhbəri funksiyasını həyata keçirib.

2003-2005-ci illərdə Kazan Konservatoriyasının bəstəkarlıq kafedrasında professor kimi çalışıb. A.Krupp fondunun təqaüdçüsü olub, 1991-ci ildə Volkwang Hochschule Essen'də composer-in-residence kimi fəaliyyət göstərib.

Bəstəkarın yaradıcılığını üslub cəhətdən dəqiq xarakterizə etmək çox mürəkkəbdir, postmodern estetikasının ümumi cəmə gətirəcəyi bir çox bədii istiqamətlər və müxtəlif bəstəkarlıq texnikaları Qarayevin yaradıcılığının müxtəlif dövrlərinə təsadüf edir - buraya neoklassisizm və serializm, puantilizm və sonoristika, collage, instrumental teatr və s. aiddir.

Göstərilən təmayülləri yaradıcılığında yüksək peşəkarlıqla cəmləşdirən Fərəc Qarayev avanqard ideyalara xüsusi maraq göstərir və bədii axtarışlarını əsasən instrumental janr çərçivəsində aparır. O, dinləyiciləri sanki keçmiş və müasir dövrün ən görkəmli simaları ilə görüşdürür. Məsələn, "Mən Mosartla Praqadakı Karl körpüsündə vidalaşmışam" simfonik əsəri Avstriya bəstəkarının, "Alla Nostalgia" rus rejissoru Andrey Tarkovskinin, "İn Memoriam" Alban Berqin, "Konçerto-grosso" Arnold Şönberqin xatirələrinə hərz olunmuşdur. Bu cərgədə F.Qarayevin atası və müəllimi Qara Qarayevə ithaf etdiyi "TRISTESSA I" və "TRISTESSA II" əsərləri xüsusi qeyd olunmalıdır. F.Qarayevin "Qobustan kölgələri" və "Kaleydoskop" baletləri, "Qoyya" simfoniyası (Q.Qarayevlə birgə), fortepiano və kamera orkestri üçün konserti bəstəkarın daim yaradıcılıq axtarışında olduğunu nümayiş etdirir.

Musiqisi MDB, Avropa, Cənubi Amerika ölkələri, ABŞ, Yaponiyada keçirilən müxtəlif festival və konsertlərdə ifa olunur.

Bəstəkarın mükafatları:

- Azərbaycan Respublikasının əməkdar incəsənət xadimi (1982)
- "Humay" mükafatı (1999)
- Azərbaycan Respublikasının xalq artisti (27 may 2018)

Əsərləri

Baletlər

1. "Qobustan kölgələri"(1969)
2. "Kaleydoskop"(1971)

Monoopera

1. "Journey to love" (1978) - soprano və kamera orkestri üçün XX yüzilliyin şairlərinin şeirləri əsasında

Digər əsərləri

1. Simfonik orkestr üçün 4 Postludiya (1990);
2. Simfonik orkestr üçün "The [Moz]ART of ELITE" (1990);;
3. Piano üçün "Postludiya – I" (1990);
4. Piano, kontrabas və səhnə arxasında simli kvartet üçün "Postludiya – II" (1990);
5. "AUS..." – bassethorn /bas-klarnet və vibrafon/ və marimba üçün 3 fraqment(1990);
6. Ansambl və maqnitofon yazısı üçün "Der Stand der Dinge" (1991)
7. 2 piano üçün "Postludiya – III" /8 əlli redaktə/ (1992);
8. 2 piano üçün "Forst şəhəri üçün musiqi" (1992);
9. Ansambl və maqnitofon yazısı üçün "İST ES GENUG?..." (1993)
10. "Postludiyalar – IV-VII" müxtəlif tərkibli ansambllar üçün redaktələr (1993-1998);
11. "Forst şəhəri üçün musiqi" – royal, vibrafon və marimba üçün redaktə (1997);
12. Piano üçün "Cənab Bi Layn – Ekssentrik" (1997);
13. Ansambl və maqnitofon yazısı üçün "Xütbə, muğam və surə" (1997);
14. Ansambl üçün A.Şönberqin kanonlarına 5 Pyes (1998);
15. 2 gitara və fleyta üçün "Kiçik tamaşa" (1998);
16. Solo gitara üçün "Gözəllik rəyadırımı?" (1999);
17. Solo skripka üçün "Hələ də sağsınız, cənab Nazir?" /I versiya/, (2000)
18. Simfonik orkestr üçün "Verklarung und Tod" (2000);
19. Simfonik orkestr üçün "Verklarung und Tod" (2001);
20. Soprano və ansambl üçün "Cancion de Cuna" (2001);
21. Solitslər ansamblı üçün "Hələ də sağsınız, cənab Nazir?" /II versiya/ (2001);
22. Gitara və soprano üçün "Malheur me bat" mahnısı (2001);
23. Piano, klarnet və simli kvartet üçün "Postludiya – VIII" (2001)

Abasova Günay

İstifadə edilən ədəbiyyat və mənbə:

1. S.C.Qasımova, N.H.Bağirov, Azərbaycan sover musiqi ədəbiyyatı "Maarif". Bakı 1984
2. Z.Səfərova. Azərbaycan musiqi tarixi. Bakı 2018
3. S.Qasımoa, Ü.İmanova, Z.Abdullayeva "Azərbaycan Musiqi Ədəbiyyatı"
4. Zenfira Abdullayeva, Ramiz Zöhrabov, Oqtay Rəcəbov, Ofeliya İmanova, Solmaz Qasımova "Azərbaycan musiqi ədəbiyyatı".
5. Wikipedia.ru və.s